

**DIE BENUTTING VAN GROEPSTERAPIE VIR VROEË
ADOLESENTE DOGTERS MET
PORTUURGROEP-VERHOUDINGSPROBLEME**

deur

HELGA LOUISE UYS

voorgelê luidens die vereistes
vir die graad

**MAGISTER EDUCATIONIS – MET SPESIALISERING IN
VOORLIGTING**

aan die

UNIVERSITEIT VAN SUID-AFRIKA

STUDIELEIER: PROF E VENTER

FEBRUARIE 2014

VERKLARING

Studentenommer: 34175687

Ek verklaar hiermee dat:

DIE BENUTTING VAN GROEPSTERAPIE VIR VROEË ADOLESSENTE DOGTERS MET PORTUURGROEP-VERHOUDINGSPROBLEME

my eie werk is en dat ek alle bronne wat ek gebruik of aangehaal het, deur middel van volledige verwysings aangedui en erken het.

Helga Uys

Datum

DANKBETUIGINGS

Met opregte dankbaarheid aan:

- My Hemelse Vader vir die wonderlike voorreg om hierdie droom te kan verwesenlik. Vir Sy oorvloedige genade en seën en vir die krag wat ek ontvang het. Aan God al die eer!
- My studieleier, Prof. Elza Venter, wat my voorsien het van die nodige begeleiding en ook vir haar aanmoediging en geduld, wanneer dit soms moeilik gegaan het. Ek waardeer u ongelooflik baie!
- My man en beste vriend, Stoffel. Hoe sal ek ooit vir jou genoeg kan dankie sê? Dankie dat jy die ekstra myl saam met my geloop het, dat jy elke tree van die pad saam met my was, dat jy saam met my wakker gebly het, my altyd gemotiveer het en so mooi na my gekyk het. Dankie vir al jou opofferings, hulp en liefde. Jy maak alles die moeite werd!
- My pragtige twee kinders, Erik en Rika. Dankie dat julle altyd verstaan het en saam met my in my droom geglo het. Julle is my lewe!
- Aan my ouers, Bain en Herta Barnard, sonder julle ondersteuning en vaste geloof in my deur al die jare sou dit onmoontlik gewees het. Dankie vir julle onvoorwaardelike liefde en die voorbeeld wat julle vir my stel.
- My skoonouers, Pieter en Minnette Claasen, vir julle begrip, aanmoediging en gebede. Dankie vir julle liefde en ondersteuning en vir die wyse waarop julle my lewe seën.
- My wonderlike familie, vir julle opregte belangstelling, liefde en ondersteuning.
- Dankie, Marissa, vir die klankbord wat jy vir my was, jou motivering en ure se luister!
- Aan al my vriendinne, Erika, Paula, Stefanie en Theresa, dankie vir julle gebede, aanmoediging en ondersteuning. Julle is vir my 'n geskenk uit God se hand.
- Aan die !Bravo-span van xxxx is ek soveel dank verskuldig. Dankie dat julle my toegelaat het om te mag groei tot waar ek vandag is.
- My kollegas – Annemie, Jolene en Petro. Baie dankie vir die ondersteuning en wyse raad. So 'n voorreg om saam met julle te kan werk!
- Karin Meyers vir al jou hulp tydens die program. Dankie vir jou humor, begrip en besonderse bydrae om hierdie verhandeling te laat realiseer.
- Die deelnemers, vir jul bereidwilligheid om aan die navorsingstudie deel te neem. Sonder julle sou hierdie projek nie moontlik gewees het nie. Dankie vir julle ongelooflike entoesiasme en dankie dat ek by julle kon leer.

- Dr. Anna-Mart Bonthuys vir haar beskikbaarheid en professionele taalkundige versorging van hierdie verhandeling.

OPSOMMING

Papalia, Olds en Feldman (2008:419) noem dat die woord "adolessensie" van die Latynse woord "adolescere" afkomstig is. Dit beteken "om te groei in volwassenheid". In hierdie geval word adolessensie gesien as 'n proses eerder as 'n spesifieke tydperk in 'n individu se lewe.

Hierdie studie fokus op die adolessent, in die besonder die vroeë adolessente dogter en haar psigo-sosiale ontwikkeling. Spesifieke navorsing word gedoen oor die verhoudingsprobleme wat by die vroeë adolessente dogter gedurende die psigo-sosiale stadium van vroeë adolessensie voorkom, en die moontlikheid van groepsterapie as terapeutiese intervensie.

Die benutting van groepsterapie, in die konteks van vroeë adolessente dogters met portuurgroep-verhoudingsprobleme, het die navorser geïnteresseer, weens haar ondervinding met kinders en spesifiek vroeë adolessente dogters met verhoudingsprobleme. Dogters is meer betrokke by hul verhoudings, hulle is meer uitgesproke in terme van hul emosies en benodig emosionele ondersteuning van hul portuurgroep, meer dikwels as wat seuns doen (Papalia et al. 2008:398).

Sue, Sue en Sue (2006:579) skryf die toename in groepsterapie toe aan die feit dat baie sielkundige probleme interpersoonlik en intrapersoonlik van aard is. Verhoudingsprobleme binne groepe word dikwels die beste hanteer binne 'n groep.

SLEUTELWOORDE

Adolescentie

Vroeë adolescentie

Sosiale ontwikkelingsfasies

Portuurgroep

Vriendskapsverhoudings

Verhoudingsprobleme

Groepsterapie

SUMMARY

Papalia et al. (2008:419) state that the word "adolescence" comes from the Latin word "adolescere". It means "to grow in maturity". In this case, adolescence is seen as a process rather than as a specific time period in an individual's life.

This study focuses on the adolescent, and in particular the early adolescent girl and her psychosocial development. Specific research is done on the relationship problems that occur during the development of the psychosocial stage of early adolescent girls and possible therapeutic interventions with the problem.

The utilisation of group therapy, in the context of early adolescent girls and peer-relationship problems, interests the researcher, because of her experience with children and specifically early adolescent girls who are prone to peer-relationship problems. Girls are more concerned with their relationships; they are more outspoken in terms of their emotions and seek emotional support from their peers more often than boys do (Papalia et al.2008:398).

Sue et al.(2006:579) attributes the increase in group therapy to the fact that many psychological problems are interpersonal and intrapersonal in nature. Relationship problems in groups are often best handled within the group.

KEYTERMS

Adolescence

Early adolescence

Social development phases

Peer group

Friendship relations

Relationship problems

Group therapy

Inhoudsopgawe

HOOFSTUK 1–ORIËNTASIE	13
1.1 INLEIDING EN OORSIG OOR DIE STUDIE	13
1.2 DIE NAVORSINGSPROBLEEM	18
1.2.1 Bewuswording van die probleem	18
1.2.2 Probleemontleding	19
1.2.3 Navorsingsprobleem	19
1.3 DOEL VAN DIE NAVORSING.....	20
1.4 NAVORSINGSONTWERP	20
1.4.1 Navorsingsbenadering	20
1.4.2 Navorsingsontwerp	21
1.4.3 Data-insameling	22
1.4.4 Data-analise, interpretasie en voorstelling.....	22
1.5 ETIESE OORWEGINGS.....	24
1.6 AFBAKENING VAN DIE NAVORSING	26
1.7 SAMEVATTING	27
HOOFSTUK 2–LITERATUURSTUDIE.....	28
2.1 INLEIDING.....	28
2.2 ASPEKTE VAN ONTWIKKELING VAN DIE VROEË ADOLESSENTE DOGTER	28
2.2.1 Fisieke ontwikkeling.....	29
2.2.2 Kognitiewe ontwikkeling.....	30
2.2.3 Morele ontwikkeling	31
2.2.4 Psigo-sosiale ontwikkeling	32
2.3 VRIENDSKAPSVERHOUDINGS VAN DIE VROEË ADOLESSENTE DOGTER.....	38
2.3.1 Portuurgroep.....	38
2.3.2 Vriendskapsverhoudings.....	42
2.4 PROBLEME IN VRIENDSKAPSVERHOUDINGS	43
2.4.1 Populariteit	43
2.4.2 Verwerping.....	44
2.4.3 Jaloesie	45
2.4.4 Swak kommunikasie en konflik	46

2.5	OORSAKE VAN PROBLEME	46
2.5.1	Lae selfbeeld	46
2.5.2	Groepsdruk	47
2.6	GROEPSTERAPIE	48
2.6.1	Definisie	48
2.6.2	Voor- en nadele van groepsterapie	49
2.6.3	Plek van groepsterapie in die bou van positiewe vriendskapsverhoudings	50
2.7	SAMEVATTING	51
	HOOFSTUK 3 – NAVORSINGSONTWERP EN	52
	-METODOLOGIE	52
3.1	INLEIDING.....	52
3.2	NAVORSINGSPROBLEEM.....	53
3.3	NAVORSINGSDOEL	53
3.4	NAVORSINGSONTWERP	54
3.4.1	Navorsingsontwerp	54
3.4.2	Navorsingsbenadering	55
3.4.3	Steekproefneming.....	57
3.4.4	Data-insameling	57
3.4.4.1	Literatuurstudie	58
3.4.4.2	Kwalitatiewe onderhoudvoering	58
3.4.4.3	Groepsterapiesessies	62
3.4.4.4	Fokusgroeponderhoud.....	63
3.4.5	Data-analise, interpretasie en voorstelling.....	64
3.4.5.1	Insameling van data	65
3.4.5.2	Bestuur van data	65
3.4.5.3	Lees en skryf van notas	65
3.4.5.4	Beskrywing, klassifisering en interpretasie.....	66
3.4.5.5	Verteenwoordiging en aanbieding.....	66
3.5	DIE WAARHEIDSWAARDE EN VERTROUENSWAARDIGHEID VAN DIE STUDIE	67
3.6	ETIESE MAATREËLS	68
3.6.1	Toestemming vir die navorsing van owerhede en skoolhoof.....	69
3.6.2	Ingeligte toestemming van kinders en ouers.....	69
3.6.3	Vertroulikheid, vrywillige deelname en vryheid om te onttrek.....	70
3.6.4	Geen skade berokken nie.....	70

3.7	SAMEVATTING	71
	HOOFSTUK 4 – BEVINDINGE EN BESPREKING.....	72
4.1	INLEIDING.....	72
4.2	RELEVANTE TEMAS UIT DIE SEMI-GESTRUKTUREERDE ONDERHOUDE	72
4.2.1	Kategorie 1: Vriendskap.....	73
4.2.1.1	Tema 1: Die waarde van vriendskap	73
4.2.1.2	Tema 2: Lojaliteit en vertroue.....	74
4.2.2	Kategorie 2: Moontlike vriendskapsprobleme.....	75
4.2.2.1	Tema 1: Jaloesie	75
4.2.2.2	Tema 2: Skinder	76
4.2.2.3	Tema 3: Groepsdruk.....	76
4.2.2.4	Tema 4: Populariteit.....	77
4.2.2.5	Tema 5: Swak kommunikasie en konflik	78
4.2.2.6	Tema 6: Kompetisie	79
4.2.2.7	Tema 7: Snobisme	80
4.2.3	Kategorie 3: Moontlike oplossings vir vriendskapsprobleme	80
4.2.3.1	Tema 1: Opdeel in kleiner groepies	80
4.2.3.2	Tema 2: Praat oor die probleem	80
4.3	GROEPSTERAPIESESSIES.....	81
4.4	FOKUSGROEPSESSIE.....	90
4.5	SAMEVATTING	94
	HOOFSTUK 5 – SAMEVATTING EN AANBEVELINGS	95
5.1	INLEIDING.....	95
5.2	BEVINDINGE UIT LITERATUURSTUDIE.....	95
5.3	BEVINDINGE UIT EMPIRIESE NAVORSING.....	96
5.3.1	Die belangrikheid van vriendskap	96
5.3.2	Skinder	97
5.3.3	Jaloesie.....	97
5.3.4	Snobisme.....	99
5.3.5	Groepsdruk	99
5.3.6	Populariteit	100
5.3.7	Kommunikasieprobleme en konflik	101
5.3.8	Kompetisie	104
5.4	REFLEKSIE OOR BEVINDINGE	104

5.4.1	Die benutting van groepsterapie met vroeë adolessente dogters	104
5.5	LEEMTES VAN DIE ONDERSOEK	106
5.6	GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS	106
5.7	VERDERE NAVORSING	108
5.8	SAMEVATTING	109
	BRONNELYS	110
	ADDENDUMS	114
	ADDENDUM 1 - Etiese klaring	115
	ADDENDUM 2 - Toestemming: Skoolhoof van Laerskool xxxx Primary.....	116
	ADDENDUM 3 - Toestemming: Beheerliggaam van Laerskool xxxx Primary.....	117
	ADDENDUM 4 - Toestemming: Kringkantoor van Limpopo (xxxx)	118
	ADDENDUM 5 - Toestemming: Departement van Onderwys Limpopo	119
	ADDENDUM 6 - Toestemming: Ouers.....	120
	ADDENDUM 7 - Toestemming: Deelnemers.....	121
	ADDENDUM 8 - Toestemming: Groepsterapie	123
	ADDENDUM 9 – Onderhoudskedule.....	124
	ADDENDUM 10 – Taalversorgingsertifikaat.....	125

HOOFSTUK 1–ORIËNTASIE

1.1 INLEIDING EN OORSIG OOR DIE STUDIE

Volgens Papalia et al. (2008:419) is die woord “adolessensie” afkomstig van die Latynse woord “adolescere”. Dit beteken “om in volwassenheid te groei”. In hierdie geval word adolessensie beskou as ’n proses eerder as ’n spesifieke tydperk in die individu se lewe.

Papalia et al. (2008:11) verwys na vyf periodes van menslike ontwikkeling: die prenatale ontwikkelingsfase (bevrugting tot geboorte), kleinkinderjare tot peuterjare (geboorte tot drie jaar), vroeë kinderjare (drie jaar tot ses jaar), middel-kinderjare (ses jaar tot 11 jaar) en adolessensie (11 jaar tot ongeveer 20 jaar). Volgens Louw, Van Ede en Louw (1998:389) is adolessensie die ontwikkelingsstadium tussen die kinderjare en volwassenheid. Adolessensie kan in drie fases verdeel word, naamlik:

- Vroeë adolessensie, tussen ongeveer 11 en 14 jaar
- Middel-adolessensie, tussen ongeveer 14 en 18 jaar
- Laat adolessensie, tussen ongeveer 18 en 21 jaar (Louw, Van Ede en Louw 1998:389)

Vir hierdie studie word daar gefokus op die vroeë adolessent, tussen ongeveer 11 en 14 jaar, met meer klem op die vroeë adolessente dogter.

Papalia et al.(2008:9) is van mening dat die proses van verandering en stabiliteit wat deur ontwikkelingswetenskaplikes nagevors word, plaasvind in alle aspekte van die self, asook regdeur al vyf periodes van die kindertyd na adolessensie. Ontwikkelingswetenskaplikes onderskei drie aspekte van ontwikkeling, naamlik: fisieke ontwikkeling, kognitiewe ontwikkeling en psigo-sosiale ontwikkeling, alhoewel al hierdie aspekte onderling met mekaar verbind is.

Lebelle (2012) is van mening dat daar tipiese fisieke eienskappe van die vroeë adolessent is, waarvan onder andere vinnige fisieke groei, ’n verhoogde eetlus en ’n toename in slaap baie kenmerkend is. Seuns en dogters kan gekonfronteer word met probleemvulle, groei- en gewigsprobleme, asook met probleme wat hulle self met hul voorkoms het. Seksuele ontwikkeling is ’n essensiële ontwikkelingsmylpaal gedurende hierdie fase. Volgens Papalia et al.(2008:422) begin puberteit by dogters in die omgewing van agt jaar en by seuns in die omgewing van nege jaar. Gouws, Kruger en Burger (2008:9) noem dat die adolessent gedurende puberteit hom/haar kwel oor verskeie fisieke veranderinge wat in sy/haar liggaam

plaasvind, soos byvoorbeeld lengte, gewig, menstruasie, die ontwikkeling van borste, aknee en onverwagse ereksies. Elke verandering word intens ervaar. Lebelle (2012) meld dat die vroeë adolessent se selfbeeld beïnvloed word deur veranderinge wat in die liggaam plaasvind. Tydens puberteit neem dogters se liggaamsvet toe, wat baie dogters se selfbeeld negatief kan beïnvloed.

Volgens Woolfolk (2010:41) is dit kenmerkend dat individue in die kognitiewe ontwikkeling dikwels verskil in die sin dat sommige vroeë adolessente nog slegs op 'n logiese vlak dink terwyl ander reeds die vermoë besit om logies sowel as abstrak te dink (Piaget). Hulle dink meer oor moontlikhede, meer abstrak en oor die proses van dink self. Volgens Lebelle (2012) word denkvaardighede deur humor ingeoefen, asook deur met ouers en portuurgroeplede te argumenteer.

Die vroeë adolessent se morele ontwikkeling toon dat egosentrisme steeds teenwoordig is, alhoewel die vermoë om ander se perspektief in te sien, in die vroeë adolessente fase verbeter. Die vraag na reg en geregtigheid kom meer dikwels gedurende hierdie ouderdom voor. Om sosiale konvensies te bevraagteken en om eie waardes te evalueer is belangrik in hierdie fase, en dit is dan ook die rede waarom konflik met ouers dikwels plaasvind. Die vroeë adolessent is veral baie gefokus op hulleself en hulle is bekommerd oor wat ander van hulle mag dink. Hul privaatheid is ook vir hulle baie belangrik (Lebelle 2012).

In hierdie studie val die klem op die adolessent, in die besonder die vroeë adolessente dogter en haar psigo-sosiale ontwikkeling. Daar word spesifiek navorsing gedoen oor die verhoudingsprobleme wat voorkom gedurende die ontwikkeling in die psigo-sosiale fase van die vroeë adolessente dogter en moontlike terapeutiese ingrepe ten opsigte van die probleem.

Veranderinge in sosiale verhoudings vind dikwels plaas in puberteit. Groepe vriende wat uit drie tot ses maats bestaan (gewoonlik van dieselfde geslag) ontwikkel gedurende hierdie tydperk, wat 'n bron van sekuriteit is vir die vroeë adolessent. Romantiese verhoudings begin ook dikwels in die vroeë adolessente fase (Lebelle 2012).

Berk (2009:612) is van mening dat die vroeë adolessent gewoonlik 'n vriend/in soek wat min of meer soos hy/sy is, in terme van ouderdom, geslag, kultuur, asook in terme van belangstellings. Die sterkste vriendskappe word gebou deur wedersydse gee-en-neem asook wedersydse vertroue in mekaar. Volgens Berk (2009:612) leer die vroeë adolessent op hierdie wyse om te kommunikeer en om saam te werk in 'n span. Rathus (2006:453) beweer dat vriendskappe en sosialisering 'n groot rol speel in die vroeë adolessent se lewe. Die vroeë adolessente assosieer hulleself met mekaar, omdat belangstellings en

vaardighede (byvoorbeeld musiek, kleredrag, sport) 'n deel vorm van hul generasie. Elke individu is steeds uniek, alhoewel vriende mekaar ondersteun en geleentheid gee tot samewerking. Papalia et al.(2008:396) is van mening dat die vroeë adolessent vaardighede ontwikkel wat nodig is vir sosiale verkeer met ander en om te voel dat hy/sy iewers behoort. Portuurgroepe help die vroeë adolessent om in die gemeenskap in te skakel, om aan te pas en om selfgeldend op te tree.

Berk (2009:612) beweer dat vriendskappe die vroeë adolessent help om goed te voel oor haarself. Wanneer daar vir die adolessent gevra word wat vriendskap vir hom/haar beteken, is daar drie kenmerke wat uitgelig word, naamlik intimiteit, wedersydse begrip vir mekaar se waardes, sieninge en gevoelens asook lojaliteit, met ander woorde, om daar te wees vir mekaar. Adolessente sien vriende as mense wat daar is in tye van nood, alleenheid, hartseer en vrees. Omdat wedersydse begrip ook vergifnis beteken, kan slegs erge rusie 'n vriendskap beëindig.

Damon (1977:163) haal aan hoe 'n tiener oor vriendskap voel:

“Well, you need someone you can tell anything to, all kinds of things that you don't want to spread around .That's why you're someone's friend. Is that why Jimmy is your friend? Because he can keep a secret? Yes, and we like the same kind of things. We speak the same language. My mother says we're two peas in a pod. Do you ever get mad at Jimmy? Not really. What if he did something that got you really mad? He'd still be my best friend. I'd tell him what he did wrong and maybe he'd understand. I could be wrong too, it depends.”

Volgens Papalia et al. (2008:398) is die vroeë adolessente seuns- en dogtersportuurgroepe betrokke met verskillende aktiwiteite. Groepe seuns is meer geneig om saam as 'n groep besig te wees met tipiese seunsaktiwiteite – hulle speel in groot groepe waar leierskap goed-gedefinieerd is, hulle is meer kompetend en speel meer fisieke spel met mekaar. Seuns ontvang minder emosionele ondersteuning van hul vriende as wat dogters doen.

Papalia et al.(2008:398) meld dat dogters aan die anderkant meer daarna neig om sosiale konneksies op te soek as wat seuns sal doen. Dogters sal ook meer sensitief wees vir ander se probleme. Dogters het meer intieme gesprekke en is meer geneig om vertroulike inligting met mekaar te deel. Hulle is meer gemoeid met hul verhoudings, is meer uitgesproke ten opsigte van hul emosies en soek na emosionele ondersteuning by hul portuurgroep (Papalia et al.2008:398).

Papalia et al.(2008:396) beweer dat portuurgroepe ook negatief van aard kan wees. Portuurgroep is dikwels negatief teenoor buitelanders, veral teenoor lede van ander rasse of etniese groepe. Vooroordeel en diskriminasie kan baie vernietigend van aard

wees vir die vroeë adolessent. Volgens Papalia et al.(2008:398) is daar 'n vyfjaarlange longitudinale studie gedoen op 10- tot 12-jaar-oue kinders, wat hulleself as teikens van diskriminasie beleef het. Die groep het simptome getoon van depressie of gepresenteer met gedragsprobleme gedurende die vyf jaar van die studie.

Anti-sosiale neigings mag ook dikwels by portuurgroepe voorkom. Die vroeë adolessent is baie vatbaar vir groepsdruk. Dit is dikwels in die geselskap van portuurgroepe dat winkeldiefstal plaasvind asook dwelms gebruik word. Groepsdruk kan soms gesond wees, maar sodra dit destruktief raak is dit tot nadeel van die vroeë adolessent (Papalia et al 2008:398).

Volgens Berk (2009:613) hang die impak wat vriendskap op die vroeë adolessent se ontwikkeling het, grotendeels af van die vriende se persoonlikhede en geaardhede. Vroeë adolessente wie se persoonlikheid meer ontfermend van aard is, versterk 'n vriendskap en 'n vriendskap hou dus langer. Vyandiggesinde of aggressiewe vroeë adolessente se vriendskappe toon meer aggressiewe gedrag en sulke vriendskappe is dan ook geneig om vinniger op te breek – veral as net een lid van die groep aggressief van aard is. Vriendskappe van aggressiewe dogters sluit dikwels vyandigheid, jaloesie, konflik en verraad in. Berk (2009:613) is van mening dat sosiale probleme dikwels tussen dogters in hegte vriendskappe plaasvind, wat geneig is tot aggressie.

Die benutting van groepsterapie, in die konteks van vroeë adolessente dogters en portuurgroep-verhoudingsprobleme, interesseer my omdat my ervaring met kinders, en spesifiek, die vroeë adolessente dogter, toon dat hulle baie geneig is tot portuurgroep-verhoudingsprobleme. Volgens Papalia et al.(2008:398) is dogters meer gemoeid met hul verhoudings; hulle is meer uitgesproke ten opsigte van hul emosies en soek na emosionele ondersteuning.

Volgens Sue et al.(2006:579) is die klassieke vorm van psigoterapie op 'n een-tot-een-verhouding tussen die terapeut en die kliënt gebaseer. Groepsterapie is 'n vorm van terapie met twee of meer kliënte en kan ook meer as een terapeut behels. Weiten (2004:616) is van mening dat 'n groep gewoonlik uit vier tot 15 mense bestaan, maar dat agt deelnemers die ideale getal is. Die keuse van die groepslede is baie belangrik vir effektiewe groepsbehandeling. Volgens Weiten (2004:617) was daar al verskeie debatte om te bepaal of homogene groepe (dieselfde ras, ouderdom, geslag, sielkundige probleme) die ideaal is al dan nie. Groepe is dikwels meer heterogeen. Weiten (2004:617) is van mening dat die groepslede dikwels as mekaar se terapeute optree. Die groepslede beskryf hul probleme, deel hul ervaringe en bespreek hoe hul hul probleme hanteer. Die belangrikste is dat hulle emosionele ondersteuning ontvang en aanvaarding aan mekaar verleen (Weiten 2004:617).

Groepsterapie fokus onder andere op interpersoonlike verhoudings en die dinamiek van interaksie of op die individuele interaksie. Daar is verskeie kenmerke van groepsterapie wat verandering in kliënte ten opsigte van verhoudingsprobleme kan bevorder (Sue et al.2006:579).

- Die persoon wat deel is van 'n groep raak betrokke in 'n sosiale situasie en kan dan sien watter reaksie sy/haar gedrag ontlok. Sodra die persoon realisties na sy/haar eie gedrag kan kyk en sien watter reaksie ontlok word, kan die probleem aangespreek word.
- In groepsterapie kan die terapeut sien hoe die kliënt in die werklike lewe sosiaal en interpersoonlik reageer.
- Groepslede kan nuwe kommunikasie- en sosiale vaardighede, asook nuwe insigte aanleer. Die groep verskaf 'n omgewing vir nabootsende leer en praktiese inoefening.
- Groepe laat hul mede-groepslede minder geïsoleerd voel as gevolg van hulle ooreenstemmende probleme. Die meeste kliënte gaan vir die eerste keer terapie toe met die gedagte dat hulle probleem/e uniek is, maar met die latere besef dat hulle probleem meer algemeen is en dat ander dieselfde probleme het, laat dit hulle minder geïsoleerd voel. Hierdie besef laat groepslede toe om meer oop te wees ten opsigte van hul gedagtes en gevoelens.
- Groepe kan aan hul groepslede sterk sosiale en emosionele ondersteuning bied. Die gevoelens om te behoort, intimiteit, beskerming en vertroue kan 'n kragtige motivering wees om probleme te oorkom (Sue et al.2006:579).

Volgens Weiten (2004:617) is dit die terapeut se verantwoordelikheid om groepslede te kies; om doelstellings daar te stel; om die terapeutiese proses te inisieer; en ook om die groepslede te beskerm teen verdere skade. Die terapeut speel dikwels 'n baie subtile rol deur in die agtergrond te bly en daaraan te werk dat die groep 'n gevoel van samehorigheid en samewerking sal ervaar. Die terapeut se taak is ook om 'n positiewe terapeutiese klimaat te skep.

Daar is verskeie voordele verbonde aan groepsterapie. Volgens Weiten (2004:617) spaar dit baie tyd en geld om terapie in groepsverband te doen. Terapeute in privaatpraktyk verminder hul fooie per lid sodra terapie in 'n groep plaasvind, wat terapie meer bekostigbaar maak vir meer mense. Groepslede kom ook tot die besef dat hul probleem nie so uniek is nie. Hulle besef dat sommige mense se probleme dieselfde as hul eie of selfs erger is. Die deelnemers kry die geleentheid om hul sosiale vaardighede in 'n veilige omgewing te beoefen.

Sue et al.(2006:579) skryf die toename in groepsterapie daaraan toe dat baie sielkundige probleme interpersoonlik van aard is. Hierdie probleme word die beste hanteer binne groepsverband.

Ek wil navorsing doen oor die redes waarom daar soveel konflik tussen vroeë adolessente dogters is, hoe dit die dogters affekteer en hoe die benutting van groepsterapie hierdie dogters moontlik kan ondersteun.

Tydens 'n soektog na begrip van die benutting van groepsterapie op die vroeë adolessente dogter, het ek agtergekom dat daar in Suid-Afrika min navorsing in hierdie verband gedoen is. Ek wil my ten doel stel om 'n bydrae te lewer ten opsigte van die begrip van die benutting van groepsterapie vir die vroeë adolessente dogter wat portuurgroep-verhoudingsprobleme ondervind.

1.2 DIE NAVORSINGSPROBLEEM

1.2.1 Bewuswording van die probleem

Die keuse van die studietema is geïnspireer vanuit 'n persoonlike asook 'n professionele perspektief. Eerstens het ek persoonlik daarmee te doen gekry aangesien my dogter ook deur 'n fase is waar konflik in haar portuurgroep met tye erg was, in die sin dat daar nie 'n dag verby gegaan het sonder dat daar onmin in die portuurgroep was nie.

Tweedens is die keuse ook vanuit 'n professionele vlak geïnspireer deur kinders aan wie ek terapie verskaf het gedurende my studies. Die vroeë adolessente dogters (11-jariges) wat ek gesien het vir groepsterapie, het my so geïnteresseer deur hul optrede, die manier waarop die groep saamgestaan het, asook die manier hoe hulle probleme opgelos het, dat ek besluit het dat dit baie waardevol kan wees om 'n studie te doen oor die benutting van groepsterapie vir vroeë adolessente dogters met portuurgroep-verhoudingsprobleme.

Ek het besef dat groepsterapie goed kan werk. Dit het my belangstelling geprikkel, aangesien die dogters so verskillend opgetree het in terapie, maar daar was tog samehorigheid wat tot oplossings gelei het. Dit was vir my interessant hoe duidelik elke dogter se persoonlikheid tydens die groepsterapie na vore gekom het. Van die dogters het leiding geneem, ander het 'n ondersteunende rol gespeel; van die dogters het humor in die groep gebring, terwyl ander hulleself onttrek het. Oor die algemeen was hierdie groep dogters baie emosioneel en het hulle kort-kort gehuil, mekaar getroos, hul vriende ondersteun en ook bemoedig.

1.2.2 Probleemontleding

Die probleemstelling moet duidelik en bondig wees, volgens McMillan en Schumacher (2001:578), sodat die leser die belangrikheid van die probleem kan herken asook die spesialiteitsrigting waarin dit lê, kan herken.

Die gedurige konflik tussen vroeë adolessente dogters het my nuuskierigheid geprikkel. Die vraag het by my opgekom of groepsterapie 'n oplossing vir hierdie dogters kan wees.

Volgens die literatuur wat nagevors is, is dit duidelik dat die vroeë adolessente dogter se lewe om portuurgroepe sentreer. Om hierdie rede het ek dit goed gedink om juis op groepsterapie te fokus. Ek wil dus bepaal hoe groepsterapie die vroeë adolessent van hulp kan wees met portuurgroep-verhoudingsprobleme.

My persoonlike ervaring is dat die vroeë adolessente dogter dikwels geneig is tot portuurgroep-verhoudingsprobleme. Verskeie faktore veroorsaak hierdie probleem. Ten spyte van eksterne faktore (byvoorbeeld huislike omstandighede, omgewingsfaktore en sosio-ekonomiese status) wat 'n rol speel, speel intrinsieke faktore (byvoorbeeld selfbeeld, motivering, gesondheid en persoonlikheid) ook 'n rol. Populariteit, vriendskap en groepsdruk is aspekte waarna ek graag wil kyk.

1.2.3 Navorsingsprobleem

Uit die voorafgaande bewuswording, literatuuroorsig en afbakening van die studie, word die navorsingsprobleem in vraagvorm geformuleer:

Op watter wyse kan groepsterapie benut word om vroeë adolessente dogters met portuurgroep-verhoudingsprobleme tot hulp te wees?

Die subvrae wat hieruit vloeï kan die volgende wees:

- Wat behels die sosiale ontwikkelingsfases van die vroeë adolessente dogter?
- Watter tipe verhoudingsprobleme kom voor by die vroeë adolessente dogter?
- Wat is die oorsake van portuurgroep-verhoudingsprobleme?
- Wat is die waarde van groepsterapie vir die vroeë adolessente dogter met portuurgroep-verhoudingsprobleme?

1.3 DOEL VAN DIE NAVORSING

Die doelstelling van die navorsing word volgens De Vos, Strydom, Fouche en Delport (2011:108) beskryf as die dryfkrag van die studie. Die algemene doelstelling van hierdie studie is om na te vors hoe die benutting van groepsterapie, die vroeë adolessente dogter wat portuurgroep-verhoudingsprobleme openbaar, kan ondersteun.

Die spesifieke doelwitte sluit in:

Literatuur doelwitte

Die literatuuroorsig se doelwit is om te bepaal wat die sosiale ontwikkeling van vroeë adolessente dogters behels, watter probleme hulle in verhoudings met mekaar het, asook die waarde van groepsterapie om hierdie adolessente met portuurgroep-verhoudingsprobleme te ondersteun.

Empiriese doelwitte

Een empiriese doelwit is om deur individuele onderhoude en 'n fokusgroeponderhoud te bepaal wat die vroeë adolessente dogter dink van sosiale ontwikkeling en vriendskappe. Nog 'n doelwit is om te bepaal wat die tipe probleme en oorsake van verhoudingsprobleme is en hoe groepsterapie as moontlike oplossing kan dien vir sulke probleme.

1.4 NAVORSINGSONTWERP

1.4.1 Navorsingsbenadering

Die kwalitatiewe benadering word gebruik in hierdie navorsing. Volgens De Vos et al.(2011:65) is die eienskappe van kwalitatiewe navorsing die volgende:

Data word in die veld versamel waar die deelnemers die probleem ervaar waaroor die studie handel. Die data word versamel deur dokumente na te vors, gedrag waar te neem asook om onderhoude met die deelnemers te voer (De Vos et al. 2011:65). In hierdie navorsing sal semi-gestruktureerde onderhoude met die vroeë adolessente dogters gevoer word waar data ingesamel sal word deur inligting uit die onderhoude sowel as uit observasies te gebruik. Volgens Creswell (2007:37-39) maak kwalitatiewe navorsers eerder gebruik van verskeie vorme van data-insameling vir triangulasie as om net op een databron staat te maak. Tydens die hele kwalitatiewe navorsingsproses hou die navorser die fokus op die aanleer van die betekenis van die probleem en wat dit vir die deelnemers inhou, nie die betekenis wat die navorsers of die literatuurstudie daaraan toedig nie. Die betekenis van die

probleemareas sal geïdentifiseer word en daar sal bepaal word wat dit vir die dogters beteken. Creswell (2007:37-39) is van mening dat kwalitatiewe navorsing 'n vorm van ondersoek is, waarin die navorsers 'n interpretasie doen van wat hul sien, hoor en verstaan. Die navorsers se interpretasie kan nie losgemaak word van hul eie agtergrond, geskiedenis, konteks en voorafgaande begrip nie. Kwalitatiewe navorsers probeer om 'n komplekse en holistiese benadering tot 'n sosiale fenomeen te ontwikkel (Creswell 2007:37-39). 'n Holistiese benadering beteken om alle aspekte van die studie in te sluit en in ag te neem.

Creswell (2007:37) is van mening dat die kwalitatiewe navorser betrokke is by die begrip en beskrywing eerder as by die verduideliking of voorspelling van die menslike gedrag; observasie eerder as beheerde metings; asook die subjektiewe verkenning van realiteit vanuit die perspektief van 'n binnestander, in teenstelling met die buitestander se perspektief wat oorheersend is in die kwantitatiewe navorsing. In hierdie studie sal die navorser 'n kwalitatiewe benadering toepas.

Kwalitatiewe navorsing is as navorsingsbenadering gekies aangesien dit makliker is om inligting oor menslike gedrag te bekom as met kwantitatiewe navorsing. Kwalitatiewe navorsing word meer dikwels gebruik vir die navorsing van menslike gedrag en gedragsveranderinge. Met kwalitatiewe navorsing is dit net makliker om die beskrywing van bevindinge met mense se woorde en aksies te verryk. Kwalitatiewe navorsing is baie interaktief, wat 'n goeie benadering sal wees met hierdie navorsingstema (Stevens 2013).

In hierdie navorsing sal 'n groep vroeë adolessente dogters gekies word wat 'n spesifieke verhoudingsprobleem het, byvoorbeeld uitsluiting of afknouery. Individuele onderhoude sal met elke individu gevoer word om presies te bepaal waar die probleem lê, waarom hulle dink die probleem teenwoordig is, en wat die moontlike oplossings daarvan kan wees. 'n Aantal sessies groepsterapie sal gedoen word wat spesifiek sal handel oor hul verhoudingsprobleme. 'n Fokusgroeponderhoud sal daarna gedoen word om te bepaal of die groepsterapie vir die groepslede gehelp het, wat spesifiek in die terapisessies vir hulle gehelp het en watter van die ingrepe hulle in die toekoms weer sal kan gebruik.

1.4.2 Navorsingsontwerp

Verkennde navorsing word gedoen om insig te verkry in 'n situasie, verskynsel, gemeenskap of individu. Die behoefte vir so 'n studie ontstaan gewoonlik as gevolg van onvoldoende inligting oor 'n nuwe belangstellingsveld of om meer vertrouwd te raak met of meer kennis in te win oor 'n situasie om sodoende 'n probleem te formuleer (De Vos et al. 2011:95). Hierdie studie is verkennend aangesien daar deur middel van groepsterapie hopelik meer omtrent die vroeë adolessente dogter se portuurgroep-verhoudingsprobleme te wete gekom sal word.

'n Gevallestudie sal as navorsingsontwerp in die studie gebruik word. McMillan en Schumacher (2001:24) is van mening dat 'n gevallestudie 'n gebonde stelsel (of 'n geval) is wat met verloop van tyd in diepte, deur die gebruik van verskeie databronne in 'n spesifieke konteks nagevors is. Hierdie geval kan 'n program wees, 'n gebeurtenis, 'n aktiwiteit, of 'n groep individue, wat in dieselfde tyd en plek verbind is. 'n Geval kan gekies word vanweë die uniekheid of omdat dit gebruik kan word om 'n probleem te illustreer. Hierdie studie verken en beskryf 'n spesifieke groep vroeë adolessente dogters met portuurgroep-verhoudingsprobleme en die gebruik van groepsterapie oor 'n tydperk van ongeveer een maand. Een groep dogters, bestaande uit ongeveer 6 tot 8 dogters, sal gebruik word.

1.4.3 Data-insameling

Die vroeë adolessente dogters wat gebruik gaan word vir die navorsing, is ses graad 6-dogters wat ongeveer 12 jaar oud is. Die groep dogters is na my verwys aangesien hulle 'n reputasie in die skool het dat daar baie jaloesie, onmin en konflik in die groep bestaan.

Hierdie navorsingsfase sluit die prosedures in wat gebruik word in die insameling van relevante data. Volgens De Vos et al. (2011:335) is daar verskeie maniere om data in te samel in kwalitatiewe navorsing, byvoorbeeld oop narratiewe en onderhoude. Oor die algemeen gebruik navorsers semi-gestruktureerde onderhoude met die doel om 'n gedetailleerde prentjie van die deelnemers se persepsies ten opsigte van 'n onderwerp te ontwikkel (De Vos et al. 2011:351).

In hierdie studie sal inligting ingesamel word deur semi-gestruktureerde onderhoude met individuele dogters binne 'n spesifieke groep, wat probleme met groepsverhoudings ondervind, te voer. Groepsterapiesessies sal gedoen word en daarna sal 'n fokusgroep met dieselfde deelnemers gehou word om te bepaal of groepsterapie effektief kan werk vir vroeë adolessente dogters met portuurgroep-verhoudingsprobleme. Daar sal op sekere aspekte gefokus word, byvoorbeeld die vroeë adolessente dogters se verhoudings met mekaar asook wat die oorsprong van portuurgroep-verhoudingsprobleme is en watter moontlike oplossings daarvoor kan bestaan.

Met elke sessie sal sekere doelwitte in gedagte gehou word, maar die deelnemers moet self probeer om die probleem op te los.

1.4.4 Data-analise, interpretasie en voorstelling

De Vos et al. (2011:403) is van mening dat die proses van data-analise en interpretasie die beste voorgestel word deur 'n spiraal – 'n data-analisespiraal. Die navorser beweeg in analitiese sirkels eerder as om gebruik te maak van 'n vaste lineêre benadering. Die navorsing begin met data wat opgebou is uit teks of prente en eindig met 'n verduideliking.

Die proses wat ook deur die navorser in hierdie studie gebruik gaan word, verloop as volg:

a. Beplanning vir data-insameling

Voordat navorsing kan begin, moet 'n deeglike literatuuroorsig gedoen word om die aard van die inligting wat benodig word, te bepaal (De Vos et al. 2011:405).

Data moet bymekaar gehou word en georganiseer wees. Opnames word gemaak van elke onderhoud wat gevoer word, vir verdere transkripsies (De Vos et al. 2011:405).

b. Data-insameling en voorlopige analise

Die navorsing word gelei deur die oorspronklike konsepte wat verkry is uit die literatuurstudie, maar dit word aangepas namate inligting ingesamel en data geanaliseer word. Data-analise as 'n kwalitatiewe ondersoek behels 'n tweeledige benadering. Die eerste aspek behels dat data-analise plaasvind gedurende die insameling van data, en tweedens dat data-analise plaasvind na afloop van 'n periode van data-insameling (De Vos et al. 2011:405).

c. Bestuur of organisering van data

As die eerste stap in die analisering van data, word data in kronologiese volgorde in lêers georganiseer. Inligting word netjies in lêers gestoor. Transkriberings van onderhoude word ook geliasseer volgens datum en in volgorde hoe dit plaasvind (De Vos et al. 2011:405).

d. Lees en skryf van notas

Notas word deurgaans gemaak, en aanpassings word gemaak namate die navorsing vorder.

Transkripsies word deeglik deurgelees voordat dit ontleed word om 'n gevoel te verkry vir die databasis as geheel. Creswell (De Vos et al. 2011:409) stel dit soos volg: *“Immerse yourself in the detail, trying to get a sense of the interview as a whole before breaking it into parts.”*

e. Genereer kategorieë, temas of patrone

Nadat onderhoude getranskribeer is, word data in kleiner gedeeltes opgedeel met kodes, sodat dit die narratiewe sal vergemaklik. Kodes neem verskillende vorme aan, soos byvoorbeeld afkortings vir sleutelwoorde, gekleurde kolle of nommers – dit is die navorser se keuse (De Vos et al. 2011:411).

Die analitiese proses vereis 'n verhoogde bewustheid van die data en 'n oopheid vir subtiele patrone wat na vore mag kom tydens die onderhoude. Hierdie patrone word ontleed om spesifieke temas te bepaal. Die data kan in kleiner, meer bruikbare dele opgebreek word, wat die skryf van die finale narratief kan vergemaklik (De Vos et al. 2011:411).

Die data vir hierdie navorsing sal in die volgende breë kategorieë georganiseer word, na aanleiding van die semi-gestruktureerde vrae wat aan die deelnemers gevra sal word:

- Wat dink julle van vriendskappe, veral binne groepe?
- Wat is die oorsake van portuurgroep-verhoudingsprobleme?
- Hoe probeer julle die probleme in julle vriendskapsverhoudings oplos?
- Wat is die waarde van groepsterapie vir die vroeë adolessente dogter met portuurgroep-verhoudingsprobleme?

f. Toets die begrippe wat na vore tree en soek vir alternatiewe verklarings

Deurgaans moet daar evaluerend na die data gekyk word om te toets of die betekenis korrek is. Deel van hierdie fase is om data se bruikbaarheid en sentraliteit tot die navorsingsvraag te evalueer (De Vos et al. 2011:411).

g. Voorstelling van data

Dit is die finale fase waar die navorser die data voorlê, tydens die studie (De Vos et al. 2011:418).

Hierdie stap word gedoen om orde, struktuur en betekenis te verleen aan die data wat versamel is. Die geskrewe verslag kan, vir die doel van die studie, die leser 'n beter begrip gee van die benutting van groepsterapie met vroeë adolessente dogters wat portuurgroep-verhoudingsprobleme ondervind. Die terugvoer van die dogters sal verbatim (en in narratiewe vorm) aangehaal word in die bevindinge.

1.5 ETIESE OORWEGINGS

Daar is verskillende sienings in die navorsingsmilieu oor wat reg en verkeerd is, maar die volgende is etiese sake waaroor daar ooreenstemming ten opsigte van sosiale navorsing bestaan (De Vos et al. 2011:115).

Geen nadeel vir deelnemers. Die studie moet nie 'n nadeel inhou of die deelnemers skade berokken nie. Die navorser is verantwoordelik daarvoor dat enige skade tot die minimum beperk word. De Vos et al. (2011:115) neem sterk standpunt in deur te sê dat navorsers eerder die aard van hul studie moet verander voordat deelnemers aan enige bewustelike fisieke of emosionele skade blootgestel word.

Hierdie studie het ten doel om te bepaal wat die voordele van die benutting van groepsterapie kan wees vir die vroeë adolessente dogter met portuurgroep-verhoudingsprobleme. Die terapeutiese proses sal deurloop word en die nodige begeleiding en ondersteuning sal aan die vroeë adolessente dogters gebied word. Die navorser kan binne die terapeutiese verhouding vir die deelnemers 'n veilige omgewing skep waar hulle hulleself kan wees. Die navorser moet nie die omgewing manipuleer nie, maar moet die deelnemers en hul behoeftes vooropstel. Daar sal ook geen inligting uit die sessies met ander bespreek word voordat die deelnemers nie hulle toestemming gegee het nie.

Ingeligte toestemming. Die verkryging van ingeligte toestemming is belangrik en De Vos et al. (2011:116) meen dat die klem geplaas moet word op akkurate en volledige inligting sodat die deelnemers presies kan weet waarvoor hulle hul inlaat, en dan 'n vrywillige en deurdagte besluit oor hul deelname kan maak. Die deelnemers moet wetlik en sielkundig bevoeg wees om hulle deelname te bevestig en weet dat hulle enige tyd kan onttrek.

Alle deelnemers se ouers/voogde in hierdie studie sal persoonlik ingelig word om die nodige toestemming te verkry. Skriftelike toestemmingsbriewe moet ook deur die ouers/voogde onderteken word. Die ouers/voogde sal aangemoedig word om kontak te maak met die navorser indien enige probleme ondervind sou word. Skriftelike toestemming vir deelname aan die studie moet ook tydens die aanvang van die terapeutiese proses by elke adolessent verkry word. Hulle moet ook die keuse gegun word om te onttrek indien hulle nie meer kans sou sien om verder deel te neem nie.

Tydens die aanvang van die groepswerk moet die betrokke deelnemers 'n kontrak teken waar hulle hul verbind tot die terapeutiese proses en die vertroulikheid van enige inligting wat gedeel mag word. Hulle moet ook toestem tot die maak van opnames vir elke sessie.

Geen misleiding van deelnemers. Die misleiding van deelnemers behels volgens De Vos et al. (2011:119) die weerhouding van inligting, of die deurgee van verkeerde inligting om deelname van deelnemers of kliënte te verseker, waar hulle andersins deelname sou weier. In hierdie navorsing moet die deelnemers en hul ouers/voogde goed ingelig word oor die navorsing en die geleentheid gegun word om ingeligte keuses te maak.

Privaatheid, anonimiteit en vertroulikheid. Die deelnemers mag moontlik besorgd wees oor hul privaatheid, anonimiteit en die vertroulikheid van inligting. De Vos et al. (2011:119) meen dat die individu of deelnemer die reg het om te besluit wanneer, waar, hoe en in watter mate hulle inligting geopenbaar mag word. In hierdie studie sal skuilname gebruik word, wat anonimiteit waarborg en vertroulikheid bevorder. Die deelnemers sal weet dat hulle inligting met die grootste omsigtigheid en vertroulikheid hanteer en bewaar sal word. Tydens

groepwerk is dit egter moeiliker om vertroulikheid te verseker en daarom sal 'n kontrak met die groepslede gesluit word. Opnames van sessies sal in veilige bewaring geplaas word.

Bekendmaking van navorsingresultate. Die bevindinge van 'n navorsingsprojek moet gewoonlik vrygestel of gepubliseer word. De Vos et al. (2011:126) skryf hieroor: *"The findings of the study must be introduced to the reading public in written form, otherwise even a highly scientific investigation will mean very little and will not be viewed as research."* Die bevindinge van hierdie studie sal in 'n navorsingsverslag bekend gemaak word en die navorser sal dit op aanvraag aan die deelnemers en/of hul ouers/voogde beskikbaar stel.

Ontlonting van deelnemers. Ontlonting van emosies van deelnemers is volgens De Vos et al. (2011:122) nodig. Deur ontlonting kan probleme wat deur die navorsingsproses ontstaan, aangespreek word. Terapie vorm deel van die navorsing en die hele terapeutiese proses. Terapie sal afgehandel word, selfs na afloop van die navorsing.

1.6 AFBAKENING VAN DIE NAVORSING

Die studie bevat die volgende hoofstukke:

HOOFSTUK 1: INLEIDING EN OORSIG OOR DIE STUDIE

In Hoofstuk 1 beskryf die navorser die inleidende oriëntering, probleemstelling, doel van die studie, afbakening van die terrein van ondersoek, navorsingsontwerp en verloop van die studie.

HOOFSTUK 2: LITERATUURSTUDIE

In Hoofstuk 2 word 'n literatuurstudie gedoen ten opsigte van die eienskappe van die vroeë adolessent, sosiale ontwikkeling en verhoudings in adolessente groepe. Die vroeë adolessente dogter met portuurgroep-verhoudingsprobleme word nagevors asook die oorsake en moontlike oplossings van sulke probleme. Die waarde van sosialisering en vriendskappe word nagevors, en wat die rol van die portuurgroep in sosialisering speel.

Die waarde van groepsterapie word bepaal en hoe dit die vroeë adolessente dogter met portuurgroep-verhoudingsprobleme kan ondersteun.

HOOFSTUK 3: NAVORSINGSONTWERP

Hoofstuk 3 bevat 'n uiteensetting en 'n motivering vir die keuse van die navorsingsontwerp, navorsingsmetodologie en navorsingsanalise, asook die belangrikheid van etiek in navorsing.

HOOFSTUK 4: BEVINDINGE EN BESPREKING

Hoofstuk 4 bevat die navorsingsbevindinge, asook die analise en sintese van die bevindinge van die empiriese studie. Die navorser skenk aandag aan die praktiese kwessies rondom implementering van die navorsingstudie.

HOOFSTUK 5: SAMEVATTENDE GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS

Hoofstuk 5, as die slothoofstuk, bevat die opsommende bevindinge uit die literatuurstudie en die navorsingstudie, samevattende gevolgtrekkings asook voorstelle en aanbevelings wat voortspruit uit die insig en begrip wat die navorser vanuit die vroeë adolessente dogters se perspektiewe verkry het.

1.7 SAMEVATTING

In hierdie hoofstuk val die klem op die adolessent, in die besonder die vroeë adolessente dogter en haar psigo-sosiale ontwikkeling. Daar word spesifiek navorsing gedoen oor die verhoudingsprobleme wat voorkom gedurende die ontwikkeling in die psigo-sosiale fase van die vroeë adolessente dogter en moontlike terapeutiese ingrepe ten opsigte van die probleem.

Hoofstuk 1 is 'n inleiding tot die res van die studie. Dit dien ook as motivering van die studie wat gelei het tot 'n navorsingsvraag, probleemstelling en 'n uiteensetting van die doelstellings. Belangrike doelwitte is om te bepaal wat die sosiale ontwikkeling van vroeë adolessente dogters behels, watter probleme hulle in verhoudings met mekaar het, om te bepaal wat die oorsake van verhoudingsprobleme is en hoe groepsterapie as moontlike oplossing kan dien vir sulke probleme.

Die hoofstuk skets ook die basiese beplanning van die res van die studie en bevat 'n beskrywing van die navorser se werkswyses. Individuele semi-gestruktureerde onderhoude sal met die deelnemers gevoer word, waarna daar met groepsterapiesessies opgevolg sal word. Laastens sal daar een fokusgroeponderhoud met die dogters gevoer word om te bepaal wat die waarde van die groepsterapiesessies was.

Vervolgens word 'n literatuurstudie gedoen oor die sosiale ontwikkelingsfases van die vroeë adolessente dogter, die oorsake van portuurgroep-verhoudingsprobleme en wat die waarde van groepsterapie vir die vroeë adolessente dogter met portuurgroep-verhoudingsprobleme is.

HOOFSTUK 2–LITERATUURSTUDIE

2.1 INLEIDING

“Adolescence represents an inner emotional upheaval, a struggle between the eternal human wish to cling to the past and the equally powerful wish to get on with the future.”

Louise J. Kaplan (2013)

Vir die vroeë adolessente dogter is portuurgroepe baie belangrik. Dit bring egter baie struwelinge en konflik mee in portuurgroepe. Die navorser besef die belangrikheid van die portuurgroepe in die vroeë adolessente dogter se lewe, maar het die behoefte om te bepaal wat die oorsprong en oorsake is van konflik en rusie in portuurgroepe.

Die navorser wil deur die literatuurstudie in die besonder na die benutting van groepsterapie vir die vroeë adolessente dogters met portuurgroep-verhoudingsprobleme kyk, om 'n beter begrip te verkry vir die navorser se belangstelling in die spesifieke navorsingsprobleem.

Vervolgens bied die navorser 'n literatuuroorsig aan wat handel oor die sosiale ontwikkelingsfases van die vroeë adolessente dogter. Meer spesifiek word daar na portuurgroepverhoudings gekyk asook die fasette van vriendskappe tussen die vroeë adolessente dogters. Portuurgroep-verhoudingsprobleme is 'n algemene verskynsel onder adolessente dogters; dus word daar meer spesifiek gekyk na die oorsake van verhoudingsprobleme. Die benutting van groepsterapie word ondersoek om die vroeë adolessente dogter te ondersteun; dus word hierdie konstruk ook nagevors.

2.2 ASPEKTE VAN ONTWIKKELING VAN DIE VROEë ADOLESSENTE DOGTER

Die woord “adolescent” is afgelei van 'n Latynse woord wat “om te voed of om te groei” beteken. Westerse samelewings sien adolessensie as 'n “opvoedingstyd” of “onderwystyd”, asook “opleiding in praktiese kuns” of in “vakleerlingskap”. Die oorheersende uitkyk gedurende die 20ste eeu van wat adolessensie is, is dat die tienerjare saamgestel is uit 'n ontwikkelingsoorgang tussen die kinderjare en volwassenheid as ontwikkelingsfase (Blume & Zembar 2007:205).

Tydens die maatskaplike ontwigting van die 1960's het baie sosioloë adolessente gekarakteriseer as onseker en verward. Die sosioloë maak steeds die bewering dat adolessente in die periode tussen hul kindertyd en volwassenheid nie weet wat hul rolverwagtinge is nie. Dit is juis hierdie vae “niemandslaan” wat hulle as “adolessensie” benoem het (Blume & Zembar 2007:205).

Die adolessent tussen die ouderdomme van 11 jaar en 14 jaar word die vroeë adolessent genoem. Hierdie is 'n opwindende fase waarin daar baie veranderinge plaasvind in die adolessent. Die vroeë adolessent groei fisiek vinnig en begin ook om al hoe meer soos 'n volwassene te dink. Hierdie is 'n verwarrende tyd vir die ouers sowel as vir die adolessent, aangesien beide partye gewoon moet raak aan die veranderinge wat besig is om plaas te vind (WebMD 2010).

Volgens Bee en Boyd (2004:459) beteken die vroeë adolessente jare 'n radikale verandering in vele fasette van die adolessent se lewe. In sekere aspekte is daar 'n ooreenstemming met tweejariges. Tweejariges is bekend vir hul konstante behoefte om onafhanklik te wees en staan ook bekend daarvoor dat hul 'n negatiewe houding het. Hulle is in die proses om baie nuwe vaardighede aan te leer. Adolessente toon dieselfde gedrag, alhoewel meer abstrak van aard. Baie adolessente toon 'n negatiewe houding, veral teenoor hul ouers, aan die begin van puberteit. Konflik tussen ouers en veral vroeë adolessente handel dikwels oor die behoefte om onafhanklik te wees – die onafhanklikheid kom na vore deur die musiek waarna hulle luister, unieke kleredrag, eiesoortige haarstyle asook om te kom en gaan soos wat hulle wil.

Wang (2012:690) is van mening dat verskeie verandering in die vroeë adolessent plaasvind ten opsigte van die fisieke, sielkundige en kognitiewe ontwikkeling. Die ontwikkeling van die vroeë adolessent kan in vier hoofaspekte verdeel word (Blume & Zembar 2007:211):

2.2.1 Fisieke ontwikkeling

Die aanvang van puberteit vind plaas op ongeveer 11 jaar vir dogters en op 13 jaar vir seuns (Blume & Zembar 2007:211). Adolessensie is 'n tyd van verandering in die hele liggaam. Vinnige groei vind nou plaas in die liggaam. Meisies se borste begin ontwikkel en menstruasie neem 'n aanvang. Die seuns kry gesigshare. Beide seuns en meisies ontwikkel skaamhare. Seuns word dikwels vinniger langer as dogters (WebMD 2010). Seuns se stemme word dieper as gevolg van die produksie van manlike hormone. Hul velle word growwer en meer olieagtig. Die ontwikkeling van aknee is ook meer algemeen onder seuns as by dogters. Die adolessente gaan deur 'n snelle groeifase waarin hulle 'n spoedige toename in lengte en gewig ervaar. Bene en spiere ervaar dieselfde fisieke verandering. Hierdie fisieke verandering begin by dogters tussen die ouderdomme van 9 en 'n half jaar en 14 en

'n half jaar, en by seuns tussen die ouderdomme van 10 en 'n half jaar en 16 jaar. Dit duur ongeveer twee jaar. Omdat dogters se snelle groeifase twee jaar vroeër begin as by seuns, is dogters tussen die ouderdomme van 11 en 13 jaar geneig om langer, swaarder en sterker as seuns van dieselfde ouderdom te wees. Dogters bereik hul volwasse lengte teen die ouderdom van 15 jaar, en seuns op die ouderdom van 17 jaar. Seuns en dogters groei verskillend; nie net in die tempo waarteen hulle groei nie maar ook in vorm en fatsoen. Seuns word groter: hulle het breër skouers en langer bene in verhouding met hul bolyf en ook langer arms. Dogters se heupbene word breër om swangerskap te vergemaklik en lae vet vorm onder die vel van die dogter, om sodoende 'n voller voorkoms te gee. As gevolg van die fisieke veranderinge wat met die adolessent gebeur, is daar tye waar die adolessent vir 'n tydperk uit proporsie lyk. Die meeste adolessente is erg bewus van hul voorkoms en dit veroorsaak dikwels spanning by die vroeë adolessente dogter (Papalia et al.2008:424).

2.2.2 Kognitiewe ontwikkeling

Die kognitiewe ontwikkeling is die aspek wat die ontwikkeling van die brein beskryf, sowel as die vermoë om te dink, te leer, te redeneer en te memoriseer. Adolessente van hierdie ouderdom fokus dikwels net op die hede, maar begin geleidelik besef dat hul optredes 'n langtermyn-effek mag hê. Hulle besef ook dat kwessies nie net een antwoord het nie, maar dat daar verskillende maniere is om 'n probleem op te los (WebMD 2010).

Volgens Blume en Zembar (2007:211) maak logiese begrip dit moontlik dat daar groei in hipotetiese redenasie, moontlikheidsdenke, metakognisie, en komplekse verwerking van inligting soos die hoër probleemoplossing in wiskunde en wetenskap is, maar nie noodwendig met persoonlike probleme nie. Volgens Papalia et al. (2008:426) was dit nie lank gelede nie, dat die meeste wetenskaplikes geglo het dat die adolessente brein teen puberteit ten volle ontwikkel is. Breinskanderingstudies het onlangs openbaar dat die adolessente brein wel nog steeds ontwikkel, vir 'n hele aantal jare. Dramatiese veranderinge vind in die brein plaas tussen die tydperk van vroeë adolessensie en die vroeë volwassestadium, ten opsigte van emosies, oordeel, organisering van gedrag en selfbeheer. Hierdie bevindinge verklaar adolessente se emosionele uitbarstings en riskante gedrag. Adolessente prosessee inligting oor emosies anders as volwassenes. Volgens Papalia et al. (2008:426) het navorsers skanderinge op adolessente se breinaktiwiteite gedoen, terwyl hulle na emosies op prente van gesigte op 'n rekenaar gekyk het en dit geïdentifiseer het. Vroeë adolessente was geneig om die amygdala ('n klein amandelvormige struktuur diep in die temporale lob, wat betrokke is by emosionele en instinktiewe reaksies) te gebruik. Ouer adolessente, soos volwassenes, was meer geneig om die frontale lobbe (wat beplanning, redenering, oordeel, emosionele regulering en impuls beheer, en meer akkurate oordeel

verseker) te gebruik. Dit dui op 'n moontlike rede vir sommige adolessente se onwyse keuses, soos byvoorbeeld substansmisbruik en seksuele risikoneming.

Berk (2009:251) noem dat Piaget van mening is dat die vroeë adolessent, in die omgewing van 11 jaar, die formele operasionele fase betree. In hierdie fase word die vermoë ontwikkel om abstrak, sistematies en wetenskaplik te dink. Nog 'n belangrike aspek van die adolessent se kognitiewe ontwikkeling is dat die adolessent die vermoë besit om die logika agter stellings te verstaan. Die vroeë adolessent kan egter nog probleme met logiese denke hê en dus nie noodwendig verstaan wat in die wêreld rondom hom/haar aangaan nie.

2.2.3 Morele ontwikkeling

Volgens Gouws et al. (2008:122) is die woord “moraal” afkomstig uit Latyn en beteken dit “gewoonte” of “manier”. Morele ontwikkeling is gebaseer op maniere en patrone van gedrag wat aan die standaard van die groep voldoen. Dit is ook 'n refleksie van wat mense sien as reg en verkeerd. Volgens Woolfolk (2010:98) ontwikkel kinders die vermoë om te kan onderskei tussen reg en verkeerd geleidelik.

Gouws et al. (2008:122) is van mening dat kinders van kindsbeen af groot word met spesifieke norme, waarvan sommige geformaliseer is in wette (byvoorbeeld die verbod op diefstal) terwyl ander deur gebruike en tradisie vasgelê word (byvoorbeeld die mens se lewe is heilig). Gouws et al. (2008:122) noem dat adolessente vertrou raak met hierdie norme deur middel van onderwys en opvoeding (ouers, onderwysers, kerk). Hulle kan as gevolg van kognitiewe veranderinge abstrak begin dink en besluit of hulle die norme en waardes van hul gemeenskap en spesifiek hul ouerhuis net so wil aanvaar of nie. Hulle verwerf algaande morele onafhanklikheid en verantwoordelikheid. Dit behels dat hulle moet kies tussen reg en verkeerd, watter gedrag van pas is of onbehoorlik is, en moet leer om 'n verantwoordelikheid vir sulke keuses te aanvaar. Namate adolessente ouer word, word hulle meer gemaklik met die idee om vir hulleself te dink. Hulle is in staat om hul eie keuses te maak en is minder afhanklik van hul ouers en portuurgroep. Hierdie nuutgevonde selfvertroue reflekteer 'n nuwe vlak van sekuriteit in hul waardes. Morele waardes word nie oorgeërf nie, maar moet aangeleer word.

Volgens Woolfolk (2010:100) begin kinders in die tradisionele domein reëlmatighede sien wat hulle aanvaar as korrek en waar – byvoorbeeld mans het kort hare en vroue het langer hare. Dus is dit die manier hoe dit moet wees. Namate kinders ouer word, sien hulle die uitsonderings raak – byvoorbeeld mans met 'n poniestert en sommige vroue met baie kort haarsnitte. Hulle besef dus dat konvensies arbitrêr is. Die volgende stap is dat kinders verstaan dat reëls, selfs al is die reëls arbitrêr, gemaak is om orde te hê. In die vroeë adolessentefase word die reëls bevraagteken. Aangesien die reëls arbitrêr is, en gemaak is

deur ander, is reëls “niks anders” as sosiale verwagtinge nie. Laastens besef die adolessent dat reëls nuttig is in die sosiale lewe, maar dat dit ook verander kan word.

2.2.4 Psigo-sosiale ontwikkeling

Coleman (2011:177) is van mening dat die verduideliking van twee teoretiese begrippe nuttig kan wees om die ontstaan van sosiale verhoudings in adolessensie te begryp. Dit is die gehegtheidsteorie (“attachment theory”) en die sosiale identiteitsteorie.

Volgens Berk (2009:426) het John Bowlby (1969), wat oorspronklik ’n psigo-analis was, die *gehegtheidsteorie* begin toepas. Sy teorie het daaroor gehandel dat die aanvanklike verhouding wat met die baba-versorger geskep is, ’n groot invloed het op die individu se gevoel ten opsigte van geborgenheid en die vermoë om betroubare verhoudings te skep. Bowlby het geglo dat die menslike baba, soos die kleintjies van ander dierspesies, toegerus is met ’n stel “ingeboude” gedrag wat die ouer of volwasse dier prikkel om die baba teen gevaar te beskerm en om die baba of babadiertjie/s te ondersteun om die wêreld of omgewing te verken en te bemeester. Kontak met die ouer verseker ook dat die baba gevoed word, maar Bowlby het daarop gewys dat voeding nie die basis van gehegtheid is nie. Inteendeel, hierdie konsep kan die beste verstaan word in ’n evolusionêre konteks waarin die oorlewing van spesies, deur veiligheid, eerder as gehegtheid verseker word. Die baba se verhouding met die ouer begin as ’n stel ingebore seine wat die ouer of volwassene dus prikkel om die baba te voed, te beskerm en te versorg. Met verloop van tyd ontwikkel ’n ware liefdevolle gehegtheid, wat ondersteun word deur nuwe emosionele en kognitiewe vermoëns sowel as ’n geskiedenis van warm, sensitiewe versorging (Berk 2009:426).

Volgens Mynhardt (2009:17) lê die *sosiale identiteitsteorie* klem op hoe ons reageer wanneer ons persoonlike of groepsidentiteit belangrik is. Die persoonlik-sosiale identiteitskontinuum verteenwoordig twee verskillende maniere waarop die self gekategoriseer kan word. Op die persoonlike vlak kan die self as ’n unieke individu gesien word, terwyl die self op die sosiale identiteitsvlak as lid van ’n groep gesien word. Wanneer ons aan onself dink as individue, is ons persoonlike identiteit prominent en ons self-beskrywing betrek intragroep-vergelykings. Aan die ander kant, as ons aan onself dink as lede van die groep, is ons groep identiteite prominent en self-beskrywings betrek intergroep-vergelykings. Nóg persoonlike nóg sosiale identiteitsaspekte van die self verteenwoordig ’n ware self. Ten spyte van die wisselvalligheid in selfdefinisie, handhaaf die meeste mense steeds ’n samehangende, geïntegreerde selfbeeld (Mynhardt 2009:17).

Coleman (2011:177) is van mening dat beide hierdie teorieë insig gee in die vraag waarom vriendskap en die portuurgroep belangriker word in die adolessente jare. Volgens die gehegtheidsteorie is psigo-analiste van mening dat adolessente geleidelik meer onafhanklik

van ouers raak en na 'n wyer sosiale omgewing uitreik. Ouers vervul geleidelik al hoe minder van die individu se emosionele behoeftes en vriende tree na vore om die gaping te vul. As deel van hierdie proses word die hegte patrone wat baie vroeg in die lewe vasgelê is, oorgedra na die goeie vriende en intieme vriendskappe word tydens adolessensie gevorm (Coleman 2011:177).

Gehegtheidsteoretici glo dat mense rolmodelle van verhoudings het en kinders leer gewoonlik by hulle ouers hoe om in sosiale interaksie op te tree. Hierdie rolmodelle dien as sosiale ervarings en gee struktuur aan die daaropvolgende ontmoetings met die wêreld. Die gedrag van jongmense met hul vriende illustreer hierdie proses. Die paragraaf hieronder is 'n duidelike voorbeeld daarvan dat die gehegtheidsteorie 'n groot rol speel in die adolessent se wyse hoe om met hul vriende te sosialiseer en te kommunikeer:

“Friends are definitely important in giving you more confidence and feeling sort of secure and safe. And sort of they're stability. I mean I've had some bad experience with best friends, and when it all falls apart it's a horrible experience to have to go through, but when you have a lot of good friends around, you just feel secure. Like they wouldn't really care what you came in looking like, they'd still be your friends. And also for discovering new things and finding out new things, they can open you up to new experiences, whether it's like going out, or where they shop, or things like that. And new music that you get to hear, all helps you with finding out your identity” 17-year-old girl (Coleman 2011:176).

Die dogter wat hierbo aangehaal word, praat van sekuriteit en stabiliteit, twee belangrike eienskappe van die vroeë bande wat gevorm word tussen die kind en die ouer en wat oorspoel na die kind se verhoudings met vriende. Die adolessent het die behoefte om voortdurend in voeling met hul vriende te bly, en om kontak te hou al is dit ook net deur middel van elektroniese kommunikasie. In die gehegtheidsteorie word beweer dat die vorm en tekstuur van jongmense se verhoudings met hul vriende gegrond is op vroeëre kontakervarings (Coleman 2011:177).

Volgens Gouws et al.(2008:78) is Erik Erikson se teorie een van die belangrikste teorieë wat oor adolessensie handel. Erikson sien psigo-sosiale ontwikkeling as 'n reeks fases, elk met sy eie doel, prestasies en probleme.

Sy teorie handel oor identiteitsvorming en persoonlikheidsontwikkeling en bied 'n basiese raamwerk om die behoeftes van jong mense in verhouding met die gemeenskap waarbinne hulle ontwikkel, leer en bydraes moet lewer, beter te verstaan.

Om 'n algehele perspektief te ontwikkel van die adolessent se psigo-sosiale ontwikkeling, is dit noodsaaklik om na Erik Erikson se teorie te kyk om dit beter te verstaan.

Hoogtepunte van Erik Erikson (1902 – 1994) se teorie met betrekking tot vroeë adolessensie word vervolgens genoem (Gouws et al. 2008:78).

Die ontwikkeling van die menslike persoonlikheid is afkomstig van genetiese en sosiale invloede, dit wil sê die persoonlikheid van elke mens is afkomstig van eienskappe wat vanaf die ouers oorgeërf is en van sosiale invloede wat 'n belangrike rol speel in die vorming van die individu se persoonlikheid. Die ontwikkeling van die individu gaan deur 'n paar fases wat bepaal word deur die verbetering van sekere vermoëns en belangstellings asook eise wat deur die samelewing aan die individu van 'n sekere ouderdom gestel word. Volgens Erikson bestaan die menslike lewensiklus uit agt fases; elk word gekenmerk deur 'n krisis ('n situasie waarin die individu homself moet oriënteer tussen twee teenoorgestelde pole). Elk van die agt stadiums word gekenmerk deur 'n spesifieke ontwikkelingskrisis. Tydens elke fase moet die individu elke krisis opnuut oplos, dit wil sê, hy of sy werk weer deur vorige krisisse, terwyl daar opvolgende krisisse ook aandag geniet. 'n Ontwikkelingskrisis word opgelos deurdat 'n sintese tussen die twee teenoorgestelde uiterstes verkry word (Gouws et al. 2008:78).

Tabel 2.1 – Erikson se agt fases van ontwikkeling (Gouws et al.2008:79)

Fase	Psigo-sosiale krisisse	Ouderdom
Fase 1	Vertroue versus wantroue	Eerste lewensjaar
Fase 2	Selfstandigheid versus skaamte en twyfel	Tweede lewensjaar
Fase 3	Inisiatief versus skuld	3de tot 6de lewensjaar
Fase 4	Fluksheid versus minderwaardigheid	6de tot 12de lewensjaar
Fase 5	Identiteit versus rolverwarring	Adolessensie tot volwassenheid
Fase 6	Intimiteit versus isolasie	Vroeë adolessensie
Fase 7	Voortplanting versus stagnasie en selfbeheptheid	25 tot 65 jaar
Fase 8	Ego-Integriteit teenoor wanhoop	60 tot 70 jaar

In hierdie studie is Fases 4, 5 en 6 van belang aangesien dit op die adolessent betrekking het:

Fase 4 – Arbeidsaamheid versus minderwaardigheid. Hierdie stadium dek min of meer die laerskooljare, dit wil sê vanaf die 6de jaar tot en met die 12de lewensjaar. Kinders in hierdie

fase wil vaardighede aanleer wat belangrik is vir die groep en noodsaaklik is vir die volwasse lewe. Die samelewing bied kinders geleentheid hiertoe deur skoolopleiding aan die kind te bied. Om hierdie stadium se konflik suksesvol op te los, moet kinders geleentheid gebied word om sukses te behaal en moet daar positiewe terugvoer wees vanaf hul onderwysers en groep, anders kan kinders nie 'n minderwaardigheidsgevoel te bowe kom nie (Louw et al. 1998:55).

Fase 5 – Die fase Identiteit versus rolverwarring vorm die middelpunt van Erikson se teorie en is baie belangrik in die psigo-sosiale ontwikkeling gedurende adolessensie. Volgens Louw et al.(1998:55) ontwikkel die kind 'n eie identiteit in hierdie stadium. Sekerheid moet nou verwerf word oor eie eienskappe, sosiale identiteit en eie waardes en ideale. Die ontwikkeling van 'n sterk eie identiteit impliseer die ontwikkeling van 'n sterk ego. Erikson se klem op die ego kom nou sterk na vore. Om die identiteitskrisis op te los, eksperimenteer die adolessent met verskeie moontlikhede.

In hierdie fase wonder adolessente hoe ander mense hulle ervaar, hoe dit met hulle selfbeeld korreleer en hoe die rolle en vaardighede inpas by die verwagtinge van die vroeë adolessent se toekoms. Hulle ervaar 'n gevoel van identiteit wanneer hulle integrasie bereik tussen vroeër identifikasies, vermoëns, planne vir die toekoms en die geleenthede wat aangebied word deur die gemeenskap. Sosiale instansies (byvoorbeeld skole) ondersteun adolessente in die soeke na identiteit (Gouws et al. 2008:79).

Fase 6 – Intimiteit versus isolasie. Volgens Louw et al.(1998:56) is die ontwikkelingstaak om 'n gevoel van intimiteit te verwerf en om ook 'n gevoel van isolasie te bekamp. Intimiteit impliseer 'n noue verhouding met ander mense, wat ook 'n huweliksverhouding kan insluit. Die teenoorgestelde pool van intimiteit is isolasie, wat beteken daar is 'n geneigdheid by die persoon om hom/haar af te sluit van intieme kontak en om met hom-/haarself behep te wees.

Sosiale en emosionele ontwikkeling behels sosiale vaardighede asook morele, emosionele en etiese ontwikkeling. Intieme, wedersydse verhoudings met ander deur meer interaksies buite families speel ook 'n rol in die emosionele en sosiale ontwikkeling van die vroeë adolessente dogter. Hierdie aspekte verdiep vriendskappe (Blume en Zembler 2007:211).

Wanneer kinders beweeg van kinderjare na volwassenheid, het hulle 'n behoefte om meer onafhanklik te wees van hul gesin. Ouers word dikwels vervang deur vriende as bron vir raad. Wanneer die adolessent tuis is, verkies hulle om eerder alleen te wees as om tyd saam met die gesin te spandeer. Die gesin is egter steeds baie belangrik in die vroeë

adolessent se lewe (WebMD 2010). Om aan te sluit by die adolessent se sosiale verhoudings met hul vriende is dit belangrik om die belangrikste ontwikkelingstake van die adolessent in te sluit, naamlik om te sosialiseer, om hul plek in die gemeenskap te vind, om interpersoonlike verhoudings te kweek, om verdraagsaamheid teenoor persoonlike en kulturele verskille te kweek en om selfvertroue te ontwikkel (Gouws et al. 2008:80). Die resultaat van hierdie ontwikkelingstake is dat adolessente stelselmatig al hoe verder van hul ouers af wegbeweeg en dat die aanvaarding van die portuurgroep al hoe belangriker word. Vriendskappe met lede van dieselfde geslag verdiep en heteroseksuele verhoudings begin ontstaan. Die sosiale bevryding van adolessente dwing hulle om hul eie besluite te neem en hul waardes en beginsels word bevraagteken en getoets deur die samelewing (Gouws et al. 2008:81).

Volgens Blume en Zembar (2007:338) word die adolessent se sosiale ontwikkeling beskryf as onder andere interaksies van die adolessent met familie en vriende, veral voor adolessensie. Tydens die vroeë adolessente jare begin die adolessent meer fokus op interaksies tussen hul eie portuurgroep as met hul ouers en ander gesins- en familieledes. Volgens Mwamwenda (2008:65) het ouers dus aanvanklik 'n groter invloed as wat die portuurgroep het. Gevolglik kan hulle kies om te voldoen aan hul ouers se waardes en standaarde of aan die verwagtinge van hul portuurgroep. Gedrag word dus deur sowel hul ouers as hul portuurgroep beïnvloed. Ouers het 'n groter invloed op sake soos waardes, morele ontwikkeling, beroepskeuses en politieke denke, terwyl maats 'n sterker invloed op die gedrag het wat verband hou met onmiddellike status en opgebiede soos kleredrag, haarstyl, belangstellings en sosiale verhoudings. Volgens Gouws et al.(2008:81) is adolessente se verhoudings met hul ouers dikwels goed, maar as gevolg van hul behoefte om onafhanklik te wees, bots hulle dikwels met hul ouers. Adolessente bevraagteken hul ouers se waardes, belangstellings, houdings en opinies al hoe meer en vorm hul eie sterk opinies. Ouers vind dit dikwels moeilik om te aanvaar dat hul kinders meer volwasse raak en meer selfstandig raak. Gouws et al. (2008:81) is van mening dat daar 'n fyn balans is vir ouers om aan hul tieners onafhanklikheid te gee en om hulle tog nog te beskerm (Gouws et al. 2008:81).

Volgens Underwood en Rosen (2011:153) speel portuurgroepverhoudings 'n fundamentele rol in die sosiale ontwikkeling in elke ouderdomsfase. Kinders spandeer baie meer tyd saam met hul maats wat dieselfde ouderdom is as met jonger of ouer kinders. Interaksie met maats vind in klaskamers plaas, tydens naskoolse aktiwiteite, pouses by die skool asook deur middel van sosiale netwerke soos "Facebook" en "Twitter" en deur middel van selfoontechnologie soos BBM (Blackberry Messenger) en "mxit". Adolessente deel die

meeste van hul aktiwiteite en ervarings in hul lewens, met persone van hul eie ouderdom (Underwood & Rosen 2011:154).

Volgens Woolfolk (2010:65) is daar drie fundamentele aspekte wat 'n invloed het op die kind se persoonlike en sosiale ontwikkeling, naamlik:

Gesin. Volgens Baron et al. (2009:246) is die familie belangrik in sosiale ontwikkeling aangesien dit die eerste kontak is wat die mens met 'n ander mens het. Ons kom die wêreld in, gereed om te sosialiseer met ander mense, maar kenmerke van hierdie interaksies verskil van mens tot mens asook van familie-tot-familie. Hierdie besonderhede speel 'n groot rol in ons interaksies in latere stadiums van ons lewens. Gedurende die eerste lewensjaar speel gesigsuitdrukking, liggaamstaal en die geluide wat mense maak, 'n groot rol in die menslike baba se lewe. Die tipe verhouding wat heers tussen die moeder en die kleuter bepaal die tipe verhoudings met en houdings teenoor sy medemense in die toekoms.

Onderwysers. Underwood (2011:357) is van mening dat positiewe sosiale interaksies met hul onderwysers positiewe leer bevorder by kinders en adolessente. Dit bevorder positiewe sosiale sowel as akademiese uitkomstes. Goeie verhoudings tussen onderwysers en kinders/adolessente bevorder die ontwikkeling van die beheer van emosies en sosiale vaardighede. Die gehegtheidsteorie verskaf 'n raamwerk om die kind-onderwyser-verhouding te verstaan (Underwood & Rosen 2011:358). Kinders pas hul ouer-kind-verhouding toe op ander ondersteunende verhoudings, insluitend op hul onderwysers. Oor die algemeen toon kinders wat 'n beter kwaliteit verhouding met hul onderwysers het, beter sosiale en kognitiewe vaardighede as hul portuurgroep wat nie goeie verhoudings met hul onderwysers het nie.

Net soos wat die kind-onderwyser-verhouding baie belangrik is vir die persoonlike en sosiale ontwikkeling, is die verhoudings tussen die portuurgroepe ook baie belangrik vir die kind se persoonlike en sosiale ontwikkeling.

Portuurgroepe. Underwood en Rosen (2011:360) is van mening dat namate kinders ouer word, hul verhouding met hul onderwysers en ouers verander en hul verhoudings met hul portuurgroep en sosiale netwerke belangriker word. Positiewe portuurgroepverhoudings in die skool word geassosieer met positiewe sosiale gedrag – adolessente hou van skool, hulle is gemotiveerd, en toon beter akademiese prestasie, terwyl swak portuurgroepverhoudings geassosieer word met swak sosiale vaardighede, aggressie en swak akademiese prestasie. Aspekte van portuurgroepverhoudings sluit in vriendskap, portuurgroepaanvaarding of portuurgroepverwerping en gewildheid.

Navorsing het bewys dat positiewe portuurgroepverhoudings beter uitkomstes bring in verskeie fasette van die adolessent se lewe. Adolessente wat byvoorbeeld tyd spandeer saam met ander adolessente wat oor goeie emosionele en sosiale vaardighede beskik, is geneig om dieselfde vaardighede aan te leer (Underwood 2011:360).

2.3 VRIENDSKAPSVERHOUDINGS VAN DIE VROEË ADOLESSENTE DOGTER

2.3.1 Portuurgroep

Reeds dekades lank ontwikkel sielkundiges teorieë om die eienskappe van portuurgroepe en die effek wat portuurgroepe op kinders en adolessente het, te identifiseer en te verstaan. Die bevindinge toon dat portuurgroepe 'n fundamentele rol speel op psigo-sosiale ontwikkeling. Ervaringe met portuurgroepe word geassosieer met positiewe dinge, byvoorbeeld geluk, gesondheid, skoolprestasie en veelvuldige aspekte van welstand. Ook die minder goeie dinge, byvoorbeeld, aggressie, depressie, dwelmmisbruik en skoolverlating word geassosieer met ervaringe met portuurgroepe (Underwood & Rosen 2011:154).

Rathus (2006:556) is van mening dat die oorgang van kinderjare na adolessensie vergesel word deur 'n verskuiwing in die relatiewe belangrikheid van ouers en maats. Alhoewel die verhouding van adolessente en hul ouers meestal positief bly, verhoog die invloed en ondersteuning van die portuurgroep merkbaar gedurende die vroeë adolessente jare. Graad 4-leerders ervaar dat ouers die grootste rol speel ten opsigte van sosiale en emosionele ondersteuning, terwyl graad 7-leerders voel dat vriende van dieselfde geslag meer ondersteunend van aard is op daardie ouderdom. Portuurgroepe en vriende speel dus 'n baie belangrike rol in die adolessent se lewe.

Die adolessent het dikwels meer vriende as jonger kinders. Die meeste adolessente het een of twee "beste" vriende en heelwat goeie vriende (Rathus 2006:556). Adolessente sien hulle vriende gereeld, andersins sal hulle op 'n selfoon of op een of ander tegnologiese manier met hulle kommunikeer, byvoorbeeld via "Facebook", "Twitter" en BBM ("Blackberry Messenger").

Volgens Gouws et al.(2008:90) speel die portuurgroep 'n fundamentele rol in die sosialisering van die adolessent. Die volgende funksies van die portuurgroep word onderskei:

a. Onafhanklikheid

Die portuurgroep dien as 'n oorbrugging vir die adolessent om onafhanklik te raak van die ouer. In die portuurgroep word adolessente geforseer om op hul eie voete te staan en om

hul eie besluite te neem. Denke en gevoelens word nou meer met die portuurgroep gedeel as met die ouers. Indien adolessente aanvaar word in die portuurgroep verskuif die gevoel van geborgenheid vanaf die ouerhuis na die portuurgroep (Gouws et al. 2008:90).

b. Die soeke na hul identiteit

Gouws et al.(2008:90) is van mening dat portuurgroepverhoudings gedurende die adolessente jare vir die vroeë adolessente dogter betekenisvol is ten opsigte van selfkonsepvorming asook vir selfaktualisering: Hulle gaan saam skool toe, neem saam aan sport deel, spandeer hul vrye tyd saam, slaap oor by mekaar se huise, gebruik mekaar as klankbord om idees, denke en bekommernisse te deel, en bespreek bekommernisse met mekaar wat nie met ouers gedeel kan word nie (byvoorbeeld ouers, opvoeders, klere, haarstyle, die toekoms, seks, dwelms en alkohol).

Gedurende die bevrydingproses besef adolessente dat hulle meer onafhanklik wil wees van hul ouers. Hulle ontwikkel die behoefte om te bewys dat hulle onafhanklik is en individue in eie reg is. Die portuurgroep verskaf aan adolessente 'n mate van terugvoering ten opsigte van persoonlikheid, voorkoms en gedrag. Die lede van die groep help adolessente om konflik omtrent hulleself, onder mekaar op te los. Selfkennis, selfinsig en selfevaluasie word ook deur die portuurgroep aangemoedig. Op hierdie wyse word hul selfidentiteit gevorm (Gouws et al. 2008:91).

c. Sosiale aanvaarding en ondersteuning

Die portuurgroep dien as 'n "sosialiseringsagent" en vervul adolessente se behoeftes aan kameraadskap en vriendskap. Dit gee hulle die geleentheid om sosiale vaardighede te beoefen, om hegte vriendskappe te vorm en om met die teenoorgestelde geslag te kommunikeer. Aanvaarding deur die portuurgroep, asook populariteit, is vir vroeë adolessente baie belangrik (Gouws et al. 2008:91).

Adolessente se verhoudings met lede van hul portuurgroep is baie verrykend. Hulle bied geleentheid vir die leer van en eksperimenteer met nuwe rolle; die ontlaai van emosionele spanning; die betrokkenheid by hegte vriendskappe; en die ontwikkeling van 'n groepsidentiteit (Gouws et al. 2008:81). Volgens Baron et al.(2009:248) spandeer adolessente al hoe meer tyd saam met hulle vriende, kommunikeer met mekaar en bied emosionele ondersteuning aan mekaar. 'n Hegte vriend, volgens adolessente, is iemand wat vrygewig, sensitief en eerlik is –"iemand by wie jy kan ontspan en jouself kan wees". Dit moet 'n persoon wees met wie mens maklik oor die weg kan kom, wat nie spog nie, wat konsidererend is en wat nie kort van humeur is nie. Sommige adolessente verwag ook dat hul vriende spontaan en grappig moet wees.

Adolescente wat hegte vriende het, het dikwels 'n beter selfbeeld as adolessente wat nie 'n hegte vriend het nie. Die adolessente wat intieme vriende het, se identiteitsontwikkeling is ook op 'n hoër vlak (Gouws et al. 2008:81).

d. Die portuurgroep as verwysing en eksperimenteringsbasis

Gouws et al. (2008:92) is van mening dat die portuurgroep as 'n maatstaf vir vroeë adolessente dien om te bepaal hoe goed of sleg die adolessent doen in die lewe. Nuwe rolle word aangeleer en vroeë adolessente kry die geleentheid om met hierdie rolle te eksperimenteer; lede van die portuurgroep kry die geleentheid om met gedragspatrone te eksperimenteer waar die portuurgroep dan as verwysingsraamwerk dien of die gedrag dan aanvaarbaar is al dan nie. Die vroeë adolessente dogter het die geleentheid om die waardes en norme wat sy in haar huis aangeleer het, te meet aan die norme van haar maats. Indien dit sou gebeur dat die norme en waardes van die portuurgroep nie ooreenkom met dié van die ouers nie, bestaan daar die moontlikheid dat adolessente hul ouers se oordeel kan veroordeel, bevraagteken en selfs afkeur of verwerp.

Volgens Baron et al.(2009:389) is daar baie voordele aan verbonde om aan 'n portuurgroep te behoort. Die lidmaatskap tot 'n groep vind dikwels slegs plaas op uitnodiging. Sodra die adolessent lid is van 'n groep, sal die adolessent by die groep staan, selfs in tye waar dit baie sleg gaan met die groep. Deur aan 'n groep te behoort, word selfkennis dikwels ontgin as gevolg van lidmaatskap tot die betrokke groep. Om deel te wees van die groep beteken vir die adolessent dat hy/sy by iemand behoort en dat hy/sy iewers behoort. Die adolessent kan haar-/homself nie 'n lewe voorstel buite die groep nie – dit maak die adolessent se lewe betekenisvol. Die portuurgroep help die adolessent om doelwitte te bereik. Indien die adolessent by 'n groep betrokke is waar prestasie belangrik is, sal die adolessent ook aan hierdie standaard wil voldoen. Die portuurgroep bevorder dus 'n positiewe selfbeeld.

Die portuurgroep is 'n primêre faktor in die ontwikkeling van adolessente se uitkyk op die lewe en die wêreld as geheel (Gouws et al. 2008:92). Volgens Woolfolk (2010:72) is vriendskappe en portuurgroepe baie belangrik. Sodra uitvalle en konflik voorkom in 'n portuurgroep, kan die gevolge baie traumaties wees. Die portuurgroep beïnvloed die adolessent se motivering ten opsigte van prestasie op skoolgebied. Volgens Woolfolk (2010:72) is stabiele, ondersteunende vriendskappe en portuurgroepe opbouend vir die adolessent. Adolessente wat verwerp word en wat uit die portuurgroep uitgestoot word, is geneig om minder aan klasbesprekings en aktiwiteite deel te neem; dus lei hul akademiese prestasie daaronder; hulle is geneig om vroeë skoolverlaters te wees en toon meer probleme as volwassenes.

e. Kompetisie

In die portuurgroep het adolessente die geleentheid om binne hul eie portuurgroep op gelyke basis te kompeteer vir hul eie plek in die gemeenskap. Deur hulleself en ander te assesseer kom hulle tot die besef waartoe hulle in staat is in vergelyking met ander lede van die portuurgroep. Gesonde kompetisie met portuurgroeplede dien as voorbereiding tot die volwasse lewe, wat hoogs kompetierend is in vele fasette, veral in die beroepswêreld (Gouws et al. 2008:92).

f. Sosiale ontwikkeling

Die portuurgroep gee die adolessent die geleentheid om met ander adolessente kontak te maak wat van verskillende agtergronde afkomstig is. Sosiale ontwikkeling gee adolessente die geleentheid om verskillende geslagte, rasse asook sosio-ekonomiese klasse te leer ken. Adolessente kan mekaar beter leer ken in die skool, of deur middel van georganiseerde jeuggroepe soos kerk-of sportgroepe (Gouws et al. 2008:92).

g. Rekreasie

Gouws et al.(2008:92) is van mening dat daar in groepsverband aan sportaktiwiteite deelgeneem kan word. Adolessente se onafhanklikheid en behoefte om saam met hul portuurgroep te wees het die gevolg dat hulle die meeste van hulle tyd saam met hul portuurgroep wil spandeer. Indien hulle nie toegelaat sou word om saam met hul portuurgroep te wees nie, veroorsaak dit 'n gevoel van isolasie en eensaamheid.

h. Eenvormigheid

Baron et al.(2009:274) is van mening dat eenvormigheid verwys na die druk om op 'n bepaalde wyse of manier op te tree, wat binne 'n groep se reëls pas waarvolgens daar opgetree moet word of nie opgetree word nie.

As gevolg van adolessente se behoefte om aanvaar te word, is hulle baie geneig om die groep se waardes, gebruike en giere aan te neem. Gouws et al.(2008:93) is van mening dat die persepsie dat eenvormigheid vir adolessente nadelig is, nie korrek is nie. Dit is ook 'n mite dat adolessente hul ouers se waardes en normes oorboord gooi en die portuurgroep se alliansie aanneem. In gevalle waar die sosiale, ekonomiese, geloofs- en opvoedkundige waardes van die portuurgroep ooreenstem met adolessente se ouers sal dit voordelig wees vir adolessente en dus sal die vriendskap aanvaar word deur die ouers.

Volgens Baron et al.(2009:278) beïnvloed die grootte van die groep die mate van eenvormigheid. Hoe groter die groep is, hoe meer is die groep geneig om eenvormig op te tree en om te "do as they do".

Adolesseente is daartoe geneig om vriende te kies met min of meer dieselfde agtergrond en waardes as hul eie. Volgens Gouws et al. (2008:93) is ouers geneig om populariteit en sukses te oorbeklemtoon, terwyl eenvormigheid ontmoedig word. Die rede hiervoor is dat populariteit afhanklik van die groep se aanvaarding is, aangesien die portuurgroep se waardes dikwels aanvullend tot die ouers se behoeftes is. (Die portuurgroep vul dus aan wat die adollesente by die huis by hul ouers leer.) Waar die verhouding tussen die ouers en adollesente disfunksioneel is, sal adollesente hulle eerder tot die portuurgroep wend vir algehele aanvaarding (Gouws et al. 2008:93). Updegraff, Mchale en Kuppanoff (2001:667) is van mening dat daar wel ouers is wat by sommige adollesente se portuurgroepe betrokke is, afhange van wat die verhouding is tussen die adollesent en die ouers, asook wat die familiedinamika behels in die huisgesin.

Verskeie portuurgroepe het 'n stel reëls waaraan daar voldoen moet word. Die groep bepaal watter klere gedra moet word, watter taal om te gebruik, hoe hul haarstyle moet lyk, asook hoe daar met mekaar gekommunikeer word. Hulle bepaal ook na watter musiek hulle moet luister, aan watter aktiwiteite deelgeneem moet word, asook watter portuurgroeplede in hul guns sal tel of nie. Hierdie groepe moedig eenvormigheid aan (Woolfolk 2010:71).

Portuurgroepe skep hul eie wêreld van gewoontes, tradisies, kleredrag en somtyds ook taal. Die adollesent wil aanvaar word as deel van hierdie wêreld en probeer dus om by 'n groep in te skakel deur die groep se kleredrag, taal en gedrag aan te neem (Gouws et al. 2008:90). Rathus (2006:557) is van mening dat adollesente en hul vriende dikwels baie gemeen het. Hulle is dikwels dieselfde ouderdomme en ras. Alhoewel romantiese verhoudings dikwels in hierdie ouderdom begin, verkies veral die vroeë adollesente nogsteeds dat hul beste vriende van dieselfde geslag is as om 'n vaste verhouding met die teenoorgestelde geslag aan te knoop.

Volgens Rathus (2006:558) is die vorming van hegte vriendskappe algemeen by adollesente. Die meeste adollesente vorm dan ook deel van groter groepe. Hierdie groepe sluit kliks en "skares" (crowds) in. Kliks bestaan gewoonlik uit vyf tot tien individue wat saam uitgaan, aktiwiteite saam doen en wat mekaar vertrou. "Skares" is groter groepe wat baie tyd saam spandeer en wat geïdentifiseer word uit die aktiwiteite waaraan hulle deelneem asook die houding van die groep (Rathus 2006:558).

2.3.2 Vriendskapsverhoudings

Volgens Rathus (2006:556) verskil die adollesent se vriendskappe van dié van die jonger kind. Adollesente is baie meer daarop gefokus om aanvaar te word en wedersydse begrip in hul vriendskappe is vir hulle belangrik.

Rathus (2006:556) is van mening dat adolessente lojaliteit en vertrouenswaardigheid hoog op prys stel, meer as die jonger kind. Adolessente sal beklemtoon dat 'n vriend "aan jou kant sal bly gedurende 'n geveg" en ook nie "agter jou rug sal praat nie." 'n Voorbeeld hiervan is die beskrywing van 'n vroeë adolessente dogter wat haar beste vriendin soos volg beskryf: "I can tell her things and she helps me talk. And she doesn't laugh at me if I do something weird – she accepts me for who I am" (Rathus 2006:556).

2.4 PROBLEME IN VRIENDSKAPSVERHOUDINGS

Vriendskapsverhoudings in vroeë adolessente dogters se lewens is dikwels baie gekompliseerd en vol probleme. Die volgende uittreksel uit Woolfolk (2010:65) is 'n tipiese voorbeeld waarmee die vroeë adolessent daaglikse probleme het:

"You have seen it before, but this year the situation in your middle-school classroom seems especially vicious. A clique of popular girls has made life miserable for several of their former friends – now rejected. The discarded friends have committed the social sins of not fitting in – they wear the wrong clothes or aren't pretty enough or aren't interested in boys yet. To keep the status distinctions clear between themselves and 'the others', the popular spread gossip about their former friends, often disclosing the intimate secrets revealed when the 'out' girls and the 'in' girls were best friends– only a few months ago. Today, you discover that Stephanie, one of the rejected girls, has written a long, heart-baring e-mail to her former best friend, Alison, asking why Alison is 'acting so mean'. The now-popular Alison forwarded the e-mail to the entire school and Stephanie is humiliated. She has been absent for three days since the incident."

Gouws et al. (2008:81) is van mening dat vroeë adolessente dogters baie pyn en spanning kan veroorsaak binne 'n portuurgroep. Verwerping, negatiewe verwagtinge, snobisme, dwang en jaloesie veroorsaak dikwels onsekerheid, twyfel en eensaamheid. Populariteit binne die portuurgroep speel 'n groot rol in al bogenoemde aspekte.

2.4.1 Populariteit

Volgens Parke en Clarke-Stewart (2011:258) word die adolessent aanvaar in die portuurgroep afhangende van sy/haar gedrag, kognitiewe en sosiale vaardighede. Aspekte soos hul naam en fisieke voorkoms speel ook 'n rol.

Twee tipes populêre adolessente word geïdentifiseer: Die meeste adolessente wat populêr is, is vriendelik teenoor hul portuurgroep. Hulle is selfgeldend, maar nie ontwrigtend of aggressief nie. Hulle is goed met kommunikasie. 'n Klein getal adolessente wat ook populêr is, toon 'n mate van positiewe en negatiewe gedrag. Die populêr-aggressiewe adolessente is

dikwels atleties, arrogant en aggressief, maar word terselfdertyd as “cool” en aantreklik beskou. Hierdie adolessente word dikwels aangehang en hul kleredrag en musieksmaak word nagevolg. Om deel te wees van die populêre groepe, word dikwels as die roete tot mag en invloed beskou (Parke & Clarke-Stewart 2011:258).

Parke en Clarke-Stewart (2011:262) is van mening dat fisieke voorkoms ook 'n rol speel in portuurgroepstatus. Adolessente word deur hierdie aspek beïnvloed – aantreklike kinders, adolessente en volwassenes is dikwels meer populêr as kinders, adolessente en volwassenes wat nie so aantreklik is nie. Om die vermoë te hê om maklik in alle situasies in te skakel bevorder ook populariteit. Volgens Woolfolk (2010:72) word aanvaarbare sosiale gedrag soos om te deel, samewerking te gee asook vriendelike interaksie, geassosieer met portuurgroepaanvaarding. Baie adolessente wat aggressief is of wat hulleself onttrek, het 'n gebrek aan sosiale vaardighede. Laursen, Hafen, Rubin, Booth-LaForce en Rose-Krasnor (2010:98) is van mening dat dit dikwels gebeur dat adolessente wat as aggressiewe jeug geïdentifiseer word, dikwels sosiaal nie aanvaar word nie– hierdie adolessente word ook dikwels geïdentifiseer met anti-sosiale gedrag en met die onvermoë om probleme self te internaliseer en op te los.

Volgens Pickhardt (2010) beteken populariteit dat die vroeë adolessent 'n goed gevestigde sosiale posisie in sy/haar portuurgroep het. Eienskappe soos om goeie punte te kry, volgens die reëls op te tree, hard te werk, en om behulpsaam te wees, skep gewildheid onder die onderwysers, maar hierdie eienskappe kweek nie noodwendig gewildheid onder die portuurgroep nie. Die portuurgroep heg meer waarde aan die voorkoms, selfvertroue, uitgesprokenheid, besittings, klere, of om te weet wat is "in". Om populêr te wees het ook sy nadele: Soms word 'n prys betaal vir populariteit. Populariteit skep soms onsekerheid en kan selfs onpopulêrheid veroorsaak. Populariteit is verwarrend – soms wonder die persoon of iemand sy/haar vriend wil wees as gevolg van wie sy/hy werklik is, of bloot omdat hy/sy gewild is. Populariteit trek aandag – die persoon trek aandag, kan veroordeel word, daar word op foute en mislukkings gewys en daar word meer oor die populêre persoon geskinder. Die belangrikste van alles is dat populariteit en vriendskap nie dieselfde is nie. Populariteit lê klem op die status van persone, terwyl vriendskap klem lê op die verhouding (Pickhardt 2010).

2.4.2 Verwerping

Parke en Clarke-Stewart (2011:259) voer aan dat daar twee tipes verwerpte adolessente is: Aggressief-verwerpte adolessente beskik oor swak selfbeheer en toon baie aggressie en gedragsprobleme. Nie-aggressiewe verwerpte adolessente is angstig, onttrek hulleself en hul sosiale vaardighede is nie goed nie.

Volgens Papalia et al. (2008:399) het portuurgroepverwerping in die vroeë adolessentejare langtermyn-gevolge: In 'n longitudinale studie was graad 5-leerders wat nie vriende het nie, meer geneig tot depressiesimptome en om selfbeeldprobleme te ondervind in die vroeë adolessente jare.

Verwerping word op verskillende maniere hanteer deur die adolessent, afhangende van sy/haar karaktertrekke. Hulle tree dikwels negatief op indien hulle sensitief is vir verwerping. Indien hulle selfbeeld sterk is en indien hulle oor die vermoë beskik om sosiale situasies positief te ervaar, is dit makliker om die verwerping te hanteer. Adolessente met 'n goeie humorsin hanteer aanvanklike verwerping positief en die kans om die portuurgroep se gesindheid positief te verander, is goed. Adolessente se reaksie ten opsigte van die verwerping, hang ook af van wie die verwerping kom. Verwerping is moeiliker om te aanvaar indien dit van iemand af kom wat naby aan hom/haar is. Woolfolk (2010:72) is van mening dat vroeë adolessente nie altyd verdraagsaam is ten opsigte van ander adolessente wat moontlik in sommige opsigte anders is nie – adolessente wat fisiek, intellektueel, ekonomies of linguisties anders is, of aan 'n ander rassegroep behoort, mag moontlik verwerp word in klasse waar daar reeds gevestigde portuurgroepe is. Adolessente wat aggressief is, wat hulleself onttrek of wat hiperaktief is, word makliker verwerp. Om verwerp te word gebeur dikwels omdat daar van die norm afgewyk is (Woolfolk 2010:72). Volgens Baron et al. (2009:389) kan verwerping een van die pynlikste belewenisse vir die adolessent wees.

2.4.3 Jaloesie

Parker, Louw en Walker (2005) het kwantitatiewe studies gedoen om te bepaal wat die kwesbaarheid vir jaloesie tussen adolessente en hul portuurgroepvriende is. In studie 1 was daar 94 adolessente betrokke wat oor hulle jaloesie in hul eie vriendskapsverhoudings gerapporteer het. Daar is bevind dat die meeste adolessente dogters wat vriendskapsjaloesie ervaar en self gerapporteer het, oor 'n lae selfbeeld beskik. In studie 2 is 399 vroeë adolessente die geleentheid gegun om jaloesie wat deur ander vriendskapsverhoudings ontketen is, te rapporteer. Daar is aan die lig gebring dat jaloesie in portuurgroepe gekoppel is aan aggressiewe gedrag sowel as 'n wyer spektrum van aanpassingsprobleme. Daar is bevind dat vriendskapsjaloesie bygedra het tot eensaamheid.

Parker et al.(2005) berig dat dogters geneig is om meer jaloers te wees as wat seuns is. 'n Navorsingstudie wat deur Parker et al.(2005) gedoen is, het bevind dat jaloesie nie net deur graad 9-dogters ondervind word nie, maar reeds by dogters wat heelwat jonger is. Jaloesie vind plaas in hulle eie portuurgroepe en vriendekringe. Adolessente dogters het dikwels 'n groter behoefte aan emosionele ondersteuning van hulle portuurgroep, daarom kom jaloesie dikwels voor onder vroeë adolessente dogters. Die gevolg van jaloesie in portuurgroepe is

viktimisering, sosiale verwerping en eensaamheid. Parker et al.(2005) noem dat adolessente wat geneig is tot jaloesie teenoor hul portuurgroep, dikwels ook geneig is om in hul romantiese verhoudings jaloers op te tree.

Baron et al.(2009:258) sien jaloesie dikwels as die gevolg van die adolessent se selfbeeldprobleme – bedreigings soos wanneer iemand vir wie die adolessent omgee, die adolessent inruil vir 'n mededinger.

2.4.4 Swak kommunikasie en konflik

Volgens Baron et al.(2009:402) is konflik en swak kommunikasie deel van ons sosiale lewe. Die definisie van konflik beteken dat botsende belange by betrokke partye konflik veroorsaak.

Konflik kom voor wanneer die twee partye teenoorgestelde belange het. Nog 'n aspek wat konflik veroorsaak is wanneer ander se gedrag botsings in verhoudings veroorsaak. Konflik word veroorsaak sodra 'n individu foutiewelik kommunikeer, met ander woorde die individu kommunikeer op 'n manier dat die volgende individu kwaad word. 'n Voorbeeld hiervan is wanneer 'n individu op 'n onvanpaste wyse gekritiseer word. Die gevolg hiervan is dat die persoon wat te nagekom is die behoefte ontwikkel om wraak te neem. 'n Derde sosiale oorsaak van konflik behels die neiging om ons eie menings te sien as die enigste werklikheid, en dié van ander as minder belangrik te beleef. 'n Vierde sosiale aspek wat konflik veroorsaak is wanneer lede in 'n groep mekaar beledig oor swak prestasie in aspekte soos span-sportaktiwiteite. Die belediging kan deur die groepslede as bedreiging ervaar word. Navorsing het bewys dat hoe swakker die prestasie in 'n groep is, hoe meer konflik heers daar in die groep (Baron et al. 2009:402).

2.5 OORSAKE VAN PROBLEME

2.5.1 Lae selfbeeld

Gouws et al. (2008:100) is van mening dat die adolessent met 'n lae selfbeeld geneig is tot gevoelens van isolasie en eensaamheid. In sosiale situasies voel hulle gespanne en ongemaklik, wat kommunikasie met ander baie moeilik maak. Die grootste bepalers van eiewaarde vir die adolessent is afkomstig uit die verhouding met hul portuurgroep, hegte vriende en voornemende romantiese maats.

Die ego groei deur lofprysing, klein prestasies en sukses. Die resultaat is 'n goeie selfbeeld, tesame met veerkragtigheid in adolessensie. Hierdie adolessente probeer soms om die gevoel van waardeloosheid te oorkom deur 'n vals front voor te hou om ander te oortuig dat hulle waardig is. Hulle selfbeeld maak hulle kwesbaar vir verwerping en kritiek (Gouws et al.

2008:101). Laursen et al. (2010:98) beaam die stelling dat 'n lae selfbeeld 'n invloed het op die adolessent se verhouding met sy/haar portuurgroep; aggressiewe gedrag en verwerping kan hieruit voortspruit.

2.5.2 Groepsdruk

Portuurgroepsdruk kan positief of negatief wees. Portuurgroepe is dikwels geneig om adolessente na te volg wat ouer is, wat meer mag het en meer gewild is. Portuurgroepe beïnvloed mekaar op meer doelbewuste wyses. Die term “groepsdruk” verwys na gedrag wat nageboots en goedgekeur of afgekeur word deur die groep. Adolessente sê aan mekaar hoe hulle moet optree en versterk positiewe en gewenste gedrag deur mekaar te prys asook deur aanmoediging. Gedrag wat nie goedgekeur word nie word gestraf deur kritiek en negatiewe reaksies. Dit is wel deur navorsing bewys dat adolessente mekaar meer aanmoedig namate hulle ouer word (Parke & Clarke-Stewart 2011:256). Nog 'n wyse waarop adolessente mekaar beïnvloed is deur standarde te stel waaraan die groep moet voldoen en waaraan hulle hulleself meet (Parke & Clarke-Stewart 2011:256). Adolessente gebruik 'n proses, genaamd “sosiale vergelyking”, om hulleself met ander te vergelyk. Sosiale vergelyking help adolessente om te bepaal wie hulle is en ook hoe hulle met die groep vergelyk. Sosiale vergelyking bepaal ook grotendeels die adolessent se selfbeeld. Hierdie proses begin reeds in die vroeë laerskooljare, en sodra die proses begin het, hou dit nooit op nie (Parke & Clarke-Stewart 2011:256).

Coleman (2011:180) bevraagteken die feit of alle adolessente blootgestel word aan groepsdruk, en vra die vraag of dit dalk slegs sekere individue is wat blootgestel word aan groepsdruk? Die antwoord op hierdie vraag word gekoppel aan sosiale aanvaarding. Indien die behoefte vir aanvaarding hoog is, sal groepsdruk ook in die proses meer voorkom. Daar is twee aspekte wat die behoefte aan aanvaarding sal beïnvloed: Eerstens is dit ouderdom en tweedens is dit persoonlikheidsverskille. Wat ouderdom betref, het navorsing bewys dat eenvormigheid in die norme van die portuurgroep 'n hoogtepunt bereik by 12- tot 15-jariges. In hierdie fase is die vrae van verwerping en aanvaarding van jongmense grotendeels deel van hul bestaan, en dus is hulle meer vatbaar vir groepsdruk sodat hulle aanvaar kan word in die groep.

Namate adolessente ouer word, is hulle meer daartoe in staat om hul eie besluite te neem ten opsigte van groepsdruk. Sommige adolessente sal meer selfstandig wees, dus speel persoonlike karaktertrekke 'n rol of die adolessent groepsdruk sal aanvaar of sal verwerp. Nog 'n verdere faktor wat 'n belangrike rol speel, is die mate van ondersteuning wat die adolessent by die huis kry (Coleman 2011:180). Volgens Berk (2009:624) het adolessente wat deur gesaghebbende/streng (“authoritative”) ouers opgevoed en grootgemaak is, en wat

veiligheid en geborgenheid tuis ervaar, 'n beter weerstand teen groepsdruk. Volgens Parke en Clarke-Stewart (2011:255) is portuurgroepsdruk dikwels meer ter sprake by adolessente wie se ouers nie in hul lewens betrokke is nie. Adolessente wie se ouers warm en ondersteunend is, is minder vatbaar vir groepsdruk.

Om die mag van portuurgroepe te besef, is dit nodig om na situasies te kyk waar ouers se waardes en belange bots met dié van die portuurgroepe en om dan te bepaal watter invloed die sterkste is (Woolfolk 2010:72). Dit is belangrik om te weet dat nie alle portuurgroepe net negatief is nie, maar dat daar wel ook groepe is wat positief is en wat skoolprestasie aanmoedig.

Rathus (2006:559) bevraagteken die feit dat die portuurgroep so 'n groot rol speel tydens die adolessente fase. Een moontlike rede is dat adolessente 'n standaard stel waarvolgens gedrag gemeet word sodra onafhanklikheid van hul ouers ontwikkel word. Nog 'n moontlike rede is dat portuurgroepe sosiale, emosionele en praktiese ondersteuning bied in tye van nood.

Volgens Rathus (2006:558) is ouers dikwels bekommerd dat hul tienerkinders met die verkeerde groep sal meng en deur hul portuurgroep verkeerd beïnvloed sal word, byvoorbeeld deur self-vernietigende gedrag of gedrag wat teen ouers se wense is. Die vraag bestaan steeds in welke mate die portuurgroep 'n invloed op die adolessent het. Veroorsaak groepsdruk dat adolessente ongewenste gedrag en houdings aanneem wat ouers afkeur, of nie? Volgens Rathus (2006:559) speel groepsdruk nie so groot rol in die vroeë adolessent se lewe nie. Dit bereik 'n hoogtepunt in die middel-adolessensiejare en neem af in die laat-adolessensiejare, ná ongeveer 17-jarige ouderdom.

2.6 GROEPSTERAPIE

2.6.1 Definisie

Volgens Kendra (2013) is groepsterapie 'n tipe psigoterapie wat een of meer terapeute behels wat met 'n aantal mense gelyktydig werk. Groepsterapie word dikwels alleen gebruik maar kan ook met medikasie en individuele terapie gekombineer word. Groepsterapie word gebruik om individue te akkommodeer wat dieselfde probleme en behoeftes het. Die terapeut is slegs 'n fasiliteerder (Therapy.org 2013).

“Group activity therapy has been promoted as an effective means of providing growth opportunities for adolescents through the use of structured, developmentally appropriate activities in a group setting.” (Paone, Malott & Maldonado 2008b:285).

Paone et al.(2008b:286) beskou groepsterapie as 'n doeltreffende manier van terapie wat ondersteuning aan die groepslede bied, tot selfuitdrukking, selfeksplorاسie asook selfbegrip onder die groepslede lei. Groepsterapie word aanbeveel as 'n effektiewe intervensie vir adolessente met betrekking tot onderwerpe soos verlies, woede en aggressie, bemagtiging, depressie, afbrekende verhoudings, die ontwikkeling van empatie, en sosiale en kommunikasievaardighede.

Die adolessent ervaar dikwels probleme met identiteitsvorming, plaas klem op portuurgroepaanvaarding, is sensitief vir kritiek en is baie selfbewus. Hierdie faktore maak dit dikwels moeilik vir adolessente om individuele terapie te ondergaan, aangesien dit baie intimiderend vir hulle is. In reaksie op die feit dat adolessente sensitief daarvoor is om individuele terapie te ondergaan, kan groepsterapie eerder gebruik word om adolessente te ondersteun met hul probleme. Spesiale groepsaktiwiteite word deur professionele beraders toegepas, met die doel om adolessente op hulle gemak te stel om uitdrukking te kan gee aan hulle gevoelens en probleme (Paone et al .2008b:286).

Die gebruik van dramatiese en ekspressiewe kuns laat die die adolessente toe om hulle interpersoonlike gevoelens vanaf 'n veilige, nie-bedreigende atmosfeer, te kommunikeer. Die gestruktureerde aktiwiteite bevorder groepsinteraksies en verlaag angstigtheid om binne 'n veilige groep hul ervarings en gevoelens te deel (Paone et al. 2008b:286).

2.6.2 Voor- en nadele van groepsterapie

Voordele. Terapie in groepsverband hou volgens Alloy, Acocella en Bootzin (1996:516) die volgende voordele in:

Dit is koste- en tydeffektief, aangesien meer as een persoon per sessie gehelp kan word en die kostes gedeel kan word. Dit bied 'n gevoel van eenheid en eenvormigheid. Individue glo dikwels dat hul probleem uniek is. Binne die groepsituasie ontdek hulle dat daar wel ander individue met presies dieselfde probleme is. Eenvormigheid lei tot gevoelens van aanvaarding en kan bydra tot die belewing van 'n katarsis. Dit dra by tot die ontwikkeling van sosiale vaardighede en skep geleentheid vir interpersoonlike ontwikkeling. Groepskohesie ontwikkel, vanweë gevoelens van samesyn en vertroue binne groepsverband.

Sue et al.(2006:579) is van mening dat die groepsterapeut kan sien hoe die kliënt daaglik sal optree in interpersoonlike situasies. Groepslede kan nuwe sosiale vaardighede en kommunikasievaardighede aanleer tydens 'n groepsessie. Die groep voorsien 'n klimaat om nabootsende leer toe te pas. Emosionele en sosiale ondersteuning word aan die groepslede verskaf.

Nadele. Groepsterapie is nie vir alle situasies geskik nie. 'n Voorbeeld hiervan is kliënte met sosiale fobies. Persoonlikhede mag ook dalk bots in 'n groepsterapiesessie. Die belofte van anonimiteit tussen lede mag dalk verydel word, omdat al die lede moontlik nie by die belofte sal hou nie (Therapy.org 2013).

Sue et al. (2006:580) is van mening dat groepsterapie dit nie altyd toelaat om aan elke individu se probleme intensief aandag te gee nie. Kliënte mag dalk voel dat hulle nie al hul probleme met die hele groep wil deel nie. Groepsdruk mag dalk ook vir sommige kliënte te sterk wees – dit mag gebeur dat waardes aangeleer word wat teenstrydig is met wie die kliënt regtig is.

2.6.3 Plek van groepsterapie in die bou van positiewe vriendskapsverhoudings

Groepsterapie is 'n vorm van psigoterapie (persoonlike berading met 'n terapeut deur middel van gesprekke en besprekings). In teenstelling met individuele berading, kan die terapeut kies om 'n groep mense saam te hanteer, indien die probleme van al die lede van die groep soortgelyk is. Die lede in die groep besluit saam waaroor hulle wil praat en word aangemoedig deur 'n terapeut/fasiliteerder. Die terapeut is bloot 'n tussenganger in die groep en hou die lede opkoers met die onderwerp waarop daar besluit is (Therapy.org 2013).

In plaas daarvan om te veel vasgevang te wees in 'n een-tot-een-omgewing tussen die deelnemer en 'n terapeut, openbaar groepsterapie dikwels nuwe moontlikhede oor hoe 'n persoon interaksie met ander op 'n sosiaal aanvaarbare wyse kan hê. 'n Persoon kan byvoorbeeld 'n spesifieke probleem aanraak, sodat 'n ander persoon wat luister na die "situasie" besef dat hy/sy dieselfde persoonlike hindernis ervaar of in die gesig staar as die eerste persoon.

Die gebruik van groepsterapie as metode kan help om alle deelnemers te laat voel asof hulle behoort, en dat elke persoon in die groep gelyk is. Groepsterapie kan oor 'n tydperk, 'n sirkel van vertroue vir al die individue gee. Hierdie omgewing kan troos bring en terapeuties wees vir deelnemers wat nog nooit spontaan oor hulle probleme gepraat het nie (Therapy.org 2013). Cherry (2013) meen dat groepsterapiesessies uit so min as drie of vier individue kan bestaan, maar oor die algemeen uit bestaan dit uit sowat sewe tot twaalf individue (hoewel dit moontlik is om meer deelnemers te hê). Groepe vergader gewoonlik een of twee keer per week vir 'n uur of twee. Die minimum aantal groepsterapiesessies is gewoonlik ses sessies. Die sessies kan óf oop of geslote wees. In oop sessies is nuwe deelnemers enige tyd welkom om aan te sluit, terwyl daar in geslote groepe slegs 'n kerngroep van lede uitgenooi

word om deel te neem.

In die meeste gevalle sal die groep byeenkom in 'n kamer waar die stoele in 'n groot sirkel gerangskik is, sodat elke lid elke ander persoon in die groep kan sien. Die spesifieke wyse waarop die sessie gedoen word, hang grootliks af van die doelwitte van die groep en die styl van die terapeut. Sommige terapeute sal 'n meer vrye styl van dialoog aanmoedig, waar elke lid deelneem soos hy/sy goeddink. Ander terapeute sal 'n spesifieke plan vir elke sessie hê soos om kliënte nuwe vaardighede te laat oefen saam met ander lede van die groep (Cherry 2013).

2.7 SAMEVATTING

In hierdie hoofstuk is die teoretiese raamwerk van die studie verder uitgebou. Sosiale ontwikkelingsfases van die vroeë adolessente dogter, portuurgroepverhoudings en die moontlike oorsake van portuurgroep-verhoudingsprobleme is van nader bekyk.

Vriendskapsverhoudings in vroeë adolessente dogters se lewens is dikwels baie gekompliseerd as gevolg van verskillende soorte probleme, byvoorbeeld jaloesie, konflik, neiging om te skinder, snobisme, groepsdruk, populariteit en kommunikasieprobleme. Portuurgroepe by vroeë adolessente dogters kan die oorsprong wees van baie pyn en spanning as gevolg van verwerping, negatiewe verwagtinge, swak kommunikasie en konflik, groepsdruk en jaloesie wat onsekerheid, twyfel en eensaamheid veroorsaak. Moontlike oorsake van vroeë adolessente portuurgroep-verhoudingsprobleme is 'n lae selfbeeld van die adolessente asook groepsdruk. Groepsterapie mag 'n moontlike oplossing wees vir hierdie portuurgroep-verhoudingsprobleme van die vroeë adolessente dogter.

Groepsterapie is 'n baie effektiewe manier van terapie en wys dikwels op nuwe moontlikhede van hoe 'n persoon interaksie met ander op 'n sosiaalaanvaarbare wyse kan hê. Daar is gekyk na die waarde van groepsterapie en hoe groepsterapie die vroeë adolessente dogter met portuurgroep-verhoudingsprobleme van hulp kan wees.

Groepsterapie verskaf 'n gevoel van eenheid en eenvormigheid. Binne die groepsituasie ontdek hulle dat daar wel ander individue met presies dieselfde probleme is. Dit lei tot gevoelens van aanvaarding. Die gevoel van aanvaarding dra by tot die ontwikkeling van sosiale vaardighede en skep geleentheid vir interpersoonlike ontwikkeling.

Vervolgens sal die navorsingsontwerp en -metodologie van die studie bespreek word.

HOOFSTUK 3 – NAVORSINGSONTWERP EN -METODOLOGIE

3.1 INLEIDING

In hierdie hoofstuk word daar verkennend gekyk na vroeë adolessente dogters se portuurgroep-verhoudingsprobleme. Die navorsing sal gedoen word deur middel van kwalitatiewe navorsing. Individuele semi-gestruktureerde onderhoude sal met die vroeë adolessente dogters gevoer word om te bepaal waar die probleemareas in die groep setel en wat die oorsake daarvan is. Daarna sal groepsterapiesessies met die vroeë adolessente dogters gedoen word. Laastens sal 'n fokusgroeponderhoud met die groep gedoen word om te bepaal wat die effek van groepsterapie op vroeë adolessente dogters met portuurgroep-verhoudingsprobleme is.

Die oorkoepelende doelstelling van hierdie studie is om te bepaal op watter wyse groepsterapie benut kan word om vroeë adolessente dogters met portuurgroep-verhoudingsprobleme tot hulp kan wees.

In hierdie hoofstuk gaan die navorsingsontwerp en navorsingsmetodologie, wat as die mees geskikte geag is om bovermelde navorsingsvraag op die doeltreffendste wyse te beantwoord, bespreek word. Daar sal ook in hierdie hoofstuk in meer diepte gekyk word na die metodes van data-insameling en data-analise, asook die etiese oorwegings waaraan voldoen moet word tydens die studie.

Die navorser gaan gebruik maak van kwalitatiewe metodes, meer spesifiek semi-gestruktureerde onderhoude, groepsterapiesessies en 'n fokusgroeponderhoud, vir die insameling van data. McMillan en Schumacher (2001:9) definieer "navorsing" as 'n sistematiese proses van insameling en die logiese ontleding van data vir 'n spesifieke doel. McMillan en Schumacher (2001:9) beklemtoon verder dat die navorsingproses verskeie fases behels wat nie altyd opeenvolgend of ordelik verloop nie. Navorsing is 'n interaktiewe proses tussen die navorser en die logika van die probleem. McMillan en Schumacher (2001:13) verdeel die proses van navorsing in sewe fases:

1. Kies 'n algemene probleem.
2. Doen 'n literatuurstudie wat oor die probleem handel.
3. Besluit op die spesifieke navorsingsprobleem, vraag of hipotese.
4. Bepaal die ontwerp en metodologie.

5. Versamel data.
6. Ontleed data en die resultate.
7. Interpreteer die bevindinge en gevolgtrekkings.

3.2 NAVORSINGSPROBLEEM

Die vraag wat hierdie navorsing rig, is die volgende:

Op watter wyse kan groepsterapie benut word om vroeë adolessente dogters met portuurgroep-verhoudingsprobleme tot hulp te wees?

3.3 NAVORSINGSDOEL

Die doelstelling van die navorsing word volgens De Vos et al. (2011:108) beskryf as die dryfkrag van die studie. Die algemene doelstelling van hierdie studie is om na te vors hoe die benutting van groepsterapie die vroeë adolessente dogter wat portuurgroep-verhoudingsprobleme ervaar, kan ondersteun.

Die doel van hierdie navorsing, soos uiteengesit in Hoofstuk 1 (afdeling 1.3), word hier herhaal om 'n eenheid met die navorsingsmetode te vorm.

Die literatuuroorsig het die volgende doelstellings:

1. Die bepaling van wat die sosiale ontwikkeling van vroeë adolessente dogters behels.
2. Die bepaling van watter probleme die vroeë adolessente dogters in verhoudings ondervind.
3. Die waarde van groepsterapie om vroeë adolessente dogters met portuurgroep-verhoudingsprobleme te ondersteun.

Die empiriese navorsing het die volgende doelstellings:

1. Om deur individuele, semi-gestruktureerde onderhoude en 'n fokusgroeponderhoud te bepaal wat die vroeë adolessente dogter dink van sosiale ontwikkeling en vriendskappe.

2. Om te bepaal wat die oorsake van verhoudingsprobleme is en hoe groepsterapie as moontlike oplossing kan dien vir sulke probleme.

3.4 NAVORSINGSONTWERP

'n Navorsingsontwerp verwys na 'n plan-van-aksie vir die keuse van 'n onderwerp. Dit verwys na data-insamelingsprosedures om die navorsingsvraag te beantwoord. Die ontwerp toon watter individue bestudeer moet word en wanneer, waar en onder watter omstandighede hulle bestudeer sal word (McMillan & Schumacher 2001:166). De Vos et al.(2011:142) definieer 'n navorsingsontwerp as 'n reeks besluite met betrekking tot watter onderwerp nagevors moet word, watter deelnemers betrek sal word, watter navorsingsmetodes gebruik sal word, en wat die doel sal wees. Die navorsingsontwerp fokus op die eindproduk, asook die stappe in die proses om die uiteindelijke en verwagte uitkoms te bereik.

3.4.1 Navorsingsontwerp

Hierdie studie is verkennend van aard, aangesien daar deur middel van groepsterapie hopelik meer omtrent die vroeë adolessente dogter se portuurgroep-verhoudingsprobleme te wete gekom sal word.

'n Gevallestudie sal as navorsingsontwerp in hierdie studie gebruik word. McMillan en Schumacher (2001:24) is van mening dat 'n gevallestudie 'n gebonde stelsel (of 'n geval) is wat met verloop van tyd in diepte, deur die gebruik van verskeie bronne van data wat gevind is in die konteks, nagevors is. Hierdie geval kan 'n program wees, 'n gebeurtenis, 'n aktiwiteit, of 'n groep individue, wat in dieselfde tyd en plek verbind is. 'n Geval kan gekies word vanweë die uniekheid daarvan of omdat dit gebruik kan word om 'n probleem te illustreer. Hierdie studie verken en beskryf vroeë adolessente dogters met portuurgroep-verhoudingsprobleme en groepsterapie oor 'n tydperk van ongeveer een maand. Een groep van vyf dogters, van dieselfde skool en in dieselfde graad, sal gebruik word. 'n Groep sal gekies word wat 'n spesifieke verhoudingsprobleem het, byvoorbeeld uitsluiting of afknouery. Individuele, semi-gestruktureerde onderhoude sal met elke individu gevoer word om presies te bepaal waar die probleem lê, waarom hulle dink die probleem teenwoordig is en wat die moontlike oplossings daarvan kan wees. 'n Aantal sessies groepsterapie sal gedoen word wat spesifiek sal handel oor hulleverhoudingsprobleme. 'n Fokusgroeponderhoud sal na die groepsterapie gedoen word om te bepaal of dit vir die groepslede gehelp het, wat spesifiek vir hulle gehelp het, en watter van die ingrepe hulle in die toekoms weer sal kan gebruik.

Vyf vroeë adolessente dogters word gekies om deel te wees van die navorsingsplan. Hierdie vyf dogters is van dieselfde skool, is in graad 6 en is 12 jaar oud. Die vyf dogters word gekies aangesien hulle reeds by my aangemeld is, as gevolg van onenigheid in die groep. Hierdie dogters is geïdentifiseer deur die DPO (Departementshoof Opvoedkundige Leiding) van die skool, deur middel van die dissiplinêre stelsel wat in die skool gebruik word om dissipline te handhaaf.

3.4.2 Navorsingsbenadering

Die navorser het 'n keuse om 'n kwantitatiewe of kwalitatiewe navorsingsbenadering, of selfs albei, in dieselfde studie te gebruik. Kwalitatiewe navorsing is induktief en bied die data op 'n narratiewe wyse aan, in teenstelling met kwantitatiewe navorsing waar resultate by wyse van syfers aangebied word (McMillan & Schumacher 2001:1).

Die verskil tussen kwalitatiewe en kwantitatiewe navorsing word in die volgende tabel (Tabel 3.1) uiteengesit (McMillan & Schumacher 2001:15):

Tabel 3.1

Oriëntasie	Kwalitatief	Kwantitatief
Aannames van die wêreld	Veelvuldige realiteite, bv. onderhoude met die skoolhoof, onderwysers en studente oor 'n sosiale situasie.	'n Enkele realiteit gemeet deur 'n instrument.
Navorsingsdoel	Begrip van 'n sosiale situasie vanuit die deelnemers se perspektiewe.	Die vestiging van verhoudings tussen gemete veranderlikes.
Navorsingsmetodes en die proses	Buigsaam— die verandering van strategieë; ontwerp verander namate die data ingesamel word.	Prosedures (opeenvolgende stappe) word gevestig voordat die studie begin.
Prototipiese studie (duidelikste voorbeeld)	Etnografie gebruik "gedissiplineerde subjektiwiteit".	Eksperimentele ontwerp om foute en vooroordeel te verminder.

Navorser se rol	Voorbereide persoon word deel van die sosialesituasie.	Losstaande en objektief met die gebruik van 'n instrument.
Belangrikheid van konteks	Gedetailleerde konteks-gebonde veralgemenings.	Universele konteks-vrye veralgemenings.

Vir die doel van hierdie studie sal 'n kwalitatiewe benadering gebruik word om data in te samel met behulp van kwalitatiewe onderhoude met lede binne 'n gevallestudie. Die navorser maak gebruik van 'n kwalitatiewe benadering ten einde beskrywende interpretasies oor die geselekteerde gevalle te voorsien.

Algemene kenmerke van kwalitatiewe navorsing is dat data versamel word in die vorm van woorde, eerder as in getalle (Chenail 2002). De Vos et al. (2011:65) is van mening dat kwalitatiewe navorsers data-insameling in die veld/terrein doen waar die deelnemers die probleem ervaar. Kwalitatiewe navorsing vind baie spontaan plaas en die navorser se persoonlike ervarings en insigte speel 'n belangrike rol in die ondersoek (Chenail 2002).

Die navorser dien as sleutelinstrument aangesien hy/sy self data-insameling doen deur dokumente deur te gaan, gedrag waar te neem en deur in gesprek met deelnemers te tree. Kwalitatiewe navorsers versamel verskeie vorme van data, eerder as om staat te maak op een enkele databron. Tydens die hele kwalitatiewe navorsingsproses, fokus die navorser slegs op die deelnemers se betekenis van hul probleem, en nie die betekenis wat die navorsers in die literatuurstudie beklemtoon nie. Kwalitatiewe navorsing is 'n vorm van navorsing waar die navorsers 'n interpretasie maak van wat hulle sien, hoor en verstaan. Die navorsers se interpretasie kan nie geskei word van hul eie agtergrond, geskiedenis, konteks en begrip wat hulle vooraf gehad het nie (De Vos et al.2011:65).

Kwalitatiewe navorsers is geïnteresseerd in hoe dinge gebeur (Chenail 2002). Hulle is oop vir verandering en vernuwing en verken deur middel van oop vrae, eerder as om hipoteses te toets. Bevindinge wat gemaak word vanaf sosiale, historiese en tydelike kontekste, mag moontlik twyfel bring oor die betekenis/moontlikheid van veralgemenings oor 'n tydperk (Chenail 2002). Volgens De Vos et al.(2011:65) probeer kwalitatiewe navorsing om 'n komplekse en holistiese siening van sosiale verskynsels te gee.

Die navorser is van mening dat 'n kwalitatiewe benadering vir hierdie studie gevolg moet word, omdat persoonlike betekenisse, ervarings en persepsies van die vroeë adolessente dogters oor portuurgroep-verhoudingsprobleme, so verkry sal word.

Die studie behels dus 'n ontdekkingsstog om te bepaal wat die portuurgroep-verhoudingsprobleme veroorsaak en of die benutting van groepsterapie 'n moontlike oplossing hiervoor kan wees. Die navorser is dus van mening dat daar 'n behoefte aan 'n verkennende, buigsame tipe navorsingsmetodologie is. 'n Kwalitatiewe benadering verleen hierdie buigsamheid sodat die deelnemer en die navorser tot nuwe insigte omtrent die benutting van groepsterapie vir vroeë adolessente dogters met portuurgroep-verhoudingsprobleme kan kom. 'n Verdere rede waarom 'n kwalitatiewe metode vir hierdie studie gebruik word, is omdat portuurgroep-verhoudingsprobleme nie in isolasie voorkom nie, maar binne die konteks van 'n bepaalde lewe, met unieke verhoudings en doelwitte. Elke vroeë adolessente dogter se ervaring van verhoudings en verhoudingsprobleme is uniek en bevindinge kan nie veralgemeen word nie, maar daar gaan tog gepoog word om te kyk watter aspekte van groepsterapie moontlik vir verhoudingsprobleme van vroeë adolessente dogters kan help.

3.4.3 Steekproefneming

Doelgerigte steekproefneming word deur McMillan en Schumacher (2010:138) as volg beskryf:

"In purposeful sampling researchers select particular elements from the population that will be representative or informative about the topic of interest. On the basis of the researcher's knowledge of the population, a judgement is made about which subjects should be selected to provide the best information to address the purpose of the research."

Die deelnemers is deur die skool na die navorser verwys, aangesien hulle reeds 'n geruime tyd lank portuurgroep-verhoudingsprobleme ervaar. Die deelnemers is ten tye van hierdie navorsing almal 12 jaar oud en in Graad 6. Die dogters vaar akademies goed in die skool en presteer op vele gebiede baie goed. Hulle neem onderskeidelik deel aan hokkie, swem, dansklasse, modelwerk en revue. Die gekose groep deelnemers is spontane, gelukkige dogters, maar ervaar probleme met portuurgroepverhoudings.

3.4.4 Data-insameling

Die navorser gebruik kwalitatiewe metodes om te bepaal hoe die vroeë adolessente dogter sosiale ontwikkeling en vriendskappe ervaar, asook wat die oorsake van portuurgroep-verhoudingsprobleme is en hoe groepsterapie as moontlike oplossing kan dien vir sulke probleme. In hierdie studie is die inligting oor die onderwerp verkry deur middel van 'n

literatuurstudie, en data is versamel deur individuele semi-gestruktureerde onderhoude met die deelnemers te voer. Daarna is groepsterapie sessies gedoen en 'n fokusgroeponderhoud is aan die einde gevoer, om te bepaal of groepsterapie suksesvol is vir portuurgroep-verhoudingsprobleme.

Hierdie metodes word vervolgens bespreek.

3.4.4.1 Literatuurstudie

McMillan en Schumacher (2001:108) definieer 'n literatuurstudie as 'n kritiese beoordeling van kennis van 'n deeglik gedefinieerde onderwerp, en dit stel die leser in staat om verdere insig te verkry in verband met die onderwerp. Vele bronne kan ingesluit word in 'n literatuurstudie, naamlik: professionele tydskrifte, verslae, wetenskaplike boeke en monografieë, regeringsdokumente, verhandelings en elektroniese hulpbronne.

Volgens De Vos et al.(2011:302) dui die literatuurstudie daarop dat die navorser deeglike agtergrondkennis het omtrent die onderwerp. Dit dui ook daarop dat die navorser deeglik ingelig is oor verwante navorsing wat die studie ondersteun. Dit bewys dat die navorser 'n paar leemtes geïdentifiseer het deur vorige navorsing na te vors en dat die voorgestelde navorsing 'n leemte sal vul. Die literatuurstudie verfyn en herdefinieer die navorsingsvrae deurdat die navorser die vrae in 'n groter empiriese tradisie insluit.

Volgens McMillan en Schumacher (2001:109) stel die literatuur die navorser in staat om:

- die navorsingsprobleem te definieer en te beperk
- die studie in 'n historiese perspektief te plaas
- onbedoelde en onnodige herhaling te vermy
- belowende metodes en maatreëls te kies
- die bevindinge na vorige kennis te verwys en om verdere navorsing voor te stel
- navorsingshipoteses te ontwikkel (Kwantitatief).

Die literatuurstudie is baie belangrik in hierdie studie, aangesien dit aan die navorser 'n beter insig gee omtrent die navorsingsonderwerp. Dit vergemaklik ook die proses om 'n navorsingsontwerp te beplan, die navorsingsmetode te kies en om die navorsingsprobleem te definieer en te beperk. Die literatuurstudie kan ook toekomstige navorsingsvrae voorstel en aanbevelings kan gemaak word aan ander navorsers.

3.4.4.2 Kwalitatiewe onderhoudvoering

Nadat 'n deeglike literatuurstudie gedoen is oor wat bekend is oor die betrokke kennisgebied, het die navorser 'n agtergrond waarteen die onderhoud gevoer kan word. Die literatuurstudie voorsien dus 'n basis waarop die onderhoud gevoer kan word.

Onderhoudvoering sal veral aan die begin van die ondersoek gebruik word om insig in die adolessent se probleem te verkry. Die adolessent se ervaring en belewenisse ten opsigte van haar verhoudings met haar portuurgroep en verhoudingsprobleme, sal deur middel van individuele, semi-gestruktureerde onderhoudvoering ondersoek word. Hoewel die onderhoude semi-gestruktureerd sal wees, sal die navorser haar in haar vrae laat lei deur kennis wat ingewin is deur die literatuurstudie.

Volgens Collins, Du Plooy, Grobbelaar, Puttergill, Terre Blanche en Van Eeden (2000:179) word onderhoude, as data-insamelingsmetode, gebruik om deur middel van persoonlike kontak en interaksie tussen 'n onderhoudvoerder en die persoon waarmee die onderhoud gevoer word, data te versamel. Collins et al.(2000:179) wys daarop dat onderhoude hoogs gestruktureerd, semi-gestruktureerd of heeltemal oop en ongestruktureerd kan wees. Die besluit om die een eerder as 'n ander te gebruik, hang van die volgende af:

- die navorser se kennis van en vertrouwdheid met die onderwerp
- die doel met die onderhoud (byvoorbeeld om aannames te bevestig of nuwe inligting in te samel)
- die aard en sensitiwiteit van die onderwerp (byvoorbeeld Vigs)
- die werklike deelnemers (byvoorbeeld kinders as slagoffers van verkragting)
- die konteks (byvoorbeeld 'n besige inkopiesentrum)
- die verhouding tussen die onderhoudvoerder en die deelnemer (byvoorbeeld 'n sielkundige en 'n pasiënt)

Onderhoude is 'n sosiale interaksie. De Vos et al. (2011:348) is van mening dat die navorser nie objektief moet wees nie, maar eerder betrokke by die deelnemer moet wees. Om betrokke te wees toon bereidwilligheid van die navorser se kant af om begrip te hê vir die deelnemer.

Volgens Botha (2001) is daar sterk en swak punte in kwalitatiewe onderhoude:

- Kwalitatiewe onderhoude is geskik om inligting oor menslike ervarings en gedrag te bekom.
- Dit is grotendeels ongestruktureerd om die deelnemers se perspektief te verkry.
- Kwalitatiewe onderhoude het 'n sensitiwiteit vir deelnemers en hulle leefwêreld.
- Dit kan met vrug saam met ander data-insamelingstegnieke gebruik word om vir die swak punte van 'n bepaalde tegniek of metode te kompenseer.
- Data-insameling by wyse van kwalitatiewe onderhoude en die daaropvolgende data-analise is dikwels tydrowend, moeilik en duur.

- Kwalitatiewe onderhoude kan op wetenskaplikheid aanspraak maak aangesien dit bekwaamheid vereis.

Tydens hierdie studie is daar deeglike beplanning gedoen sodat swak punte uitgeskakel kan word. Die navorsing is by die skool gedoen, deeglike vooruitbeplanning is gedoen en onderwysers is verwittig van die beplanning.

Volgens De Vos et al.(2011:347) kan navorsers in kwalitatiewe navorsing semi-gestruktureerde en ongestruktureerde onderhoude gebruik. Ongestruktureerde onderhoude staan ook bekend as indiepte-onderhoude. Die aard van die onderhoud word bepaal deur die navorser. Soos die onderhoud vorder, ontwikkel daar 'n interne dinamika en 'n storielyn wat toenemend kompleks word.

Semi-gestruktureerde onderhoude. De Vos et al.(2011:351) is van mening dat navorsers semi-gestruktureerde onderhoude in die algemeen gebruik met die doel om 'n volledige, gedetailleerde prentjie te bekom van die deelnemer se probleem of situasie. Hierdie metode bied aan die navorser sowel as aan die deelnemer baie meer vryheid. Die navorser kan interessante moontlikhede wat na vore kom in die onderhoud opvolg, en die deelnemer kan 'n vollediger prentjie aan die navorser weergee. Met semi-gestruktureerde onderhoude het die navorser voorafbepaalde vrae gereed op 'n onderhoudskedule, maar die onderhoud word slegs gelei, eerder as voorgeskryf, deur die onderhoudskedule. Deelnemers is meer geneig om vryelik te deel indien 'n onderhoud spontaan plaasvind, en 'n probleemarea kan aan die navorser voorgestel word waaraan die navorser nie gedink het nie. Volgens De Vos et al.(2011:352) kan die deelnemers in hierdie verhouding as die kundiges gesien word wanneer hulle oor 'n spesifieke probleem of onderwerp gesels wat hulle spesifiek raak, en hulle moet dus toegelaat word om hul eie verhaal te vertel. Vrae wat gestel word, is meestal oopeinde-vrae.

Volgens Du Plooy (2008:18) beskryf Bowling en Ebrahim (2005: 218-219) drie fases in semi-gestruktureerde onderhoude:

Die eerste fase word gekenmerk deur die onderwerp en doel van die studie aan die deelnemers bekend te maak, die deelnemer word weer verseker van konfidensialiteit en die wyse waarop die data gebruik gaan word. Die deelnemers verleen toestemming deur die formele ondertekening van 'n dokument.

Die tweede fase word gekenmerk deur die vra van oop vrae (Bowling en Ebrahim. 2005:218).

Die onderhoud kom tot 'n einde en deelnemers ontvang gewoonlik 'n geskrewe kontaknommer en naam, in geval hulle later enige vrae oor die navorsing het (Bowling en Ebrahim. 2005:219)

In hierdie studie is daar besluit om semi-gestruktureerde onderhoude met die deelnemers te voer. Daar is op hierdie metode besluit aangesien daar so aan die deelnemers sowel as aan die navorser meer vryheid gelaat word. Voorafbepaalde vrae sal gereed wees, maar die navorser sal aanpas by die inligting wat die deelnemer aan die navorser gee. Die navorser hoop ook om meer inligting vanaf die deelnemers te kry waaraan sy moontlik nie gedink het nie. Die vrae wat aan die deelnemers gestel gaan word, sal meestal oopeinde-vrae wees.

Die onderhoude is so gereël dat daar so min as moontlik steurings of onnodige onderbrekings sou wees. Die leerders se volle aandag sal nodig wees vir die duur van die onderhoud. Dit is vir die navorser belangrik dat die deelnemers die doel van die navorsing moet verstaan, asook waarom hulle deelname so belangrik is. Sy het moontlike oopeinde-vrae volgens kategorieë saamgestel wat hopelik die probleemstelling en subvrae sal beantwoord. Die gebruik van oopeinde-vrae moedig selfondersoek en nadenke aan. Die vrae sal verstaanbaar en duidelik wees en deel vorm van die deelnemers se verwysingsraamwerk. Vrae kan uitgelaat of bygevoeg word, want die onderhoudskedule is slegs as 'n riglyn bedoel (De Vos et al.2011:351). Die navorser beoog om die situasie deurentyd te monitor, maar om die onderhoude volgens die deelnemers se response en vermoëns, hul eie loop te laat neem. Ter wille van volledige rekordhouding en interne waarheidswaarde, sal die navorser beide die transkripsies van onderhoude en haar persoonlike nadenke so gou as moontlik na afloop van elke sessie neerskryf.

Onderhoudskedule vir semi-gestruktureerde vrae

Semi-gestruktureerde onderhoude word in hierdie studie gebruik.

De Vos et al.(2011:352) noem dat die geskrewe vraelys (moontlike vrae of “probes”) wat die navorser lei tydens onderhoude, 'n onderhoudskedule (Addendum 9) genoem word. Dit bied die navorser 'n stel voorafbepaalde vrae wat as 'n toepaslike instrument gebruik kan word om die deelnemer te betrek. Die skep van 'n skedule dwing die navorser om vooraf na te dink waaroor sy/hy dink die onderhoud sal handel. De Vos et al. (2011:352) beklemtoon dat vrae met toepaslike inhoud en struktuur, tyd neem en goed deurdink moet word.

Ten opsigte van semi-gestruktureerde onderhoude word die algehele probleemstelling en subvrae in aanmerking geneem om te bepaal waarop die onderhoud moet konsentreer. Die navorser bepaal watter temas gedek moet word in die onderhoud. Hierdie areas moet dan gerangskik word in die mees gepaste volgorde (De Vos et al. 2011:352).

Die vrae moet neutraal gestel word en moet nie die deelnemer in 'n bepaalde rigting lei nie. Oopeinde-vrae moet gestel word sodat die deelnemers die geleentheid het om hulleself vryelik uit te druk. Daar moet seker gemaak word dat die vrae nie bevooroordeel of veroordelend is nie (De Vos et al. 2011:352).

Met hierdie navorsingstudie is daar moontlike oopeinde-vrae opgestel wat die semi-gestruktureerde onderhoud kan lei volgens die probleemstelling en subvrae, om hopelik kategorieë te vorm vir die analise van die narratiewe:

Julle is nou al 'n hele ruk lank vriendinne in hierdie groep.

- Wat dink jy van vriendskap, veral binne die groep?
- Watter tipe probleme vind plaas tussen vriendinne?
- Hoe hanteer julle gewoonlik probleme wat tussen julle plaasvind?

Die onderhoude word getranskribeer om te kyk vir kategorieë en temas. Die groepsterapiesessies word dan opgestel na aanleiding van die probleme wat na vore kom uit die deelnemers se narratiewe.

3.4.4.3 Groepsterapiesessies

Volgens Grieve, Van Deventer en Mojapelo-Batka (2007:43) verwys die term “groep” na 'n versameling dinge/mense. Daar kan ook verwys word na “lede van 'n groep”. Die lede behoort aan 'n groep wat dikwels iets gemeen het. Dit is ook die rede waarom mens glo dat hulle “by mekaar hoort”. Hulle deel dus 'n aantal kenmerke wat ooreenstem met mekaar. Sue et al.(2006:579) is van mening dat groepsterapie op interpersoonlike verhoudings fokus, die dinamiek van interaksie of op die individuele interaksie. Volgens Weiten (2004:617) speel die terapeut dikwels 'n baie subtiele rol deur op die agtergrond te bly en daaraan te werk dat die groep 'n gevoel van samehorigheid en samewerking sal ervaar. Die terapeut se taak is ook om 'n positiewe terapeutiese klimaat te skep.

In hierdie studie fokus die groepsterapiesessies op die probleme wat na vore kom in die vroeë adolessente dogters se vriendskapsverhoudings. In die onderhoude kan die vroeë adolessente dogters moontlik 'n definisie gee van vriendskap en daarna probleme wat voorkom, noem. Terapiesessies word saamgestel na aanleiding van die probleme.

Nadat groepsterapiesessies met die vroeë adolessente dogters gedoen is, word 'n fokusgroeponderhoud gehou om te bepaal wat gewerk het om die probleme binne die groep op te los.

3.4.4.4 Fokusgroeponderhoud

Die gebruik van fokusgroeponderhoude as 'n data-insamelingstegniek, is algemeen in die veld van kwalitatiewe navorsing. Volgens De Vos et al.(2011:360) vind fokusgroeponderhoude in groepe plaas. Die doel hiervan is om 'n beter begrip te ontwikkel oor hoe mense dink en voel oor 'n saak, probleem, produk of diens. Deelnemers word gekies omdat hulle spesifieke karaktertrekke gemeen het wat ooreenstem met die onderwerp van die fokusgroep. Die groep is gefokus op die spesifieke onderwerp wat bespreek word binne die fokusgroep. Die navorser skep 'n verdraagsame atmosfeer wat deelnemers motiveer en aanmoedig om persepsies, standpunte, ervarings, wense en bekommernisse te deel, sonder dat die deelnemers hoef te stem om tot 'n besluit te kom. Die navorser lei die onderhoud. Volgens De Vos et al.(2011:361) is die definisie van 'n fokusgroep 'n noukeurig beplande bespreking, ontwerp om persepsies aan te raak wat betrekking het op 'n spesifieke belangstellingsveld, in 'n nie-bedreigende omgewing. 'n Fokusgroep word verder beskryf as 'n navorsingsmetode waar data versamel word deur interaksie met 'n groep te hê, met 'n spesifieke onderwerp wat deur die navorser gekies word en waarin die deelnemers 'n belang het.

Voordele van fokusgroeponderhoude (Botha, 2006:80)

Fokusgroeponderhoude hou verskeie voordele vir navorsing in, waarvan die volgende op hierdie studie van toepassing was:

- Deur dialoog te stimuleer is 'n ryke omvang van data op 'n effektiewe wyse bekom. (Polit & Beck, 2004:343).
- Die persepsies van die vroeë adolessente dogters is relatief gou op 'n effektiewe wyse bekom (Polit & Beck, 2004:343).
- Onderwerpe waaroor daar nie altyd in die algemeen oor gepraat of gedink word nie, is in die fokusgroeponderhoud bespreek en kon daarna beskryf word (Polit & Beck, 2004:342).
- Dit was koste-effektief omdat resultate vinnig bekom is terwyl dit nie 'n groot finansiële uitgawe was nie (Babbie, 2001:294).

Nadele van fokusgroeponderhoude (Botha, 2006:80)

Soos met enige navorsingstegniek is daar ook nadele aan die doen van fokusgroeponderhoude verbonde. Die volgende moontlike nadele kan ter sprake wees:

- Die moontlikheid het bestaan dat die navorser minder beheer oor die

fokusgroep kon uitoefen as wat dit met 'n individuele onderhoud die geval sou wees, want 'n fokusgroep is 'n sosiale, dinamiese situasie en die deelnemers se interaksie en reaksie is nie voorspelbaar nie (Bloor, et al., 2001:21).

- Dit kon moeiliker wees om die deelnemers bymekaar te bring as met individuele onderhoude (Bloor, et al., 2001:33). Die navorser het om hierdie rede die volgende maatreëls geïmplementeer soos beskryf in Polit & Beck (2004:342):
 - Die navorser het die fokusgroeponderhoud ook by die skool hanteer; dit was dus maklik om die deelnemers by die klasse te gaan afhaal. – met die skool se toestemming. Al die lede het egter vir die fokusgroeponderhoud opgedaag.
- Deelnemers met groot verskil in status en mag kon ander groeplede van deelname weerhou (Bloor, et al., 2001:20-21):
 - Die deelnemers van hierdie navorsingstudie was baie positief ingestel omtrent die navorsing. Die navorser het nooit enige negatiewe omtrent deelname ervaar nie.
- Deelnemers kon ongemaklik voel om hulle menings te lug:

Omdat die deelnemers aan mekaar bekend was, het dit gespreksvoering gestimuleer.

De Vos et al.(2011:361) is van mening dat fokusgroepe gebruik word as 'n metode in eie reg, veral in kwalitatiewe navorsing.

Moontlike oopende-vrae om die semi-gestruktureerde fokusgroeponderhoud te lei, sodat inligting verkry kan word oor die sukses van die groepsterapiesessies, is die volgende:

Ons het 'n paar groepsterapiesessies gedoen om moontlike oplossings te vind vir julle portuurgroep-verhoudingsprobleme:

- Wat dink julle van die groepsterapiesessies?
- Wat het gewerk/nie gewerk nie om probleme in die groep op te los en waarom/waarom nie?

Hierdie is slegs riglyne. Die navorser sal gelei word deur die verloop van die onderhoud en sal aanpas by die situasie en die deelnemers.

3.4.5 Data-analise, interpretasie en voorstelling

Volgens McMillan en Schumacher (2001:367) is daar dikwels 'n groot hoeveelheid data wat verwerk moet word, analiseer moet word, opgesom moet word en geïnterpreteer moet word tydens 'n navorsingstudie.

In hierdie navorsing het die navorser met 'n verskeidenheid van data, naamlik die literatuuragtergrond, semi-gestruktureerde onderhoude, groepsterapiesessies en 'n fokusgroeponderhoud te doen. Die dataspiraal beweeg in sirkels na 'n voltooide analise proses. Volgens De Vos et al. (2011:403) is daar vyf stappe in die data- analiseringsproses wat in sirkels beweeg. Vervolgens sal die analiseringsproses soos dit in hierdie studie toegepas word, bespreek word.

3.4.5.1 Insameling van data

In hierdie studie word 'n deeglike literatuurstudie gedoen om die grondslag te lê vir die navorsingsproses. Empiriese inligting word bekom deur individuele, semi-gestruktureerde onderhoude met elke vroeë adolessente dogter te voer, groepsterapiesessies te doen, en 'n fokusgroeponderhoud met die hele groep te voer ná die terapeutiesesessies. Hierdie onderhoude en sessies sal met 'n bandopnemer opgeneem word en deeglike prosesnotas sal van die sessies gemaak word. Na afloop van elke groepsterapiesessie en fokusgroeppsessie word die inligting wat tydens die sessie bekom is en in prosesnotas vervat is, deurgegaan om sodoende bewus te raak van aspekte wat verder ondersoek moet word. Die navorser gebruik die geleentheid om aanhoudend by die proses aan te pas en so 'n indiepte-ondersoek te doen (De Vos et al. 2011:405). Volgens McMillan en Schumacher (2001:322) word die navorser eerder as 'n waarnemer beskou in die situasie as wat die navorser as 'n onderhoudvoerder of as 'n navorser van dokumente beskou word.

3.4.5.2 Bestuur van data

In hierdie studie sal die individuele, semi-gestruktureerde onderhoude, groepsterapiesessies, en die fokusgroeponderhoud op band opgeneem word en dit sal gekombineer word met prosesnotas wat die data meer toeganklik maak en die analise heelwat vergemaklik. Die navorser ondersteun De Vos et al. (2011:408) wat opmerk dat die bestuur van data die navorser in staat moet stel om die data so te organiseer dat dit maklik bereikbaar is of opgeroep kan word. Prosesnotas is in volgorde in 'n lêer georganiseer.

3.4.5.3 Lees en skryf van notas

Na die organisering van die data hou die navorser aan met die proses van analisering om 'n gevoel vir die hele databasis te kry. Die navorser kan in hierdie navorsing die prosesnotas deeglik deurlees om 'n beeld van die geheel te vorm. Daarna word die geheel opgebreek in kleiner dele, konsepte of temas. Die maak van notas op die prosesnotas is die eerste stap om die databasis te begin ondersoek (De Vos et al. 2011:409). Patton meld in De Vos et al. (2011:409) dat hy sy notas oor en oor lees en dat patrone en temas later begin uitstaan. Die navorser haal aan uit McMillan en Schumacher (2001:323):

“In other words, qualitative researchers create a picture from the pieces of information obtained. The process is like a funnel. In the beginning, the data may seem unconnected and too extensive to make much sense, but as the researcher works with the data, progressively more specific findings are generated.”

3.4.5.4 Beskrywing, klassifisering en interpretasie

Volgens De Vos et al.(2011:338) is hierdie deel van die spiraal die hart van die kwalitatiewe data-analisering. Die konteks van die navorsing sal deeglik bestudeer word om sodoende sekere temas of dimensies uit te lig.

Tydens die onderhoude maak die navorser aantekeninge van duidelike temas wat na vore kom. Nadat die onderhoude getranskribeer is, sal die navorser hulle in diepte analiseer. Eers sal hoofidees gekodeer word met verskillende kodes op die getranskribeerde onderhoud, waarna die idees in verskillende temas en subtemas gekategoriseer sal word. Volgens McMillan en Schumacher (2001:371) is 'n kode 'n naam of 'n frase wat betekenis gee aan 'n gedeelte van die navorsing. Kodes kan aktiwiteite, verhoudings, 'n konteks, deelnemers se perspektiewe, gebeure of idees wees.

Die onderhoude sal herhaaldelik deurgelees word en verskeie notas sal in die proses gemaak word om te verseker dat belangrike inligting nie oorgeslaan word nie. Laastens sal die navorser 'n breinkaart van elke geanaliseerde onderhoud teken, wat die temas en subtemas wat na vore gekom het, uitbeeld. Daarna sal die onderhoude met mekaar vergelyk word om vas te stel wat die uitkoms van die navorsing was.

Die data vir hierdie navorsing sal vooraf in die volgende breë kategorieë georganiseer word, na aanleiding van die semi-gestruktureerde vrae wat aan die deelnemers gevra sal word:

- Vriendskap in vroeë adolessensie.
- Oorsake van probleme in die vroeë adolessente jare.
- Moontlike oplossings wat adolessente dogters gebruik.
- Die gebruik van groepsterapie as oplossing vir verhoudingsprobleme in die vroeë adolessente dogter met portuurgroep-verhoudingsprobleme.

Onder elk van die kategorieë sal sekere temas na vore kom wat in Hoofstuk 5 in meer detail beskryf sal word.

3.4.5.5 Verteenwoordiging en aanbieding

Hierdie is die laaste fase van die spiraal wat tot voltooiing lei (De Vos et al.2011:418).

Die temas wat tydens die proses van beskrywing, klassifisering en interpretering na vore kom, sal bespreek word en teenoor die literatuur gekontroleer word. Die bevindinge van die onderhoude sal in narratiewe formaat aangebied word.

3.5 DIE WAARHEIDSWAARDE EN VERTROUENSWAARDIGHEID VAN DIE STUDIE

Dillon (2004) beskryf waarheidswaarde as volg:

“The concept of validity is described by a wide range of terms in qualitative studies. This concept is not a single, fixed or universal concept, but ‘rather a contingent construct, inescapably grounded in the processes and intentions of particular research methodologies and projects’.”

McMillan en Schumacher (2001:407) verwys na waarheidswaarde as die eenstemmigheid tussen die verklarings van die verskynsel en die realiteite van die wêreld. Waarheidswaarde behels ook die gemeenskaplike betekenisse van interpretasies en konsepte tussen die navorser en die deelnemers. Kwalitatiewe navorsers gebruik soveel as moontlik strategieë om waarheidswaarde te verseker.

Volgens Dillon (2004) beskryf Joppe (2000) vertrouenswaardigheid as:

“...The extent to which results are consistent over time and an accurate representation of the total population under study is referred to as reliability, and if the results of a study can be reproduced under a similar methodology, then the research instrument is considered to be reliable.”

Volgens Dillon (2004) is vertrouenswaardigheid ’n konsep wat vir die toetsing en evaluasie van kwantitatiewe navorsing gebruik word, maar dit word dikwels gebruik in alle vorme van navorsing. As ons kyk na die idee van die toets van vertrouenswaardigheid, dan is die belangrikste deel van die kwalitatiewe studie die kwaliteit daarvan.

Bruce (2001) is van mening dat vertrouenswaardigheid en waarheidswaarde van die navorsingstudie van die vaardighede van die navorser afhang. Die gebruik van navorsingmetodes wat seker maak dat die insameling van data akkuraat is en dat die interpretasies van die data empiries en logies is, verseker vertrouenswaardigheid en waarheidswaarde van die kwalitatiewe navorsingstudie.

Die navorsingsproses, asook die bevindinge van die studie, is op 'n volledige beskrywende wyse weergegee. In hierdie studie is ook 'n omvattende beskrywing van die proses van data-insameling en data-analisering gegee. Alle mondelinge data is verbatim getranskribeer en verwerk. Hierdie data kan derhalwe aan ander navorsers beskikbaar gestel word, indien daar so 'n versoek is.

In hierdie studie is daar verder ook gebruik gemaak van verskeie metodes van data-insameling. Die uitgebreide literatuuroorsig, data wat verkry is vanuit die individuele onderhoude, groepsterapiesessies en fokusgroepsessie, dra by tot die geloofwaardigheid van die studie.

3.6 ETIESE MAATREËLS

Volgens Collins et al.(2000:109) het elke beroep 'n stel beginsels en houdings wat die professionele persoon se gedrag moet rig. Hierdie gedragskode vervul 'n baie belangrike funksie omdat dit nie slegs 'n bepaalde professionele persoon se gedrag rig nie, maar ook dien om gedrag te regverdig. Collins et al.(2000:109) beweer dat etiek in navorsing ontwikkel is teen die agtergrond van professionele gedragskodes en wette wat in 'n bepaalde land of professie geld.

Collins et al. (2000:110) is van mening dat die doel, persoonlike motiewe en gevolge van navorsing deur die volgende ses gedragsnorme gereël word:

Universalisme – Alomvattendheid (HAT 2000). Die navorsing moet met voorheen aanvaarde metodes, denkwyses en kennis oor die vak ooreenkom.

Gemeenskaplikheid. Hierdie norm verg dat navorsers noukeurig oor metodes, die doel, motiewe en gevolge, verslag sal doen.

“The principle of community compels all researchers to share their research findings, including means, ends, motives, and consequences, freely and honestly with all other members of the research community” (Smith 1988:284).

Afwesigheid van eiebelang. Persoonlike gewin moet nie die hoofrede wees waarom die navorser navorsing doen nie.

Geordende skeptisisme. Navorsers moet krities wees teenoor hul eie en ander se navorsing en moet eerlik wees wanneer hulle 'n fout, 'n weglating en subjektiewe sydighede opmerk.

Eerlikheid. Navorsers moet eerlik teenoor hulleself wees, teenoor die deelnemers wat by die navorsing betrokke is, en teenoor die navorsingsgemeenskap.

Respek. Hierdie norm verg dat navorsers deelnemers se basiese mense- en burgerregte moet beskerm (Collins et al. 2000:111).

Voordat die navorsingstudie begin, sal skriftelike, ingeligte toestemming of instemming van die volgende persone of instansies verkry word:

3.6.1 Toestemming vir die navorsing van owerhede en skoolhoof

Die skoolhoof (Addendum 2) sal eerste genader word om toestemming te kry by hom dat die skool en sy leerders by hierdie navorsing betrek mag word. Daar sal aan hom deeglik verduidelik word hoe die navorsingproses sal geskied en watter leerders betrokke sal wees. Die beheerliggaam (Addendum 3) van die skool moet ook toestemming verleen dat navorsing by die skool mag plaasvind. Die Kringkantoor van Limpopo-Onderwys (Addendum 4) en die Departement van Limpopo-Onderwys (Addendum 5) moet ook toestemming verleen, sodat navorsing in die betrokke areas en skole gedoen mag word.

Die inhoud van die toestemmingsbriewe sal die volgende behels:

- Vertroulikheid, anonimiteit en waarborg van privaatheid. Geen persoonlike inligting sal bekend gemaak word nie.
- Vrywillige deelname en die reg om vrae te vra.
- Die keuse om te onttrek tydens enige stadium van die navorsing.
- Geen leed sal aan die deelnemers gedoen word nie.

3.6.2 Ingeligte toestemming van kinders en ouers

Nadat etiese klaring verkry is vanaf die Etiese komitee van Unisa, sal die ouers (Addendum 6) genader word. Die ouers van die gekose deelnemers sal met een afspraak genader word sodat al die formaliteite afgehandel kan word.

Die volgende formaliteite sal aangeraak word:

- Die doel van die onderhoud en die navorsing.
- Die deelnemers se rol in die navorsingstudie.
- Die beraamde tyd wat die navorsing sal duur.
- Die aantal deelnemers wat betrokke sal wees.
- Die voordele wat die deelnemers sal geniet om deel te neem.
- Die proses wat sal verloop om die spesifieke deelnemers te kies.
- Moontlike risiko's of ongemak wat die deelnemers mag ervaar.

- Vertroulikheid, anonimiteit en waarborg van privaatheid.
- Vrywillige deelname en die reg om vrae te vra.
- Die keuse om te onttrek tydens enige stadium van die navorsing.
- 'n Opsomming van die bevindinge sal bekend gemaak word aan die ouers.
- Geen leed sal aan die deelnemers gedoen word nie.
- Die ondertekening van toestemmingvorms.

Die vyf vroeë adolessente dogters (Addendum 7) sal genader word by die skool waar hulle skoolgaan en die volgende sal aan hulle meegedeel word:

- Inligting sal aan die leerders gegee word oor die navorsing en hoe die hele navorsingsproses sal verloop.
- Die doel van die navorsingstudie sal aan die deelnemers verduidelik word.
- Die deelnemers se identiteit sal nie bekend gemaak word nie.
- Die vroeë adolessente dogters sal geleentheid gegee word om vrae te vra.
- 'n Toestemmingsbrief sal aan hulle oorhandig word wat hulle dan tuis saam met hulle ouers moet deurgaen. Hulle ouers moet toestemming gee dat hul kinders aan die navorsing mag deelneem.

'n Groepsooreenkoms (Addendum 8) is ook deur elke deelnemer onderteken. 'n Ooreenkoms ten opsigte van vertroue en samewerking is gesluit waarin elke deelnemer onderneem het om hul samewerking te gee en vertroulikheid te handhaaf.

3.6.3 Vertroulikheid, vrywillige deelname en vryheid om te onttrek

Die doel van die navorsing is om te verseker dat alle navorsingsprosesse wat onderneem word in ooreenstemming met professionele en etiese prosedures sal geskied. Deelnemers in hierdie studie is ingelig oor die aard van die navorsing. Deelname aan hierdie studie is vrywillig en die deelnemers se identiteit sal vertroulik bly. Die data wat versamel is van die deelnemers sal nie gebruik word vir dissiplinêre maatreëls of vir enige beloning nie (Collins et al. 2000:111).

3.6.4 Geen skade berokken nie

Volgens Collins et al.(2000:111) is een van die primêre verantwoordelikhede wat ons teenoor mense het waaroor ons navorsing doen, dat ons hulle glad nie skade mag berokken nie. Dit is ook die rede waarom ons – in bepaalde omstandighede – die ouers asook die kinders se toestemming moet bekom om die ouers en kinders by ons navorsing te betrek; dit is ook waarom ons maatreëls moet tref om hul privaatheid te verseker. Die deelnemers sal nie blootgestel word aan enige vorm van risiko of gevaar nie.

In my studie het ek elkeen van die bovermelde stappe na die beste van my vermoë gevolg. As navorser sal dit my strewe wees om ten alle tye in die beste belang van elke deelnemer op te tree.

3.7 SAMEVATTING

In die literatuur word daar verwys na vele verhoudingsprobleme wat adolessente, veral dogters, in vroeë adolessensie ervaar, byvoorbeeld jaloesie, groepsdruk, kommunikasieprobleme en populariteit. Die navorser het besluit om die kwalitatiewe navorsingsbenadering te gebruik om bogenoemde te bestudeer, aangesien die kwalitatiewe navorsingsbenadering meer geskik is, omdat die navorser slegs op die deelnemers se betekenis van hul probleem fokus, en nie die betekenis wat die navorsers in die literatuurstudie beklemtoon nie. Die gebruik van semi-gestruktureerde kwalitatiewe onderhoude, groepsterapiesessies en fokusgroeponderhoude as metodes van data-insameling help om data oor die spesifieke probleemstelling in te samel. Die navorser sal individuele onderhoude met vroeë adolessente dogters voer om te bepaal hoe vriendskappe in vroeë adolessensie ervaar word, die oorsake van probleme in die vroeë adolessente jare en wat die moontlike oplossings is wat adolessente dogters gebruik. Daarna sal groepsterapie gedoen word en die sukses al dan nie, sal gemeet word deur 'n fokusgroeponderhoud te voer met die vroeë adolessente dogters.

In die volgende hoofstuk sal die bevindinge bespreek word.

HOOFSTUK 4 – BEVINDINGE EN BESPREKING

4.1 INLEIDING

In die vorige hoofstukke het die klem geval op 'n literatuurstudie ten opsigte van die volgende konsepte: adolessensie, vroeë adolessensie, sosiale ontwikkeling van die adolessent, portuurgroep-verhoudingsprobleme en groepsterapie.

Daar is bevind dat die vroeë adolessente dogter se lewe dikwels baie gekompliseerd is as gevolg van verskillende soorte probleme, byvoorbeeld jaloesie, konflik, neiging om te skinder, snobisme, groepsdruk, populariteit en kommunikasieprobleme. In die literatuurstudie word dit duidelik gemaak dat verskeie faktore pyn en spanning veroorsaak, byvoorbeeld verwerping, negatiewe verwagtinge, swak kommunikasie en konflik, groepsdruk en jaloesie.

Daar is kwalitatiewe onderhoude gevoer om te bepaal of literatuurbevindinge ooreenkom met vyf vroeë adolessente dogters se ervaringe ten opsigte van vriendskapsverhoudings en die probleme wat hulle ervaar.

Die temas wat relevant was tydens die onderhoude was dat vroeë adolessente dikwels verhoudingsprobleme ervaar wat te doen het met skinder, jaloesie, kommunikasie, groepsdruk, snobisme, kompetisie en populariteit.

4.2 RELEVANTE TEMAS UIT DIE SEMI-GESTRUKTUREERDE ONDERHOUDE

Die navorser het individuele, semi-gestruktureerde onderhoude gevoer met elke deelnemer aan die studie. Die navorser het die deelnemers se houdings, gevoelens en persepsies ten opsigte van probleme in hulle vriendekring verken. Ter voorbereiding van die semi-gestruktureerde onderhoude het die navorser 'n studie gemaak van die navorsingsonderwerp en die onderhoude met 'n onderhoudskedule. Die onderhoudskedules (Addendum 9) verwys na die kategorieë wat in die semi-gestruktureerde onderhoude gedek sou word, volgens die subvrae en spesifieke doelwitte van die studie. Moontlike oopeinde-vrae is opgestel. Die vrae was verstaanbaar, duidelik en het deel gevorm van die deelnemers se verwysingsraamwerk. Tydens die semi-gestruktureerde onderhoude het die

navorser alle data op band opgeneem. Daarna het sy transkripsies gemaak van alle onderhoude wat gevoer is.

Die subvrae wat uit die hoofprobleemstelling gevloei het, was die volgende:

- Wat behels die sosiale ontwikkelingsfases van die vroeë adolessente dogter?
- Watter tipe verhoudingsprobleme kom voor by die vroeë adolessente dogter?
- Wat is die oorsake van portuurgroep-verhoudingsprobleme?
- Wat is die waarde van groepsterapie vir die vroeë adolessente dogter met portuurgroep-verhoudingsprobleme?

Die navorser het bogenoemde vrae gebruik as vooropgestelde kategorieë wat die oopeinde-vrae aan die navorsingsdeelnemers bepaal het:

Julle is nou al 'n hele ruk lank vriendinne in hierdie groep.

- Wat dink jy van vriendskap, veral binne 'n groep?
- Watter tipe probleme vind plaas tussen vriendinne?
- Hoe hanteer julle gewoonlik probleme wat tussen julle plaasvind?

Die vyf deelnemers wat deelgeneem het was **Deelnemer 1**, **Deelnemer 2**, **Deelnemer 3**, **Deelnemer 4** en **Deelnemer 5**.

Verskeie relevante temas onder die voorafbepaalde kategorieë het tydens die semi-gestruktureerde onderhoude vorendag gekom. Vervolgens word die temas onder die kategorieë soos wat dit na vore gekom het uit die data-analise, bespreek:

4.2.1 Kategorie 1: Vriendskap

4.2.1.1 Tema 1: Die waarde van vriendskap

Dit is baie duidelik dat vriendskap vir al die deelnemers baie belangrik is. Omgee, liefde, *“lekker tye saam”* en lojaliteit, is elemente wat dikwels in hulle onderhoude opgeduik het. Volgens Underwood (2011:154) speel die portuurgroep 'n fundamentele rol in die lewe van die adolessent. Dit is ook baie duidelik in hierdie portuurgroep. Deelnemer 1 en deelnemer 2 ervaar dat die vriendekring dieselfde belangstellings het, terwyl deelnemer 2 die portuurgroep ook as *“'n groep wat baie baklei”* beskryf. Deelnemer 2 noem dat hulle wel baie lief vir mekaar is en dat dit baie lekker is om saam te wees.

Deelnemer 1 beskryf deelnemer 3 as baie oulik en 'n regte staatsmaker, en so ook deelnemer 4. Deelnemer 2 is van mening dat deelnemer 1 soms soos haar sussie voel omdat hulle al so 'n lang pad saamkom. Deelnemer 5 voel ook soos 'n sussie, want sy gee baie om en help

graag; sy is liefdevol. Deelnemer 4 sal ook maklik opoffer. Hulle vriendskap beteken vir deelnemer 2 baie. Dit beteken vir haar baie omdat sy maklik met deelnemers 1 en 4 kan gesels as sy 'n probleem het en dit laat haar beter voel. Hulle is almal soos sussies en is soos *“one big happy family”*. Deelnemer 3 vertel aan die navorser dat hulle al baie lank vriendinne is, dus ken hulle mekaar baie goed.

Deelnemer 5 se reaksie omtrent vriendskap is: *“Dit beteken jy moet omgee oor mekaar en nie eintlik baklei nie en mekaar bystaan.”*

4.2.1.2 Tema 2: Lojaliteit en vertroue

Deelnemer 1 voel dat dit belangrik is dat hulle lojaal sal wees teenoor mekaar. Sy merk op : *“Vir my is dit as ons, die vriende vir mekaar opkom en mekaar reghelp as ons verkeerde dinge doen en nie altyd ander mense se kante kies teen ons nie ...vertel as daar iets is wat hulle pla en eerder dit vir ons sê as wat hulle dit agter ons rûe sê.”* Volgens Baron et al. (2009:248) spandeer adolessente al hoe meer tyd saam met hulle vriende, kommunikeer met mekaar en bied emosionele ondersteuning aan mekaar.

Rathus (2006:556) is van mening dat adolessente lojaliteit en vertrouenswaardigheid hoog op prys stel, meer as die jonger kind. Lojaliteit in die vriendskap is vir deelnemer 3 baie belangrik. Sy noem dat hulle dikwels baie baklei en dat hulle dikwels verander van beste vriendinne en so verander wat hulle noem *“besties”*. Deelnemer 3 en deelnemer 4 is al lankal vriendinne. Hulle twee baklei geweldig baie en het saam besluit dat hulle aan mekaar ruimte gaan gee. Hulle bly egter steeds vriendinne en lojaal aan mekaar maar speel nie meer saam nie.

Deelnemer 4 voel hulle groep kuier baie lekker, maar baklei ook baie. Sy merk op: *“Ons kan baie lekker saam kuier. En partykeer kan ons ook nie baie lekker kuier nie ...ons kan baklei! Partykeer voel dit vir my baie lekker saam met my vriende, want dan tel hulle my op en swaai hulle my en gee my drukkies en dan voel dit vir my baie spesiaal. En partykeer dan baklei ons net ...”*

Vriendskap beteken vir deelnemer 4 baie, veral vriendskap met deelnemer 1. Deelnemer 1 is altyd ondersteunend. Deelnemer 4 voel dat sy haar *“oplig”*. Sy het 'n baie spesiale plekkie vir deelnemer 1. Deelnemer 4 voel dat sy wil hê deelnemer 1 moet weet hoe sy voel. Sy wil al lankal vir haar sê, maar is bang vir wat die groep gaan sê en dat hulle jaloers gaan wees. Deelnemer 1 se ouers is baie goed vir deelnemer 4 en help haar baie.

4.2.2 Kategorie 2: Moontlike vriendskapsprobleme

4.2.2.1 Tema 1: Jaloesie

Lede van die groep raak hoofsaaklik jaloers op mekaar wanneer twee deelnemers van die groep besluit om op hulle eie iets te gaan doen. Dit gebeur dikwels in hierdie groep dat hulle twee-twee afpaar. Dit veroorsaak konflik en 'n bakleiery ontwikkel dan tussen die groep dogters. Gouws et al. (2008:90) is van mening dat vroeë adolessente dogters dikwels alles saam wil doen – hulle gaan saam skool toe, neem saam aan sport deel, spandeer hul vrye tyd saam, slaap oor by mekaar se huise, gebruik mekaar as klankbord om idees, gedagtes en bekommernisse te deel, en bespreek bekommernisse met mekaar wat nie met ouers gedeel kan word nie (byvoorbeeld probleme met ouers, onderwysers, klere, haarstyle, die toekoms, seks, dwelms en alkohol). Die vroeë adolessente dogters is dus baie nou betrokke by mekaar se lewens.

Deelnemer 1 is van mening dat jaloesie gevind kan word in hul groep. Sy ervaar dat die wyse waarop die meeste van hulle optree as hulle jaloers voel, is om nie met die res van die groep te praat nie. Niemand weet dan wat verkeerd is met die persoon nie.

'n Rede, volgens deelnemer 1, waarom hulle jaloers op mekaar is, is omdat sommige van die groep klaarblyklik slimmer as ander is en beter dans as die ander. Wat voorkoms betref is hulle ook jaloers op mekaar. Deelnemer 2 haal aan: *“Partykeer dan voel deelnemer 5, sy is nie mooi genoeg nie.”* Deelnemer 3 noem dat jaloesie 'n groot rol onder hulle vriendinne speel, nie net met haar en deelnemer 4 nie, maar die hele groep. Sy reageer deur te sê: *“Tannie kom ons vat nou iemand...dan is ek en sy nou vriendinne, dan is sy nou jaloers omdat ek en die een nou vriende is en sy is nou nie met die een vriende nie, dan raak ons so jaloers as sy net met die een praat en drukkie gee.”* Die vriendekring raak dus jaloers as een van die deelnemers met iemand anders begin speel. Deelnemer 4 voel ook dat hulle baklei omdat hulle jaloers is – dikwels omdat twee vriende groter vriende is met mekaar as met die ander in die groep. Volgens deelnemer 4 is die grootste probleme wat hulle ervaar, jaloesie en skinder.

Volgens Parker en Clarke-Stewart (2005) is daar bevind dat die meeste adolessente dogters wat vriendskapsjaloesie ervaar, oor 'n lae selfbeeld beskik. Deelnemer 2 gebruik die voorbeeld: *“As deelnemer 3 modelwerk doen, dan voel ons almal ons is nie so goed soos sy nie, en dit laat ons minderwaardig voel.”* Deelnemer 1 besef dat elkeen van hulle groep op haar eie gebied presteer, maar hulle sukkel om mekaar krediet te gee en te prys. Sommige van hulle kry dit wel reg, maar nie almal nie.

Deelnemer 1 ervaar dat die groep probleme ervaar wanneer daar seuns betrokke is. Wanneer sommige 'n kêrel het, of selfs net wanneer hulle meer tyd saam met 'n seunsvriend spandeer, aanvaar die groep dit nie. Deelnemer 5 meen dat hulle baklei omdat hulle jaloers is. Seuns speel 'n rol in die jaloesie van die groep, grotendeels omdat die vriendin meer tyd saam met die seunspersoon spandeer as met haar.

4.2.2.2 Tema 2: Skinder

Die dogters ervaar dat daar baie onder mekaar geskinder word. Hulle skinder meer dikwels oor mekaar as wat hulle oor ander kinders in die skool skinder. Volgens deelnemer 3 is hulle baie geneig om mekaar se geheime by mekaar uit te lap. Probleme wat opduik volgens deelnemer 1, is dat daar baie oor-en-weer geskinder word onder die groepslede – stories kry stertjies en word ook verdraai. Deelnemer 2 voel dat die tipe probleme wat hulle dikwels ervaar, is wanneer iemand van die groep agterkom dat iemand anders oor haar geskinder het en dan baklei hulle.

Deelnemer 3 noem dat hulle veral ná vakansies oor mekaar skinder. Geheime waartoe hulle hulle verbind het, word oorvertel. *“Geheime moet mos nou geheim gehou word, maar as hulle weer ‘besties’ is, dan word die hele geheim uitgelap. As die hele groep saam by 'n huis kuier, ‘split’ hulle in elk geval!”* Dit veroorsaak baie moeilikheid. Sy deel ook mee dat *“...naweke of vakansies dan is hulle nou by die ander een. Dan is hulle nou weer ‘besties’ met dié een, dan is dit nou soos...weet jy wat... ek gaan nou na deelnemer 4 toe... ek wil nie dat deelnemer 3 uitvind nie...dan skinder hulle oor alles! Die twee praat dan ‘secrets’. Dan moet sy dit mos nou binne hou! Dan gaan hulle nou na daai persoon toe, dan vertel hulle alles oor! Dan kom daai persoon na jou toe...het jy dit gesê en wie het dit vir jou gesê, nee,daai persoon het dit vir my gesê. En dan soos: Wow, ek het gevra vir 'n ‘secret’!”*

4.2.2.3 Tema 3: Groepsdruk

Die deelnemers in die groep interpreteer groepsdruk op verskillende maniere. Sommige deelnemers beleef groepsdruk as dit kom by voorkoms; ander ervaar groepsdruk met akademiese of sportprestasies en posisies wat hulle speel op die hokkieveld. Van die deelnemers het nie presies geweet wat groepsdruk is nie.

Adolesseente gebruik 'n proses, genaamd “sosiale vergelyking”, om hulleself met ander te vergelyk. Baron et al.(2009:274) noem dat eenvormigheid daarna verwys om op 'n sekere manier op te tree, wat binne 'n groep se reëls pas en waarvolgens daar opgetree moet word of nie opgetree moet word nie.

Deelnemer 2 voel dat daar wel groepsdruk is, in die sin dat mens somtyds net vir een persoon in die groep iets wil vertel, maar dan plaas die hele groep druk op jou om vir hulle

ook te vertel. Dit plaas nogal druk op haar. Volgens deelnemer 3 speel groepsdruk 'n rol in hulle vriendekring – die groep sal jou byvoorbeeld druk om nie met iemand te speel nie. Sy merk op: “...*dan voel sy daar is al klaar ‘bed’s’ [wettenskappe] oor haar gemaak om nie met haar vriende te word nie. En sê sy is so sleg en sy is so lelik.*” Wat voorkoms betref, is daar ook soms groepsdruk. 'n Voorbeeld hiervan is dat deelnemer 5 graag blou oë wil hê soos deelnemer 3. Nog 'n voorbeeld van groepsdruk en voorkoms is wanneer die skool lentedag vier en die kinders gewone klere mag aantrek, dan is dit belangrik om volgens die groep se verwagtinge aan te trek. Deelnemer 5 is van mening dat groepsdruk nie 'n groot rol speel nie, behalwe as daar vir een persoon gesê word dat hulle 'n “*deal*” moet maak om nie met byvoorbeeld deelnemer 4 te speel nie (soos wat dit onlangs gebeur het). Wat voorkoms en ook tipe selfone betref, sal hulle doen wat die ander doen. Volgens deelnemers 1, 4 en 5 speel groepsdruk nie 'n groot rol in hulle vriendekring nie. Volgens Rathus (2006:559) speel groepsdruk nie so 'n groot rol in die vroeë adolessent se lewe speel nie, maar kom dit eers regtig ter sprake by ouer adolessente.

Parke en Clarke-Stewart (2011:256) is van mening dat groepsdruk ook voordelig kan wees. Volgens Woolfolk (2010:72) is dit belangrik om te weet dat nie alle portuurgroepe net negatief is nie, maar dat daar wel ook groepe is wat positief is en wat byvoorbeeld skoolprestasie aanmoedig. Dit is vir die navorser duidelik dat dit ook in hierdie vriendekring so is – om akademies te presteer en om goed te doen met buitemuurseaktiwiteite, is nogsteeds vir hulle baie belangrik.

Parke en Clarke-Stewart (2011:256) is van mening dat gedrag wat nie goedgekeur word nie, gestraf word deur kritiek en negatiewe reaksies. Nog 'n wyse waarop adolessente mekaar beïnvloed, is deur standaarde te stel waaraan die groep moet voldoen en waaraan hulle hulleself meet (Parke & Clarke-Stewart 2011:256).

4.2.2.4 Tema 4: Populariteit

Populariteit is baie belangrik vir die groep dogters en speel 'n rol in hul verhoudings met mekaar. Sommige van die deelnemers het genoem dat populariteit nie vir hulle so belangrik is nie, maar dat dit wel 'n rol speel in die groep. Elke deelnemer is deeglik bewus wie in die groep populêr is en wie nie.

Gouws et al.(2008:91) wys daarop dat aanvaarding deur die portuurgroep, asook populariteit, vir vroeë adolessente baie belangrik is. Deelnemer 1 voel dat almal in die groep in 'n mate populêr is. Al die kinders in die skool ken die groepslede. Sy voel dat deelnemer 2 die populêrste is. Almal hou van haar, veral die seuns: “*Al is sy lelik met kinders hou hulle nogsteeds van haar!*” Sy dink dis “...*omdat sy mooi is.*” Parke en Clarke-Stewart (2011:262)

staaf hierdie stelling van deelnemer 1 deur te noem dat fisieke voorkoms 'n belangrike rol speel in portuurgroepstatus.

Deelnemer 5 voel dat populariteit 'n rol speel. Deelnemer 2 is baie gewild. Maar nou is hulle hele groep gewild, *“elkeen op hulle eie manier”*. Deelnemer 2 is van mening dat deelnemer 1 die populêrste in hulle groep is, maar die res van die groep het klaarblyklik nie daarmee 'n probleem nie. Sommige lede is minder populêr, soos deelnemers 5 en 4. Deelnemer 3 is gemaklik met haar populariteit. Dit maak nie vir haar saak of sy populêr is of nie, maar in die groep speel dit 'n groot rol wie populêr is, ook onder die seuns. Om gewild te wees, volgens deelnemer 4, is nie so belangrik nie, sy voel sy is nie populêr nie. Volgens haar is sy gemaklik daarmee.

4.2.2.5 Tema 5: Swak kommunikasie en konflik

Die probleem wat die relevantste is vir hierdie groep is kommunikasieprobleme. Die deelnemers ervaar dat van die lede van die groep somtyds net stil raak as hulle ongelukkig is oor iets. Daar is 'n groot behoefte dat hulle reguit met mekaar sal praat en presies aan mekaar sal vertel wat die persoon kwaad maak of hartseer maak. Hulle het wel al ervaar dat dit hulle help as hulle net meer met mekaar praat oor dinge. Verkeerde seine en boodskappe wat na mekaar gestuur word, veroorsaak probleme tussen die groep dogters.

Baron et al.(2009:402) is van mening dat konflik en swak kommunikasie deel van veral adolessente se sosiale lewe is. Deelnemer 1 voel dat die manier waarop hulle probleme in die groep hanteer nie baie effektief is nie: *“Daar word kante gekies en dan draai hulle teen jou, al weet hulle nie presies waaroor alles gaan nie.”* Baron et al. (2009:402) is van mening dat konflik veroorsaak word sodra 'n individu foutiewelik kommunikeer, met ander woorde die individu kommunikeer op so 'n wyse dat die volgende individu kwaad word of nie verstaan waaroor die konflik gaan nie. Deelnemer 1 voel dat die oplossing vir hierdie probleem kommunikasie is en dat hulle die probleem reguit met mekaar moet bespreek deur byvoorbeeld te vra: *“Het jy dit gesê?”* of *“Wat het jy bedoel?”*

Iets anders waarmee deelnemer 1 byvoorbeeld probleme het, is dat sy soms besluit om haar probleme met iemand anders buite die groep te bespreek. Die groep verstaan dit glad nie. Sy verkies dit so aangesien sy soms nie kans sien om dit met die hele groep te bespreek nie. Omdat sy nie altyd behoorlik verduidelik nie, ontstaan konflik. Deelnemer 4 is van mening dat wanneer hulle baklei, hulle omtrent twee dae lank nie met mekaar sal praat nie. Deelnemer 1 sal altyd probeer regmaak en kommunikeer. Deelnemer 4 wil hê almal moet soos deelnemer 1 kan maak. Deelnemer 4 voel dat sommige groepslede konflik verkeerdelik hanteer: *“Ek dink...almal is mos maar anderste en het hulle afdae en so...as iets nou nie reg is nie dan haal hulle dit uit. Maar soos 'n vriendin buite die groep... sy bedoel dit as 'n grap*

maar dan maak sy jou eintlik seer. Dis soos daai dingetjie wat sy gesê het vir die groep van my. Dit kom net uit haar mond uit.” Deelnemer 5 is van mening dat deelnemer 4 die meeste baklei, maar dit is as gevolg van haar huislike omstandighede. Deelnemer 3 voel dat hulle gewoonlik baklei oor mekaar en wie met wie vriende is. Hulle ruil die heeltyd beste vriende om. Deelnemer 4 se huislike omstandighede maak dat sy baklei, volgens deelnemer 3. Die manier waarop hulle probleme behoort op te los is om oor die probleme te praat; hulle kry dit soms reg maar ook nie altyd nie.

Dit het in die verlede gebeur dat die groep besluit het om nie met een van die deelnemers te speel nie, aangesien die groep besluit het dat sy die opstoker van die probleme in die groep was. Die deelnemer word dan verwerp vir ’n bepaalde tydperk. Woolfolk (2010:72) is van mening dat adolessente wat verwerp word en wat uit die portuurgroep uitgestoot word, geneig is om byvoorbeeld in die skool minder aan klasbesprekings en aktiwiteite deel te neem; dus ly hul akademiese prestasie onder die konflik in die groep. Parke en Clarke-Stewart (2011:259) is van mening dat adolessente verwerping op verskillende maniere hanteer, afhangende van hul karaktertrekke. Swak kommunikasie en konflik kan egter tot verwerping lei.

Woolfolk (2010:72) is van mening dat sodra uitvalle en konflik plaasvind in ’n portuurgroep, die gevolge baie traumaties kan wees. Stabiele, ondersteunende vriendskappe en portuurgroepe is opbouend vir die adolessent. Die portuurgroep beïnvloed byvoorbeeld die adolessent se motivering ten opsigte van prestasie op skoolgebied, en as daar konflik is dan mag dit moontlik die adolessent se aandag en fokus van haar skoolwerk aflei en haar akademiese prestasie negatief beïnvloed.

4.2.2.6 Tema 6: Kompetisie

Dit was vir die navorser opvallend dat daar meestal gesonde kompetisie onder die dogters geheers het, maar dat jaloesie tog ’n mate van kompetisie meegebring het. Gouws et al.(2008:92) is van mening dat gesonde kompetisie met portuurgroeplede dien as voorbereiding tot die volwasse lewe, wat hoogs kompetierend is in vele fasette, veral in die beroepswêreld.

Deelnemer 1 noem dat sy besef dat elkeen op sy eie gebied presteer. Op hierdie gebied sukkel hulle nog om mekaar krediet te gee: *“Sommige van hulle kry dit wel reg, maar nie almal nie.*” Deelnemer 2 is van mening dat deelnemer 1 altyd saam met ander in die top 10 van die graad is. Sy is ook baie goed met swem. Daar is met sport (veral met hokkie) en die akademie kompetisie onder die groepslede. Die hele groep neem deel aan hokkie en ding dus mee om in sekere spanne deel te neem en in spesifieke posisies te speel. Elkeen wil graag in sy voorkeurposisie speel en as dit nie gebeur nie is daar wrywing onder mekaar.

Met danskompetisies neem deelnemer 1, deelnemer 2 en deelnemer 4 deel. Daar is egter nie regtig kompetisie onder mekaar met die danskompetisies nie. Deelnemer 4 en deelnemer 1 dans wel die beste, maar deelnemer 2 neem net deel vir die lekker daarvan.

4.2.2.7 Tema 7: Snobisme

Sommige van die deelnemers het gevoel dat snobisme somtyds voorkom. Dit gebeur min dat hulle onder mekaar snobisties optree. Dis meer 'n geval van die ouers wat in kompetisie is met mekaar. Volgens deelnemer 2 is snobisme egter wel deel van hul groep, veral wat die akademie betref, byvoorbeeld wie in die akademiese top 10 is en wie nie.

Deelnemer 3 voel ook dat snobisme 'n rol in hul groep speel. Deelnemer 5 se pa het 'n groot werk en deelnemer 2 se pa het baie geld – volgens deelnemer 3 is dit 'n geval van: *“My pa is beter as jou pa so ek is beter as jy,”* Dit gaan ook oor wie die populêrste is. Sy voel dit is nie belangrik nie en *“Jesus het ons geskape soos wat ons is en niemand is beter as die ander nie. Die geld kan in 'n oogwink verdwyn”*. Hulle baklei gewoonlik oor mekaar en wie met wie vriende is, veral wie vriende met die persone is wat sogenaamd belangriker ouers het. Volgens deelnemer 4 speel snobisme egter nie 'n groot rol nie; ook nie materialistiese snobisme nie.

4.2.3 Kategorie 3: Moontlike oplossings vir vriendskapsprobleme

4.2.3.1 Tema 1: Opdeel in kleiner groepies

Deelnemer 2 reageer op die vraag wat hulle dan doen as hulle probleme ervaar binne die vriendekring: *“Tannie, gewoonlik gaan ons, dan deel ons op in groepies, dan koel ons eers af en dan kom ons na mekaar toe en sê ons is jammer en ons is lief vir mekaar, en dan is ons net weer saam.”* Die deelnemers vertel dat hulle tydens pouses by die skool twee-twee saam sit. Soggens sal hulle egter saam staan en kuier – volgens deelnemer 3 aanvaar hulle mekaar tog al is daar konflik.

4.2.3.2 Tema 2: Praat oor die probleem

Deelnemer 3 voel die manier om hulle probleme op te los is om oor die probleme te praat. Hulle kry dit soms reg maar nie altyd nie. Volgens deelnemer 4 gaan dit nou al beter met kommunikasie. Hulle praat nou al mooier met mekaar. Gouws et al.(2008:91) is van mening dat die portuurgroep as 'n “sosialiseringsagent” dien en vervul adolessente se behoeftes aan kameraadskap en vriendskap. Dit gee hulle die geleentheid om sosiale vaardighede te beoefen en om hegte vriendskappe te vorm.

Deelnemer 4 is van mening dat die manier om probleme te hanteer is om vir mekaar te sê hoe hulle voel, en gelukkig maak hulle elke keer vrede met mekaar. Sy voel: *“Party keer as dit soos ernstig is dan praat ons nie met mekaar vir so twee dae of so nie. Maar deelnemer 1*

sal nou, as sy met my baklei het, sal sy dieselfde dag na my toe kom, sy sal jammer sê, sy sal vir jou reguit sê wat jy verkeerd gedoen het, sy sal jammer sê vir wat sy verkeerd gedoen het. ” Deelnemer 5 se opinie om probleme binne die vriendekring op te los: “Ons sê wat uit ons harte uit kom en dan as ons nog besig is om te baklei of as ons klaar baklei het, dan praat ons en sê vir mekaar, dit is nie reg wat jy gedoen het nie. En my hart is baie seer daaroor. En dan praat ons ons harte uit en dan na die tyd, dan sê ons vir mekaar jammer.”

4.3 GROEPSTERAPIESESSIES

Nadat temas geïdentifiseer is met die data-analise, is daar besluit op groepsterapiesessies waar die begrip “vriendskap” bespreek sal word, maar ook die probleme wat genoem is. Die probleme is gekombineer en vyf terapiesessies is met die groep gedoen om te kyk of die probleme aangespreek kan word.

Groepsterapiesessie 1 – Collage

Doel:

Die navorser het tydens die semi-gestruktureerde onderhoud besef hoe belangrik vriendskap vir hierdie vroeë adolessente dogters is.

’n Collage word gebruik met die doel om die deelnemers oor die begrip *vriendskap* te laat nadink en om ’n goeie fondasie te bou ten opsigte van die sessies wat gaan volg. Dit bied ook aan die deelnemers die geleentheid om spontaan met mekaar te gesels oor wat “vriendskap” vir hulle beteken en hoe hulle vriendskap ervaar en interpreteer.

Verloop van sessie:

Die opdrag wat aan die deelnemers gegee word, is om as ’n groep, prente uit die gegewe tydskrifte te soek wat die woord “vriendskap” vir hulle beskryf en wat vriendskap vir hulle beteken. Enige prent is korrek, solank dit iets vir hulle beteken en die woord “vriendskap” vir hulle beskryf. Die deelnemers dui self aan in watter volgorde en waar op die A3 bladsye die prente geplak moet word. Die deelnemers moet as groep saam beplan hoe hulle die collage gaan maak. Die navorser sal verdere vrae vra oor elke prent op die collage om deelnemers se siening van vriendskap aan te hoor.

Tydens die eerste sessie was net vier deelnemers teenwoordig. Die deelnemers was baie

opgewonde om te begin. Met die aanvang van die sessie het die navorser egter gesien dat die deelnemers effens ongelukkig gelyk het. Die navorser het besluit om hulle gemoedstoestand te meet en het voorgestel dat hulle op 'n skaal van 1 tot 10 (1 is baie ongelukkig en 10 is baie gelukkig) hul gemoedstoestand aan die navorser moet beskryf. Dit was onderskeidelik 2 en 'n half, 3, nog 'n 3 en 4. Deelnemer 2 het die navorser meegedeel dat daar pouse iets met hulle gebeur het. Die navorser het egter besluit om eers die collage af te handel, aangesien sy gehoop het dat die terapisessie hulle gemoed sal lig.

Nadat die collage gedoen is, het die navorser vrae gevra oor elke prent. Elke prent wat uitgeknip en geplak is, moes verduidelik word deur die persoon wat die prent gekies het. Temas oor vriendskap wat duidelik in die sessie uitgekóm het, was die onderstaande temas. Hierdie temas het gesprek tot die probleme wat die groep ervaar het:

- Lojaliteit.
- Ondersteuning deur dik en dun.
- Pret saam te hê en “memories” te maak.
- Ons mag seunsmaats hê.
- Ons moet kommunikeer.
- Vergeet van alles en geniet jou vriende.
- Wees lief vir mekaar.
- Gee 'n drukkie vir jou maatjie as sy hartseer is.
- Vergewe mekaar.
- Elkeen is spesiaal en uniek.
- Moenie skinder en lelik praat nie.
- Aanvaar mekaar.
- Moenie al jou probleme opkrop nie.
- Vriende het mekaar nodig – elkeen speel 'n rol in die vriendekring.
- Wees jouself.
- Maak seker jy het die sleutel tot jou maatjie se hart.
- Help jou vriend op in 'n moeilike situasie.
- Maak reg met jou vriende.
- Sarkasme werk nie.
- Eerlikheid en opregtheid.
- Dieselfde belangstellings.

Die deelnemers het dit geniet en breedvoerig oor die onderwerpe gesels. Nadat die collage voltooi was, het hulle die geleentheid gehad om oor hul probleme binne die vriendskapgroep te praat. Die hele vriendekring het konflik gehad. Deelnemer 1 het gevoel dat vriende self met mekaar moet praat en nie iemand moet stuur om die probleem op te los nie. Al die deelnemers het saamgestem dat hulle eerder eerlikheid verkies. Die onderwerp of hulle 'n probleem dadelik moet oplos of nie, was 'n belangrike besprekingspunt onder die deelnemers. Die navorser/terapeut het goeie kommunikasie onder mekaar beklemtoon. Deelnemer 4 het genoem dat dit vir haar voel asof alles wat die deelnemers genoem het, op haar gemik is en dat hulle altyd net lelike goed van haar kan sê. Deelnemer 1 het geantwoord dat deelnemer 4 altyd net stilbly en nie sê wat haar pla nie. Die insident wat plaasgevind het was dat die deelnemers op 'n stadium vir deelnemer 4 gesê het dat sy elke oggend tandepasta op haar wang het. Deelnemer 4 het dit nie goed opgeneem nie en stil geword, terwyl sy die groep geïgnoreer het. Sy het gedink die kinders spot haar. Die deelnemers het genoem dat deelnemer 4 nie in haarself glo nie, daarom glo sy dat almal met haar "lelik" is. Die groep deelnemers het eenparig besluit dat deelnemer 4 hulle maar kan glo as hulle vir haar 'n kompliment gee. Die deelnemers het oor die algemeen gepraat oor probleme in hulle vriendekring. Probleme wat uitgelig is, is jaloesie, swak kommunikasie, groepsdruk en snobisme.

Groepsterapiesessie 2 – "The Anger Box"

Doel:

Die navorser het tydens die semi-gestruktureerde onderhoud ervaar dat daar baie konflik en aggressie is onder die groep dogters. Die deelnemers het ook die behoefte om aan mekaar te sê hoe hulle voel, wat hulle kwaad en ongelukkig maak en dus ook hoe om konflik te hanteer.

Volgens Kaduson en Schaefer (2001:375) ervaar kinders dikwels baie probleme met aggressie en woede. Wanneer daar aan hulle gevra word wat hulle kwaad maak, is dit vir hulle moeilik om dit te kan verbaliseer. Wanneer "The Anger Box" gebruik word, kan die hele groep luister en besef dat hulle dieselfde tipe probleme ervaar. Woede is 'n algemene fenomeen, maar baie kinders weet net hoe dit voel, maar weet nie hoe om dit te hanteer of waar dit vandaan kom nie. Die doel van hierdie sessie was dus om aan die deelnemers die geleentheid te gee om van aggressie en woede ontslae te raak.

Verloop van sessie:

'n Groot houer word gebruik wat deur die deelnemers self versier word. Buite-op die houer kan hulle woedewoorde skryf soos: "kwaad, woedend, briesend, regtig kwaad, rooigesig-kwaad". Die navorser maak kaarte waarop daar die volgende staan:

- Ek word kwaad elke keer as...
- Ek word kwaad as iemand...
- Ek voel gou beter as iemand...
- Volgende keer as ek weer kwaad word, sal dit wees as...
- As ek my kwaai emosies laat uitkom, dan...
- As ek kwaad word, word my gesig...
- Jy sal sien ek is kwaad as...
- As ek vir iemand vertel dat ek kwaad is, dan voel ek...
- As ek die woede binne myself hou, dan...
- Die beste ding vir my om te doen as ek kwaad is, is om...
- 'n Manier om die woede uit my te kry sonder om iemand seer te maak, is...
- Nadat ek my humeur verloor het, is ek...
- 'n Veilige plek om kwaad te word, is...
- As ek kwaad word vir my ouers, voel ek...
- As ek kwaad word vir my vriendin, voel ek...
- As iemand kwaad is vir my...
- Een keer toe ek bly was ek het my humeur beheer, was...
- As ek kwaad is wil ek nie hê iemand moet dit weet nie, ek...
- Ek word altyd kwaad as...
- 'n Pa se manier om te wys hy is kwaad...
- 'n Ma se manier om te wys sy is kwaad...

Die houer word in die rondte gestuur sodat 'n "woedewoord" daarop geskryf kan word. As die deelnemer nie wil skryf nie, kan 'n woedesimbool ook geteken word. Sodra hierdie proses voltooi is, word al die woedesinne in die houer gegooi. Elke deelnemer word voorsien van 20 roomysstokkies. 'n Deelnemer neem 'n kaartjie uit die houer en voltooi dan die sin. Al die deelnemers wat met die betrokke deelnemer saamstem of kan assosieer met die kaartjie, moet 'n roomysstokkie in die middel van die tafel neersit. Die speletjie hou aan totdat al die kaartjies in die houer opgebruik is. 'n Deelnemer kan kies om nie te antwoord nie.

Hoe meer die deelnemers hul woede verbaliseer en hoe meer die deelnemers besef dat dit nie net die betrokke deelnemer is wat hierdie gevoelens ervaar nie, hoe meer woede word in die proses vrygestel. Die deelnemer voel dan aanvaarding deur die groep en nie dat sy noodwendig verkeerd is nie.

Relevante temas uit antwoorde van individue op die onvoltooide sinne:

- Ek word kwaad elke keer as mense vir my lieg.
- Ek is vinnig nie meer kwaad as iemand vir my jammer sê.
- Volgende keer as ek weer kwaad word, sal dit vir "G" wees.
- As ek my "kwaad-gevoelens" laat uitkom, dan voel ek baie teleurgesteld in myself.
- As ek kwaad word, word my gesig rooi, dan huil ek net of my trane kom net uit.
- Jy sal sien ek is kwaad as ek stil word, ek praat nie, ek voel siek en naar, ek is nie myself nie, huil oor goed en ek is dan eenkant.
- As ek vir iemand vertel dat ek kwaad is, dan voel ek verlig.
- As ek die woede binne myself hou, dan help dit nie.
- Die beste ding vir my om te doen as ek kwaad is, is om met my ma te gaan praat of vir die persoon te gaan vertel wat jou kwaad maak. Anders bou dit op, en op 'n dag bars alles uit.
- 'n Manier om die woede uit my te kry sonder om iemand seer te maak, is ek vertel my ma dan maak ek niemand seer nie...of skryf dit in my "diary".
- 'n Veilige plek om kwaad te word, is (definitief nie voor jou vriende nie), is om musiek. Waar dit stil is en niemand hoor jou nie –en om dan te skree.
- As ek kwaad word vir my ouers, voel ek teleurgesteld.
- As ek kwaad word vir my vriendin, voel ek in die rug gesteek.
- As iemand kwaad is vir my voel ek kwaad, en dit voel of niemand my wil hê nie.
- As ek kwaad is wil ek nie hê iemand moet dit weet nie, ek is nie so nie, maar ek sal dit vir die Here gee.
- Ek word altyd kwaad as iemand na jou toe kom en sê ek is lief vir jou maar ek en hierdie een gaan nou vriende wees.
- 'n Pa se manier om te wys hy is kwaad, dan skree hy op jou en praat met jou. Hy luister dan ook nie na my nie.
- 'n Ma se manier om te wys sy is kwaad, sy raas en baklei maar dis omdat sy vir jou omgee.

Die geleentheid is aan die deelnemers gegee om op stukkies papier hul probleme en

hartseer neer te skryf, op te skeur en weg te gooi. Die navorser het ervaar dat die deelnemers effens terneergedruk gevoel het na die sessie. Sommige deelnemers het gehuil en het dit baie ernstig opgeneem. Om die gemoedere van die deelnemers te lig, het die navorser van die geleentheid gebruik gemaak om aan die deelnemers te vra dat elke deelnemer beurtelings aan 'n spesifieke ander deelnemer moet vertel wat sy van haar waardeer, wat mooi is van haar en wat spesiaal is van haar. Die deelnemers het hierdie geleentheid aangegryp en aan mekaar vertel wat hulle waardeer, waarvan hulle hou en wat mooi is van mekaar.

Groepsterapiesessie 3 – “Selfportret in 'n bruin papiersak”

Doel: Tydens die semi-gestruktureerde onderhoude het jaloesie sterk na vore gekom. Die navorser het gevoel dat dit moontlik kan help om meer te fokus op elke deelnemer se individualiteit. Op hierdie wyse kan die deelnemers mekaar en hulleself meer aanvaar en kan jaloesie moontlik minder voorkom.

Die navorser het besluit om hierdie tegniek te gebruik aangesien dit op die individu fokus en op individualiteit. Die navorser voel dat jaloesie moontlik 'n kleiner rol mag speel sodra die deelnemers meer bewus is van hulle eie sterkpunte en individualiteit asook van hul mededeelnemers se individualiteit. Elke deelnemer kry die geleentheid om aan die groep bietjie meer van hulleself te vertel.

Verloop van sessie:

Die dag voor die tyd word daar aan die deelnemers 'n versoek gerig om items van die huis af te bring wat hul eie individualiteit beklemtoon. In die klas word daar aan die deelnemers gevra om 'n self-portret van hulleself te maak aan een van die groot kante van die bruinpapiersak. Vetkryte, penne, kleurkryte of verf kan gebruik word. Wol vir hare, materiaal vir klere, ensovoorts kan gebruik word. Op een van die klein sye van die bruinpapiersak kan vrese/negatiewe gevoelens neergeskryf word of slegs 'n prentjie of simbool kan daarvan geteken word. Op die ander klein sy van die bruinpapiersak kan die deelnemers wense/verwagtinge/positiewe ervarings neerskryf. Op die teenoorgestelde breë, groot sy van die bruinpapiersak, kan die deelnemers 'n spreekwoord of gesegde wat hulleself goed beskryf, neerskryf. Die laaste stap wat die deelnemers moes doen, was om aan die groep te

wys wat hulle van die huis af saamgebring het, wat uniek aan elkeen was, en hulle het hulle self beskryf. Die doel was om iets saam te bring wat elke persoon gedink het die res van die groep nog nie van hulle weet nie. Die deelnemers het die geleentheid gehad om aan mekaar te sê wat hulle as 'n swak eienskap van hulleself beskou. Daarna kon hulle aan mekaar sê wat hulle dink elkeen se sterk eienskappe is. Die doel hiervan was om die deelnemers te stimuleer om positiewe emosionele woordeskat teenoor mekaar te gebruik.

Dit was goed vir elke deelnemer om by hul mededeelnemers te hoor wat hulle sterk eienskappe was. Dit is baie opvallend hoe goed die deelnemers mekaar ken. Die deelnemers is baie naby en geheg aan mekaar. Dit was opsigtelik hoe goed dit elke deelnemer se selfbeeld gedoen het. Die deelnemers het ervaar dat hulle mekaar nog beter leer ken het met hierdie groepsterapiesessie.

Groepsterapiesessie 4 – Advertensie

Doel:

Die navorser het die behoefte van die deelnemers gesien om misverstande, jaloesie, kompetisie en konflik uit hul verhoudings met mekaar uit die weg te ruim.

Die doel met hierdie sessie is om te fokus op die positiewe aspekte van vriendskap en die verwagtinge wat mens het van vriendskap (van beide kante – Is jy 'n goeie vriendin wat voldoen aan die verwagtinge wat jyself stel?). Die navorser hoop om perspektief aan die deelnemers te bring ten opsigte van WIE hul vriendinne is, WAT hul behoeftes in vriendskap is, HOE hulle graag hanteer wil word in die portuurgroep, en WAAROM hulle vriendinne is.

Verloop van sessie:

Die navorser gee aan die deelnemers die geleentheid om 'n advertensie te maak om vir 'n vriendin te adverteer. Die deelnemers moes kreatief te werk gaan. 'n Verskeidenheid kunsmedia is beskikbaar gestel sodat elkeen homself kon inleef in die kunsterapie. Die deelnemers is dan die geleentheid gegee om aan mekaar te vertel hoe haar advertensie vir 'n ideale vriendin klink.

Die deelnemers was baie stil gewees tydens die sessie. Die sessie was vroeg in die oggend,

net nadat die skool begin het. Die deelnemers was baie rustiger as met die vorige sessies. Die deelnemers het vir lang tye gesit en werk sonder om iets te sê. Dit was goed gewees, want die deelnemers het gefokus op wat die inhoud van die advertensie moes wees.

Die navorser het aan elkeen 'n geleentheid gegee om haar advertensie te wys en dit aan die groep voor te hou. Aspekte van ware vriendskap, ondersteuning, vertroue, lojaliteit en waardering is temas wat deurgaans in die sessie opgeduik het. Elke deelnemer kon aan die groep verduidelik wat vir haar belangrik is in 'n vriendin. Die deelnemers kon dus sien wat vir elkeen belangrik is.

Daar is ook gefokus op leiding ten opsigte van konflikthantering. Die groep het onder andere kommunikasievaardighede soos om ek-boodskappe te gebruik, aangeleer om vir 'n persoon reguit te sê wanneer om 'n vriendin ruimte te gee.

Groepsterapiesessie 5 – Kleiwerk (Kaduson & Schaefer 2001:380)

Doel:

Die navorser het tydens die semi-gestruktureerde onderhoude besef dat hierdie vriendekring baie geheg is aanmekaar, maar dat sosiale vaardighede soms nog nie in plek is nie. Die navorser streef daarna om hierdie deelnemers die waarde van hul vriendskap te laat besef en mekaar te leer waardeer.

Die doel met die kleiwerksessie is om insig en begrip vir mededeelnemers te ontwikkel; om 'n samehorigheidsgevoel in die groep te ontwikkel; om samewerking en besluitneming binne 'n groep te ontwikkel; en elkeen te help om hul verantwoordelikheid ten opsigte van hul eie gedrag te aanvaar binne 'n groep.

Verloop van sessie:

Die navorser het die kleiwerksessie begin deur die deelnemers sensories bewus te maak van die klei wat in hulle hande is. Terapeutiese musiek, "Sweet People", is gespeel en die deelnemers het hul oë toe gemaak. Hulle kon die klei na willekeur trek, skeur, plat druk en rol. Die navorser het die deelnemers bewus gemaak van die gevoel van die klei; daar is ook gefokus op die korrekte asemhaling om te ontspan. Die deelnemers het goed saamgewerk en ontspan. Die deelnemers moes 'n balletjie rol, 'n gaatjie daarin maak en suurstof/lug

daarin blaas. Die deelnemers moes ook die klei in 'n slangetjie rol en dit om hulle vingers rol. Die navorser het aan elke deelnemer gevra wat hulle beleef het. Die groep deelnemers het dit baie terapeuties ervaar en dit geniet.

Nadat die deelnemers met die klei gewerk het, moes die groep as 'n eenheid, tesame een dier bou. Die navorser het die keuse aan die groep oorgelaat. Hulle het besluit op 'n vis. Die deelnemers het dit baie geniet om met die klei te speel. Die navorser het rollers en drukkers aan die deelnemers gegee om mee te werk. Terwyl die deelnemers die vis gemaak het met die klei, het die navorser oor vriendskap gepraat. Deelnemer 5 en deelnemer 2 het huiwerig geantwoord toe die navorser aan hulle gevra het waar hulle vriendskap vir die dag is, op 'n skaal van 1 tot 10. Daar was 'n probleem tussen die twee deelnemers. Die navorser/terapeut het aan die deelnemers probeer verduidelik dat mens soms onnodiglik liggeraak voel oor dinge, wat dan onnodige probleme en stres veroorsaak.

Die navorser het dit goed gedink om konflikhantering te integreer met die voorafgaande groepsterapiesessie, aangesien hierdie groep vroeë adolessente dogters baie geneig is tot konflik en jaloesie onder mekaar, binne die groep.

Die navorser het 'n enkele tegniek oor die hantering van konfliksituasies aan die groep verduidelik. "Stop en koel af, Luister en Sê (Ek-boodskappe), 'Brainstorming', en Vergewe mekaar". Die navorser gebruik die insident tussen deelnemer 2 en deelnemer 5 om die tegniek te oefen. Die navorser verduidelik dat as twee deelnemers konflik met mekaar het, die hele groep nie noodwendig betrokke hoef te wees nie, want dit kan dan konflik in die hele groep veroorsaak.

Die navorser bespreek die konsep van die vis wat saam gebou is met die deelnemers. Dit het samehorigheid beklemtoon in die groep en fokus daarop dat die deelnemers saam 'n eenheid is en dat hulle mekaar nodig het.

Die deelnemers het die kleiwerksessie baie geniet. Hulle het baie ontspan en vertel wat dit vir hulle beteken het. Dit was vir die navorser opvallend hoe elke deelnemer die klei verskillend benader het toe hul oë toe was. Sommige deelnemers het baie aggressief gewerk met die klei, terwyl ander duidelik gekonsentreer het op dit wat hulle voel.

Die groepsterapiesessie was suksesvol aangesien daar in die doel geslaag is om die deelnemers as 'n eenheid te laat voel. Die navorser het wel ervaar dat die twee dogters wat in konflik was met mekaar, 'n groot invloed op die hele groep se gemoedstoestand gehad

het. Hulle was ook nie bereid om die probleem op daardie stadium op te los nie. Die eerste gedeelte van die sessie was veral geslaagd en die deelnemers het dit baie terapeuties ervaar.

Konflikhantering

Doel:

Om vaardighede aan te leer om konflik te hanteer.

Verloop van sessie:

Die navorser het dit goed gedink om 'n tegniek aan die deelnemers oor te dra om hulle te bemagtig ten opsigte van konflik in die portuurgroep. Die deelnemers moet weet hoe om op te tree sodra konflik sy kop uitsteek (Drew 2002). Stappe wat gevolg kan word is as volg: Hou die hand op soos'n "stop"-handteken.

1. **STOP!** –Dinge moet nie uit verband geruk word nie. Tree terug en koel eers af.
2. **Sê en Luister** –Waaroor gaan die konflik; maak seker elkeen kry die geleentheid om te sê wat haar ontstel of kwaad maak. Wat wil elkeen hê of nie hê nie. **LUISTER** wat elkeen sê. Gebruik Ek-boodskappe.
3. **"Brainstorming"** –Dink oor positiewe oplossings. Wat is regverdig teenoor beide partye?
4. **Kies en Vergewe** –Kies 'n positiewe oplossing wat beide partye pas (Drew 2002).

4.4 FOKUSGROEPSESSIE

Die navorser het aan die deelnemers verduidelik hoe die proses gaan verloop. Daar gaan gekyk word na wat die terapiessessies vir die groep beteken het. Daar is probleme deur middel van individuele kwalitatiewe onderhoude geïdentifiseer, en dié is aangespreek in die groepsterapiessessies. Die deelnemers moes aandui hoe die sessies gewerk het:

Die collage-sessie het die deelnemers geleer wat vriendskap beteken. Die temas wat in die moontlike probleme voorgekom het, het hier weer ter sprake gekom, soos byvoorbeeld dat vriendskap **lojaliteit en vertroue** beteken. Die deelnemers het almal die behoefte aan

opregte, ware vriendskap. Elke deelnemer weet presies wat dit beteken om lojaal teenoor haar vriendin te wees. Elke deelnemer het ook 'n begeerte daarna om haar vriendinne ten volle te kan vertrou. Alhoewel die begeerte daar is, besef elkeen van hierdie deelnemers dat hulle nog nie in die proses slaag om 'n vriendin te wees wat lojaal optree en wat vertrouwe inboesem nie.

Deelnemer 1 het gevoel dat ware vriendskap baie skaars is en dat dit iets is om op te pas. Hulle het die **waarde van vriendskap** besef. Deelnemer 1 se reaksie omtrent wat hulle geleer het wat vriendskap is: *“Dit het my laat voel dat vriendskap nie net is dat jy vriende is met iemand nie. En julle is vriendelik met mekaar en dis al nie. Vriendskap is dat jy lojaal is teenoor daai persoon en dat daai persoon voel en weet dat jy hom vertrou en dat jy daai persoon kan vertrou. Dit is nie net sommer om te hê nie. Dit is moeilik om ware vriendskap te vind.”*

Gedurende die tweede sessie het die deelnemers gepraat oor woede. Die deelnemers het gevoel dat hulle aan mekaar kon vertel waarvoor hulle kwaad word, waarom, en wat gebeur as hulle kwaad word. In die individuele onderhoude het redes vir woede na vore gekom, soos byvoorbeeld **jaloesie, snobisme, groepsdruk en skinderpraatjies** oor mekaar. Die deelnemers het tot die slotsom gekom dat hulle verskillend is en verskillend reageer op goed wat hulle kwaad maak, maar hulle het die waarde besef van vriendinne wat kan help met hierdie woede. Deelnemer 1 het genoem dat hulle verskillend is, maar wel 'n eenheid vorm.

Die groep het tydens die sessie die geleentheid gehad om aan mekaar te vertel wat hulle van mekaar waardeer. Deelnemer 1 voel dat dié geleentheid om vir mekaar iets mooi en goed te kon sê, vir almal iets beteken het. Deelnemer 3 het dit positief ervaar en het so daarop reageer: *“Tannie, ek het gevoel, soos meeste van die tyd het jy nie iets van jouself geweet nie. Daar was baie soos, sê nou deelnemer 1 sê ek het mooi blou oë, en een sê ek het 'n mooi 'smile' en dan het hulle nou weer ooreengestem met die ander...dan kan ek dit mos nou glo!”*

Hulle kon alles wat hulle gepla het en waaroor hulle ontsteld of kwaad was, op 'n papier skryf, dit opskeur en in die blik weggooi. Deelnemer 2 het gevoel dat sy van baie woede en onsteltens ontslae kon raak op die manier. Deelnemer 1 het ook met die groep gedeel dat dit vir haar baie beteken het om van die probleme en woede wat in haar agterkop was, ontslae te kon raak, sonder om dit hardop te moes sê en iemand dalk so seer te maak. *“Ons kon dit soos 'n potlood uitvee, sonder dat daar 'n merkie sit.”*

Met die derde sessie kon hulle meer van mekaar leer, deur items saam te bring van die huis af. Die doel was sodat elke deelnemer die individualiteit van elke ander deelnemer kon

besef. Deelnemer 2 kon nie glo dat sy van sommige deelnemers wat sy al jare lank ken, steeds iets nuuts kon leer nie: *“Tannie van die goed wat ek nie van geweet het nie was, haai regtig, doen jy dit so en aan die ander kant was dit, ‘wow’, ek het dit nooit van jou geweet nie, al was ons al so ’n lang pad saam.”* Deelnemer 1 het genoem dat sy dinge weer kon onthou wat sy al vergeet het van haar vriendinne. Deelnemer 3 voel dat mens dink jy ken jou vriendin, dan is dit soos: *“Wow, dit het ek nie geweet nie!”* Die deelnemers voel dat hulle mekaar beter leer ken het met hierdie sessie.

Die vierde sessie was die advertensie. Die deelnemers kon met mekaar deel wat hulle in ’n vriendin nodig het. Deelnemer 2 het gedeel dat baie van hulle dieselfde goed in hulle advertensie geskryf het, soos byvoorbeeld om lojaal te wees en om altyd daar te wees vir mekaar. Sy voel dat dit beteken dat hulle baie gemeen het as gevolg van dieselfde verwagtinge. Deelnemer 4 voel dat hulle *“connect”*, maar dat hulle dit nie altyd raaksien nie. Deelnemer 5 ervaar dat almal *“connect”*, maar dat hulle dit op unieke wyses doen. Deelnemer 1 voel dat mens soms ’n vriendin nie waardeer as jy haar het nie: *“Eers as jy haar verloor, dan weet jy wat jy gehad het. Tannie, dit is soos daai liedjie, ‘only know you love her when you let her go’. Jy kom eers agter julle is baie goeie vriende as jy haar laat gaan het. So dit is hoekom ek sê, jy moet die lewe geniet terwyl jy dit nog het. En jou vriende nog geniet terwyl jy hulle nog het...miskien is ek bietjie te ernstig, miskien moet ek myself lostrek, my klere uittrek en net rondhardloop. Miskien het dit ons net laat voel om ons self nie te verander nie, maar om die mense om ons beter te laat voel en baie beter te laat wees.”*

Deelnemer 1 voel dat die advertensie die deelnemers bietjie laat nadink het oor watter tipe vriendin syself is, dat sy dalk bietjie meer moet ontspan en dalk die mense om haar moet aanvaar soos hulle is, en nie onnodig jaloers of kwaad word nie. Deelnemer 4 is van mening dat die deelnemers eerder hul houding moet verander en nie noodwendig die mens wat sy is nie.

Die vyfde sessie was die kleiterapiesessie waarmee die groep geleer het om as ’n span saam te werk. Die deelnemers het die slagspreuk, *“Don’t sweat the small stuff”* onthou, en hulle wil dit toepas. Deelnemer 1 het ervaar dat hulle hul emosies op die klei kon uithaal. Die klei het hulle laat besef dat, al is hulle al groot kon hulle met die klei speel en waar hulle sensories met die klei kon kontak maak, kon hulle besef: *“haal asem, kyk om jou rond, daar is baie pragtige dinge in die wêreld, gaan kyk na dit en hou op ‘sulk’ in jou kamer en gaan lewe.”* Die groep het die kleispiel baie positief ervaar: *“Dit het my vreeslik baie kalmte, Tannie...dit het my regtig baie verander maar na ’n goeie mens.”*

Oor die algemeen het die deelnemers gevoel dat hulle baie geleer het met die groepsterapiesessies. Hulle het beslis ervaar dat hulle nader aanmekaar gegroei het. Deelnemer 3 het ervaar dat sy baie rustiger is en kon dit regkry om nie daardie dag op een van haar maats te skree nie. Sy voel dat sy verander het in die regte rigting. Een van haar vriendinne het dit ook agtergekom. Deelnemer 1 het geleer dat dit soms goed is om *“asem te haal, weg te stap en nie dadelik dinge uit te werk nie, oë toe te maak vir ’n minuut en stil te bly en net asem te haal, en dit dan later uit te praat en vir die persoon oorkant jou te vra of sy ook eers wil asemhaal. Ons hoef nie dadelik te ontplof nie. Ons moet kommunikeer met mekaar.”*

Die navorser verduidelik aan die einde van die terapie en fokusgroeponderhoude aan die deelnemers dat hulle klippe gaan versier. Nadat hulle die klippe voltooi het, het die navorser aan elke deelnemer gevra wat hulle op die klippe geskryf het en wat is dit wat hulle graag wil onthou. Deelnemer 2 het op haar klip geskryf : *“Friends forever”*, tesame met almal se name. Sy noem dat dit wat hulle by die groepsterapiesessies geleer het, hulle nie op hulle eie sou geleer het nie. *“Tannie was eintlik ons ‘guardian angel’. Tannie het ons deur alles gehelp. Ons het mekaar leer ken, en mekaar op ’n ander manier leer ken.”* Deelnemer 3 voel dat sy weet die bakleiery sal dalk aanhou, maar elkeen van hulle is spesiaal en lojaal vir haar. Elkeen is deur God geskape. Deelnemer 3 het op haar klip *“vrede”* geskryf. Sy voel almal het vir haar gesê sy is spesiaal en sy moenie verander nie. Dit beteken baie vir haar en hulle het lanklaas baklei. *“Tannie, dis soos ’n nuwe ding wat in ons gevorm het van ‘vrede’.”* Sy voel die kommunikasie is klaar beter en vind meer informasie uit, voordat sy met iemand baklei. Deelnemer 4 noem dat sy *“Don’t sweat the small stuff”* wou skryf, maar het uiteindelik net *“relax”* geskryf. Sy het ook al die voorletters van almal neergeskryf op haar klip. Deelnemer 1 het verskillende kleure kolle op haar klip geteken wat verskillende deelnemers simboliseer. Sy het ’n oranje ring om haar klip geteken wat beteken dat dit hulle almal bymekaar hou. Deelnemer 5 het *“spesiaal”* op haar klip geskryf, aan die voorkant van die klip het sy *“friends”* geskryf, met elkeen in die groep se voorletter daarby. Sy het elke deelnemer se voorletter met ’n ander kleur geskryf.

Deelnemer 2 noem dat sy nie aan die begin gedink het dat hulle vriendskap so opgebou gaan word nie, maar sy het later besef dat hul vriendskap beslis sterker gaan word. Sy voel dat hul vriendskap nou *“on top of the range, on the roof...”* is. Sy bedank die navorser vir haar moeite en dat die navorser hulle groep gehelp het met hul vriendskap. Sy verklaar haar liefde aan die res van die groep deelnemers. Deelnemer 1 noem dat sy nie geweet het dat hulle as deelnemers so geheg gaan wees na die sessies nie. Sy het besef dat hulle mekaar intens leer ken het. *“Ek weet alles van almal af, maar dan kom jy op die ‘line’ van...dan moet jy vir jou vriend vra wat haar gunsteling kleur is. Dit het ons sterker gemaak en elke keer het*

ons net bietjie meer by ons brug gebou en ek dink ons is nou al oor die brug.” Die navorser beklemtoon dat die deelnemers mekaar moet opbou van hier af en aan mekaar positiewe dinge moet sê.

4.5 SAMEVATTING

Semi-gestruktureerde onderhoude is met die vroeë adolessente dogters gevoer om te bepaal of die literatuurbevindinge ooreenstem met die dogters se ervarings ten opsigte van vriendskapsverhoudings en probleme wat hulle in die vriendskapsverhoudings ervaar.

Die sosiale ontwikkeling van die adolessent, portuurgroep-verhoudingsprobleme en groepsterapie is nagevors in die literatuurstudie. Daar is gevind dat portuurgroepverhoudings dikwels baie kompleks is. Verskeie oorsake, soos jaloesie, skinderpraatjies, konflik en kommunikasieprobleme, asook groepsdruk, veroorsaak dikwels dat daar baie rusie ontstaan onder vroeë adolessente dogters.

Daarna is 'n empiriese ondersoek geloods en bevind dat die literatuurstudie baie ooreenstem met wat in die empiriese ondersoek bevind is.

Die benutting van groepsterapie met vroeë adolessente dogters met portuurgroep-verhoudingsprobleme is ondersoek en belangrike bevindinge in verband met adolessente, portuurgroepkonflik en groepsterapie is tydens die navorsing verkry.

Hoofstuk 5, as die slothoofstuk, bevat die opsommende bevindinge, samevattende gevolgtrekkings, asook die voorstelle en aanbevelings wat voortspruit uit die insig en begrip wat die navorser vanuit die deelnemers se perspektiewe verkry het.

HOOFSTUK 5 – SAMEVATTING EN AANBEVELINGS

5.1 INLEIDING

Die doel van hierdie navorsing was om te bepaal wat die nut van groepsterapie vir vroeë adolessente dogters met portuurgroep-verhoudingsprobleme is. Die navorser het gepoog om hierdie doelstelling te bereik deur individuele semi-gestruktureerde onderhoude met vyf vroeë adolessente dogters te voer, vyf groepsterapiesessies en een fokusgroeponderhoud te voer.

Die beplande doelwitte vir die navorsingstudie was soos volg:

Doelwit 1 was om 'n literatuuroorsig te doen om te bepaal wat die sosiale ontwikkeling van vroeë adolessente dogters behels, watter probleme hulle in verhoudings met mekaar het, en hoe groepsterapie daarmee kan help.

Doelwit 2 was om individuele onderhoude te voer wat sal bepaal wat die vroeë adolessente dogter dink van vriendskappe, portuurgroep-verhoudingsprobleme en moontlike oplossings.

Doelwit 3 was om te bepaal hoe groepsterapie as moontlike oplossing kan dien vir sulke probleme.

5.2 BEVINDINGE UIT LITERATUURSTUDIE

Die literatuurstudie het verskeie aspekte behels wat die adolessent beskryf. Aspekte van die ontwikkeling van die vroeë adolessent, is bespreek. Dit behels fisieke, kognitiewe, morele en psigo-sosiale ontwikkeling. Dit het as agtergrond gedien om die vroeë adolessente dogter beter te kan verstaan. Volgens Bee en Boyd (2004:459) beteken die vroeë adolessente jare 'n groot verandering in vele fasette van die adolessent se lewe. Vriendskapsverhoudings in vroeë adolessente dogters se lewens is dikwels baie gekompliseerd en vol probleme weens verskillende soorte oorsake. Gouws et al. (2008:81) is van mening dat vroeë adolessente dogters baie pyn en spanning binne 'n portuurgroep kan veroorsaak. Verwerping, negatiewe verwagtinge, snobisme, dwang en jaloesie veroorsaak dikwels onsekerheid, twyfel en eensaamheid. Populariteit is een aspek wat probleme veroorsaak.

Groepsterapie is 'n baie effektiewe manier van terapie vir vroeë adolessente dogters met portuurgroep-verhoudingsprobleme en wys dikwels op nuwe moontlikhede oor hoe 'n persoon interaksie met ander op 'n sosiaalaanvaarbare wyse kan hê.

Groepsterapie is 'n doeltreffende manier van terapie volgens Paone et al.(2008b:286) om ondersteuning aan die groepslede te bied. Dit lei tot self-uitdrukking, self-eksplorasie asook selfbegrip onder die groepslede. Groepsterapie word aanbeveel as 'n effektiewe intervensie vir adolessente met betrekking tot onderwerpe soos verlies, woede en aggressie, bemagtiging, depressie, afbrekende verhoudings, die ontwikkeling van empatie, en sosiale en kommunikasievaardighede.

5.3 BEVINDINGE UIT EMPIRIESE NAVORSING

Die data is ingesamel met behulp van individuele semi-gestruktureerde onderhoude wat met elkeen van die deelnemers gevoer is. 'n Fokusgroeponderhoud is tydens die laaste sessie gedoen, direk nadat vyf groepsterapiesessies met die vroeë adolessente dogters gedoen is. Relevante temas soos in afdeling 4.2 uiteengesit is, gaan vervolgens bespreek word en met die literatuur gekontroleer word.

5.3.1 Die belangrikheid van vriendskap

Die navorser stem saam met Rathus (2006:556) se mening dat adolessente lojaliteit en vertrouwenswaardigheid hoog op prys stel. Adolessente sal beklemtoon dat 'n *“vriend aan jou kant sal bly gedurende 'n geveg”* en ook nie *“agter jou rug sal praat nie”*. 'n Voorbeeld hiervan is die beskrywing van 'n vroeë adolessente dogter wat haar beste vriendin soos volg beskryf: *“I can tell her things and she helps me talk. And she doesn't laugh at me if I do something weird – she accepts me for who I am”* (Rathus 2006:556).

Vriendskap is sonder twyfel 'n baie belangrike aspek in die vroeë adolessente dogters se lewe. Tydens elke onderhoud het elke dogter dit beklemtoon hoe belangrik hul vriendskap met hul vriendinne vir haar is. Dit is vir hulle belangrik om mekaar te kan ondersteun en om lojaal te wees teenoor mekaar. Van die deelnemers het genoem dat hulle altyd daar is vir mekaar. Deelnemer 2 noem dat hulle *“one big happy family”* is. Ook wanneer hulle probleme het, is hulle altyd daar sodat hulle met mekaar kan praat oor hul probleme en waaroor hulle hartseer is. Die groep dogters is dikwels bymekaar en deel dieselfde belangstellings. Deelnemer 4 voel dat haar maats haar spesiaal laat voel en *“oplig”* wanneer sy hartseer voel.

Dit is baie duidelik dat vriendskapsverhoudings 'n fundamentele rol speel in die psigo-sosiale ontwikkeling van die vroeë adolessente dogter. Volgens Louw et al. (1998:55) is fase 5 (Identiteit versus rolverwarring) die middelpunt van Erikson se teorie en baie belangrik in die psigo-sosiale ontwikkeling gedurende adolessensie.

Elke deelnemer het tydens die semi-gestruktureerde onderhoud genoem dat hulle vriendinne vir hulle baie belangrik is. Deelnemer 3 merk op: *“Tannie, vriendskap vir my, beteken meeste, daai maatjie bly by jou soos teen mense en as daar moeilikheid is dan is sy altyd daarso. En dan, soos in reg deur die jaar, bly sy by jou.”*

Volgens Louw et al. (1998:55) ontwikkel die kind 'n eie identiteit in hierdie stadium. Sekerheid moet nou verkry word oor eie eienskappe, sosiale identiteit en eie waardes en ideale. Deelnemer 4 bevestig Louw et al. (1998:55) se stelling dat die adolessent hul eie identiteit moet ontwikkel: *“...ek en deelnemer 2 soek lojaliteit en sy soek iemand vriendelik en sy soek ook vriendelik, dan voel dit eintlik ons 'connect', maar ons sien dit nie eintlik raak nie.”*

Tydens die groepsterapiesessies het die deelnemers ware verhoudings met mekaar gedeel, konflik is uitgestryk, lief en leed is gedeel en tranes van blydschap het ook gevloei. Volgens Louw et al. (1998:55), eksperimenteer die adolessent met verskeie moontlikhede om die identiteitskrisis op te los.

Die probleme wat dikwels voorkom is ook bespreek.

5.3.2 Skinder

Een van die grootste probleme onder die groep vroeë adolessente dogters is die feit dat daar so baie geskinder word. Daar word nie noodwendig van ander kinders buite die groep geskinder nie, maar hoofsaaklik van die kinders wat deel is van die groep. Stories word dikwels verdraai. Deelnemer 3 se ervaring is dat hulle dikwels ná vakansies die meeste baklei. Sy noem dat van die groepslede vakansies by mekaar kuier, geheime deel, en sodra hulle dan weer skool toe gaan, word die geheime uitgelap. Dit bring baie konflik mee. Deelnemer 4 voel ook dat daar baie ondermekaar geskinder word tussen die groepslede.

5.3.3 Jaloesie

Tydens die navorsingstudie het die navorser die dinamika binne die portuurgroep beleef en die erns van jaloesie besef. Deelnemer 1 se reaksie omtrent die vraag waarom hulle jaloers word, was: *“Ek dink dit is maar omdat party van ons slimmer is as die ander en almal het iets wat hy beter is as die ander, en dan raak ons net kwaad vir mekaar oor dit.”* Die meeste van

die deelnemers het ervaar dat daar wel jaloesie onder mekaar heers. Elkeen ervaar dit tog op verskillende maniere. Die wyse waarop hulle optree wanneer hulle jaloers is, is om met niemand te praat nie en om die res van die groep, of die betrokke deelnemer/s, te ignoreer. Die res van die groep weet dikwels nie wat fout is met die deelnemers nie. 'n Navorsingstudie wat deur Parker et al.(2005) gedoen is, is bevind dat jaloesie nie net deur graad 9-dogters ondervind word nie, maar reeds by dogters wat heelwat jonger is.

Akademiese prestasie veroorsaak jaloesie in die groep. Sommige deelnemers vorder akademies beter as die ander. Die meeste van die deelnemers neem deel aan dansklasse, modelklasse en kompetisies in die verband. Jaloesie ontstaan sodra dit begin lyk of die een beter begin doen as die res. Volgens deelnemer 2 voel die groepslede dan minderwaardig. Sommige van die deelnemers is jaloers op mekaar, terwyl ander gemaklik is met die idee dat die res beter presteer as hulleself. Deelnemer 2 en deelnemer 3 voel dat die groepslede jaloers is op mekaar ten opsigte van hul voorkoms. Van die groepslede voel dat hulle nie so mooi is nie en sou graag soos van die ander groepslede wou lyk.

Die groepslede is van mening dat daar probleme ontstaan sodra van die lede seunsvriende kry. Van die groepslede voel dat die vriendinne afgeskeep word sodra 'n seunsvriend 'n rol begin speel in een van die groepslede se lewe. Dit gaan nie oor die seuns nie maar omdat daar meer tyd saam met die seuns spandeer word as met die groep dogters. Parker et al. (2005) is van mening dat adolessente dogters 'n groter behoefte het aan emosionele ondersteuning van hul portuurgroep en dit kan 'n rede wees waarom jaloesie meer voorkom onder vroeë adolessente dogters.

Volgens deelnemer 3 word al die groepslede jaloers op mekaar. Dit gebeur veral wanneer twee of drie groepslede afpaar en op hul eie begin kuier. Dit veroorsaak geweldig baie jaloesie en konflik. Baron et al.(2009:258) is van mening dat jaloesie hoofsaaklik voorkom wanneer die adolessent se selfbeeld bedreig word, veral as beste vriendinne nie meer beste vriendinne wil wees nie. Deelnemer 4 voel dat jaloesie 'n groot rol in hul vriendskap speel.

Volgens Parker et al.(2005) is daar bevind dat die meeste adolessente dogters wat vriendskapsjaloesie ervaar 'n lae selfbeeld het. *“Tannie, soos deelnemer 3 wat nou model doen en ons ander wat nou begin, Tannie. Partykeer as ons saam met haar in 'n kompetisie loop, dan sien sy ietsie, dan voel sy, 'wow', kyk hoe mooi loop sy en dan voel sy nou weer, 'wow', kyk hoe mooi loop hulle, en dan wens sy nou weer sy kan so loop en dan voel ons nou weer ons is nie goed genoeg nie.”* Van die deelnemers voel dikwels onseker oor hulleself en tree dan so op ook. Twyfel, onsekerheid, ignorering van maats en woede-uitbarstings is gedrag wat vanuit die onsekerheid voortspruit. Dit veroorsaak onmin en konflik in die hele groep.

5.3.4 Snobisme

Van die groepslede het nie gevoel dat snobisme 'n rol speel in hul groep nie, terwyl deelnemer 2 gevoel het dat dit wel 'n rol speel. Sy voel dat van die groepslede wat goed doen in die akademie en sport, soos deelnemer 1, dikwels neersien op die res van die groep.

Deelnemer 3 ervaar dat snobisme 'n rol speel in hul groep ten opsigte van wie hul ouers is, en wat hul ouers doen. *"My pa is beter as jou pa, so ek is beter as jy."* Sy voel dat God ons almal dieselfde gemaak het, en niemand is beter as 'n ander nie.

Deelnemer 4 het ervaar dat snobisme nie so 'n groot rol in hul groep speel nie.

5.3.5 Groepsdruk

Parke en Clarke-Stewart (2011:256) omskryf die term "groepsdruk" as gedrag wat nageboots word en wat goedgekeur word of afgekeur word deur die groep. Adollesente sê aan mekaar hoe hulle moet optree en versterk positiewe en gewenste gedrag deur mekaar te prys asook deur aanmoediging. Woolfolk (2010:72) is van mening dat portuurgroepe nie net negatief is nie, maar dat daar wel ook groepe is wat positief is en wat skoolprestasie aanmoedig. Dit is dan ook wat die navorser met hierdie groep beleef het. Die deelnemers is baie betrokke by sport en kultuur en presteer akademies ook goed. Drie van die deelnemers is ook as graad 7-leiers aangekondig. Die deelnemers neem deel aan dansklasse, modelklasse en kompetisies. Die navorser is van mening dat hierdie groep vroeë adollesente dogters mekaar positief aanmoedig. Deelnemers se aktiwiteite is van so aard dat hulle mekaar middae sien tydens die buitemuurse aktiwiteite, sowel as naweke waar hulle baie gereeld aan modelkompetisies deelneem. Die deelnemers is dus baie naby aan mekaar en ken mekaar se karakters besonder goed. Dit is dan ook te verstane dat hulle baie reguit met mekaar praat en die minimum geheime vir mekaar het. Tydens die groepsterapiesessies was dit ook vir die navorser duidelik dat die deelnemers die vermoë besit om eerlik met mekaar te wees. Omdat hulle so nou saamleef, beïnvloed hulle mekaar baie. Die groepslede plaas druk op mekaar ten opsigte van akademiese, sport- en kultuurprestasie. Die meeste van die groepslede ervaar dat groepsdruk nie so 'n groot rol speel in hul lewe nie. Deelnemer 2 voel ook dat groepsdruk nie so 'n groot rol in hul groep speel nie. Deelnemer 3 se ervaring van groepsdruk is dat dit 'n groot rol speel. Die tipe groepsdruk wat sy beleef is dat dit soms gebeur dat van die groepslede van jou verwag om nie met een van die ander groepslede te speel nie. Groepsdruk speel 'n rol by voorkoms en hoe jy lyk en aantrek. Tydens Lentedag by die skool word daar baie fyn dopgehou wat jy aantrek vir die dag. Deelnemer 5 ervaar dat groepsdruk wel 'n rol speel wanneer dit kom by watter tipe selfoon jy het. Die groepslede sal doen wat die ander doen.

Sosiale vergelyking help adolessente om te bepaal wie hulle is en ook hoe hulle met die groep vergelyk. Sosiale vergelyking bepaal ook grotendeels die adolessent se selfbeeld. Hierdie proses begin reeds in die vroeë laerskooljare, en sodra die proses begin het, hou dit nooit op nie (Parke & Clarke-Stewart 2011:256). Tydens die navorsing was dit vir die navorser baie duidelik dat Parke se bewerings korrek is. Die groep deelnemers is baie belangrik vir mekaar. Die groep se opinies is vir elke individuele groepslid belangrik. Die emosionele welstand van die groep bepaal elke deelnemer se algehele gemoed. Indien een van die deelnemers ongelukkig is, is dit vir die res van die groep baie belangrik om te weet waarom sy ongelukkig is. Hulle is so nou verweef, dat dit dikwels, volgens die navorser, geweldige konflik veroorsaak.

Die navorser het beleef hoe deelnemer 4 in die navorsingstydperk verander het. Die hele groep het die geleentheid gekry om positiewe dinge aan mekaar te sê. Deelnemer 4 was onseker wat haar posisie binne die groep was. Die deelnemers moes haar telkemale verseker van hul “liefde” vir haar en hoe spesiaal sy is. Sy het oor die tydperk ’n “gedaanteverwisseling” ondergaan, wat haar selfvertroue betref, binne die groep. Die navorser sien dit dan ook as die invloed of druk wat die groep op mekaar het, wat hierdie proses bewerkstellig het.

Die algehele indruk wat die navorser van groepsdruk het, stem ooreen met wat Rathus (2006:558) se mening is: Groepsdruk speel nie so ’n groot rol in die vroeë adolessent se lewe nie. Dit bereik ’n hoogtepunt in die middel-adolessentjare en neem af in die laat-adolessentjare, na ongeveer 17-jarige ouderdom.

5.3.6 Populariteit

Volgens Parke en Clarke-Stewart (2011:258) word die adolessent aanvaar in die portuurgroep afhangende van sy/haar gedrag, kognitiewe en sosiale vaardighede. Aspekte soos hul naam en fisieke voorkoms speel ook ’n rol. Die groepslede wat deelgeneem het aan hierdie navorsingstudie is volgens die navorser ’n populêre groep dogters in die skool. Van die deelnemers het genoem dat almal in die skool weet wie hulle is. Deelnemer 2 ervaar dat deelnemer 1 die gewildste in die groep is. Sy ervaar dat sommige van die groepslede minder populêr is. Deelnemer 5 ervaar dat deelnemer 2 die gewildste in die groep is, maar sy voel ook dat hulle almal in die groep gewild is – elkeen op haar eie manier.

Enkele deelnemers het genoem dat daar van die betrokke groep se groepslede minder populêr is. Die rede daarvoor is, volgens die deelnemers, dat hulle geneig is om baie bakleierig te wees.

Deelnemer 4 voel dat populariteit nie so belangrik is nie en dat sy weet dat sy nie so populêr is nie. Sy noem dat dit haar nie baie pla nie. Sy raak egter emosioneel wanneer sy noem dat sy nog minder populêr is by die onderwysers, en sy ervaar dat hulle haar geëtiketteer het. Sy noem dat die onderwysers nie van haar hou nie omdat sy te veel baklei.

Tydens die navorsing is verskeie opinies verkry ten opsigte van populariteit. Parke en Clarke-Stewart (2011:258) is van mening dat die meeste adolessente wat populêr is, vriendelik is teenoor hul portuurgroep. Hulle is selfgeldend, maar nie ontwrigtend of aggressief nie. Hulle is goed met kommunikasie. Deelnemer 1, deelnemer 2 en deelnemer 3 is baie populêr – al drie die dogters toon bogenoemde eienskappe, naamlik dat hulle selfgeldend, vriendelik, goed met kommunikasie en nie aggressief is nie. Hul portuurgroep ervaar hulle ook so en die meeste van die deelnemers het hulle as populêr beskou.

Die probleem kom dus nie in by die deelnemers wat populêr is nie, maar wel by die deelnemers wat minder populêr is. Die navorser het dit ervaar tydens die groepsterapiesessies. Dit was meestal deelnemer 4 en deelnemer 5 wat met tye kwaad of ontsteld was. Tydens die individuele sessies het die meeste deelnemers vir deelnemer 4 en 5 as onpopulêr beskou.

Volgens Parke en Clarke-Stewart (2011:262) bevorder populariteit die vermoë om maklik in alle situasies in te skakel. Van die deelnemers het dikwels sonder rede hulleself ontstel sodra daar van die normale roetine of patroon afgewyk is en het moeilik aangepas. Die navorser het 'n ooreenkoms gesien tussen hierdie optrede en moontlike swak selfbeeld wat by sommige deelnemers ervaar is. Die deelnemers het onseker gevoel en onpopulêre gedrag het dus daaruit voortgespruit.

5.3.7 Kommunikasieprobleme en konflik

Die deelnemers is heeltemal daarvan bewus dat hulle probleme ervaar met kommunikasie. Sodra daar probleme opduik tussen die groepslede, hanteer hulle dit heeltemal verkeerd, volgens deelnemer 1. Daar word kante gekies, sommige groepslede begin om mekaar te ignoreer, terwyl ander weer te krities teenoor mekaar optree. Daar is 'n behoefte onder die groepslede om eerlik te wees teenoor mekaar en om reguit met mekaar te praat indien daar 'n probleem sou opduik. Van die deelnemers voel dat hulle eers ruimte nodig het voordat 'n probleem aangespreek moet word, terwyl ander groepslede voel dat 'n probleem dadelik uitgesorteer moet word.

In situasies waar die groepslede konflik ervaar, weet hulle nie altyd hoe om dit te hanteer nie. Deelnemer 3 wys daarop dat hulle dikwels oor probleme praat maar hulle kry dit nie goed reg nie.

Deelnemer 4 noem dat die groepslede nie altyd probeer om dinge uit te praat en te kommunikeer nie. Deelnemer 1 sal miskien nog moeite doen om dinge uit te praat. Deelnemer 4 voel dat die groepslede soms vir twee aaneenlopende dae mekaar sal ignoreer en nie met die res van die groep sal praat nie.

Volgens Baron et al.(2009:402) kom konflik voor wanneer die twee partye teenoorgestelde belange het. Die deelnemers het dikwels teenoorgestelde belange gehad. Van die deelnemers het 'n probleem daarmee sodra een van die ander deelnemers by 'n seunsvriend betrokke raak. Dit dra nie die res van die deelnemers se goedkeuring weg nie, aangesien daar dan minder tyd saam met die res van die groep dogters spandeer gaan word. Die deelnemers se belange het dus verskil in hierdie opsig.

Nog 'n aspek, volgens Baron et al.(2009:402), wat konflik veroorsaak, is wanneer ander se gedrag probleme in verhoudings veroorsaak. Deelnemer 5 en deelnemer 4 was by twee verskillende geleenthede ontsteld met verskeie groepslede, omdat hulle nie ordentlik gegroet is die oggend nie. Die deelnemer kon per groepsterapiesessie verduidelik dat sy baie laat was en daar was nie tyd om elke groepslid die oggend te groet met 'n drukkie nie. Nog 'n deelnemer het gevoel dat sy een keer geïgnoreer is deur een van die ander groepslede. Dit het konflik veroorsaak. Swak kommunikasie is dikwels die oorsaak van baie konflik in hierdie groep.

Baron et al. (2009:402) is van mening dat konflik veroorsaak word wanneer 'n individu se belange in die wiele gery word – individue probeer dikwels uitvind wat die oorsaak daarvan is. Deelnemer 5 het tydens 'n groepsterapiesessie vertel dat sy vir die naweek aan 'n modelkompetisie gaan deelneem en dat deelnemer 2 saamgaan. Deelnemer 2 was opsigtelik “geskok” omdat sy nie daarvan bewus was dat deelnemer 5 aan 'n modelkompetisie gaan deelneem nie. Sy het wel geweet dat sy saamgaan, maar die modelkompetisie was vir haar nuus. Deelnemer 2, deelnemer 3, deelnemer 4 en deelnemer 1 neem dikwels saam aan modelkompetisies deel. Nie een van hulle is deur deelnemer 5 in kennis gestel dat daar 'n modelkompetisie aangebied word nie. Deelnemer 2 was dadelik afgehaal en was vir die res van die groepsterapiesessie besonder stil.

Volgens Baron et al.(2009:402) word konflik veroorsaak sodra 'n individu foutiewelik kommunikeer, met ander woorde die individu kommunikeer in so 'n mate dat die volgende individu kwaad word. 'n Voorbeeld hiervan is wanneer 'n individu op 'n onvanpaste wyse gekritiseer word. Die gevolg hiervan is dat die individu die behoefte ontwikkel om wraak te neem. Deelnemer 3 merk op: *“Tannie ons baklei gewoonlik oor...sê nou maar, ek was een aand by deelnemer 2 toe het ek en deelnemer 2 teen deelnemer 4 baklei. Deelnemer 4 en 'n ander vriendin was nou weer ‘besties’, so dit was nou hierdie in twee ‘opgesplit’ en*

deelnemer 4 was by nog 'n ander vriendin en ek by deelnemer 2. Dan ruil hulle die maatjies om, dan is daai twee nou weer 'besties', dan ruil hulle weer. Dan vind die een nou weer uit van dié. Dan is sy nou weer kwaad, want dan het sy gedink sy sal dit nou nie aan haar doen nie. Dan begin hulle nou hierdie name noem van 'n 'back stabber' en 'n 'player' en al die goed. Sjou, nee Tannie, daar kom lelike woorde uit daar."

In die tydperk wat die navorser met hierdie groep dogters gewerk het, is deelnemer 1, deelnemer 2 en deelnemer 3 tot leiers verkies vir Graad 7. Deelnemer 5 en deelnemer 4 ervaar probleme aangesien dit vir hulle moeilik is dat hulle vriendinne hulle nou moet dissiplineer. Tydens 'n groepsterapiesessie het die deelnemers dit met die navorser bespreek. Die drie deelnemers wat tot leiers verkies is, het genoem dat hulle hul vriendinne net soos die res moet hanteer, maar dat hulle dan nie na hulle wil luister nie. Dit is 'n probleem vir die drie leiers in die groep. Die boodskap wat die drie leiers oordra, ten opsigte van kommunikasie, is dat hulle slegs probeer om hul pligte na te kom, terwyl die ander twee die boodskap verkeerd interpreteer. Die twee deelnemers in die groep wat nie leiers geword het nie, voel nogsteeds hartseer omdat hulle nie leiers geword het nie – hulle voel dat hul vriendinne hulle nie hoef te dissiplineer nie.

Baron et al.(2009:402) is van mening dat konflik veroorsaak word indien die neiging daar is om ons eie menings te sien as doel en as werklikheid, maar dié van ander word as bevooroordeel deur hul ideologie beleef. Die navorser stem saam met Baron dat sommige deelnemers glo dat dit wat hulle sê wet is. Van die deelnemers in die groep het baie sterk persoonlikhede. Dit het dikwels tydens die groepsterapiesessies gebeur dat een deelnemer glo dat haar opinie die enigste regte opinie kan wees. Al die deelnemers was nie altyd gemaklik met hierdie aspek nie, en dit het dikwels wrywing veroorsaak. 'n Voorbeeld hiervan is dat deelnemer 1 glo dat 'n probleem dadelik uitgepraat moet word, terwyl deelnemer 4 voel dat sy eerder eers moet "afkoel" en dan sal sy daarvoor kan praat. Deelnemer 1 voel dat die probleem dan al hoe groter word, maar deelnemer 4 is van mening dat sy so twee dae nodig het voor sy dit kan uitpraat. Die navorser het aan die deelnemers gesê dat elke deelnemer verskil en dat elke deelnemer gerespekteer moet word ten opsigte van haar opinie.

Deelnemer 1 het in retrospeksie ervaar: *"Ek het net besef...okay...dat dit soms goed is om asem te haal, weg te stap en nie dadelik dinge uit te werk nie, oë toe te maak vir'n minuut en stil te bly en net asem te haal, en dit dan later uit te praat en vir die persoon oorkant jou te vra of sy ook eers wil asemhaal... ons hoef nie dadelik te ontplof nie. Ons moet kommunikeer met mekaar."*

Deelnemer 2 het die groepsterapiesessies positief ervaar en het opgemerk: *“Dis soos ’n nuwe ding wat in ons gevorm het van ‘vrede’. Ons kommunikasie is klaar beter en ek vind eers meer informasie uit, voordat ek met iemand baklei.”*

5.3.8 Kompetisie

Deelnemer 2 noem dat daar kompetisie is tussen die dogters wat die verskillende posisies behels op die hokkieveld. Elkeen wil graag in haar voorkeurposisie speel, en as dit nie gebeur nie is daar wrywing onder mekaar. Al die groepslede neem deel aan dansklasse. Volgens deelnemer 2 is daar nie kompetisie onder mekaar wat die dans betref nie.

Die navorser kon geen literatuur vind omtrent skinder, snobisme en kompetisie nie, maar het dit nodig geag om dit te gebruik in hierdie navorsingstudie, aangesien dit so relevante rol speel in die vroeë adolessente dogters met portuurgroep – verhoudingsprobleme.

5.4 REFLEKSIE OOR BEVINDINGE

5.4.1 Die benutting van groepsterapie met vroeë adolessente dogters

Die doel van hierdie studie was om te bepaal of die benutting van groepsterapie met vroeë adolessente dogters met portuurgroep-verhoudingsprobleme kan werk. Die navorser het inligting wat uit die semi-gestruktureerde onderhoude, groepsterapiesessies en een fokusgroeponderhoud verkry is, geanaliseer en vergelyk met die literatuurstudie om sodoende te bepaal of groepsterapie effektief is vir vroeë adolessente dogters met portuurgroep-verhoudingsprobleme.

Die deelnemers het goeie verhoudings met mekaar. Die dogters ken mekaar al baie lank, sommige vyf jaar en sommige drie jaar. Die navorser het die groepdinamika baie interessant gevind aangesien die dogters nie altyd as ’n groep saam kuier nie, maar soms twee-twee of drie-drie. Hulle beskou hulleself steeds as ’n groep. Hulle maak dikwels beurte om saam te kuier, en wissel van tyd-tot-tyd hul vriendinne af. Dit veroorsaak baie konflik in die portuurgroep. Die *“besties”* vertel aan mekaar geheime, net om dit die volgende dag aan ’n volgende *“bestie”* te vertel. So word nog ’n konfliksituasie in die groep geskep.

Die navorser het gepoog om ’n rustige en veilige omgewing te skep waar die deelnemers die vrymoedigheid gehad het om van hulleself te deel. Die deelnemers was baie ontspanne en het met gemak opgetree. Hulle het hul ervarings gedeel, emosies met mekaar gedeel, raad gegee, mekaar berispe en saam gehuil van blydschap. Die deelnemers het ook die geleentheid gehad om ongemak uit die weg te ruim, ten opsigte van jaloesie, skinder en swak kommunikasie wat konflik veroorsaak het. Die deelnemers kon tydens die sessies

agterkom dat elkeen in die groep ook hartseer het en dikwels oor dieselfde dinge kwaad of ontsteld word. Die deelnemers het aan mekaar vertel wat hulle van mekaar waardeer en wat hulle van mekaar bewonder.

Paone et al.(2008b:285) se mening is dat groepsterapie die geleentheid bied aan adolessente om te kan groei deur gestruktureerde, ontwikkelende, gepaste aktiwiteite. In hierdie navorsingstudie het die navorser duidelike groei in die vroeë adolessente dogters opgemerk. Die groep het as 'n eenheid gegroei en 'n gevoel van samehorigheid het ontstaan by die dogters. Die deelnemers kon hulleself beter leer ken en so ook hul vriendinne. Self-eksplorاسie en selfbegrip kon ontstaan soos wat Paone et al.(2008b:285) dit beskryf. Hy is ook van mening dat onderwerpe soos verlies, woede en aggressie, bemagtiging, depressie, afbrekende verhoudings, die ontwikkeling van empatie, en sosiale en kommunikasievaardighede op hierdie wyse aangespreek kan word.

Sue et al.(2006:579) is van mening dat die navorser nuwe sosiale vaardighede en kommunikasievaardighede kan aanleer tydens die groepsessies. Die navorser het van die geleentheid gebruik gemaak om veral sosiale vaardighede en kommunikasievaardighede aan te leer tydens die groepsterapiesessies. Die navorser het gepoog om aan die deelnemers te leer om positief teenoor mekaar op te tree en positiewe terugvoer vir mekaar te gee. Konflikhanteringstrategieë is aangeleer. Emosionele en sosiale ondersteuning is aan die deelnemers verleen. Die deelnemers het die groepsituasie as veilig ervaar. Hulle het gevoel dat hulle aanvaar word, erken word, en dat daar gefokus is op wie elkeen as individu is. Die deelnemers het gevoel dat hulle ondersteun word, gehoor word, belangrik is en deel vorm van 'n groep. Daar was 'n goeie samehorigheidsgevoel, in so 'n mate dat die deelnemers mekaar kon akkommodeer en van mekaar kon leer.

Die deelnemers het die groepsessies leersaam, prakties en positief gevind. Die deelnemers het gevoel dat hulle die nodige erkenning, ondersteuning en aanvaarding in die groep gevind het. Hulle het ook ervaar dat hulle meer bewus raak van hulleself deur na ander se ervarings te luister, deur ander se reaksies en die raad wat hulle aan mekaar kon gee. Die deelnemers het ervaar dat daar binne die groep begrip is vir hul situasies en dat hulle hul emosies, gedrag en denke met mekaar kon deel. Die deelnemers het ervaar dat die meeste van hul behoeftes binne die groepsituasie aangespreek is. Die groepsterapiesessies het daartoe gelei dat hulle mekaar waarlik leer ken het, wat tot gevolg gehad het dat die deelnemers kon sien watter effek elkeen op die ander het. Die navorser is van mening dat groepsterapiesessies met vroeë adolessente dogters wat portuurgroep-verhoudingsprobleme openbaar, meer suksesvol sal wees as wat individuele sessies sal

wees. Meer behoeftes en probleme is binne die groepsterapiesessies hanteer. Die deelnemers het die groepsterapiesessies ook baie geniet.

5.5 LEEMTES VAN DIE ONDERSOEK

Die volgende kan as leemtes van die studie gesien word:

Die grootste leemte van hierdie studie is waarskynlik dat die studie slegs beperk was tot die vroeë adolessente dogter. Die studie sou daarby baat gevind het as enige adolessente dogter, tussen die ouderdomme van 12 en 18 jaar kon deelneem.

Die navorser het in 'n mate beperk gevoel, aangesien daar beplan was vir slegs vyf groepsterapiesessies. Die navorser voel dat die vroeë adolessente dogters daarby sou baat gevind het om meer groepsterapiesessies te doen, en oor 'n langer periode.

Slegs vyf dogters het deelgeneem aan die navorsing, maar dit was as gevolg van die beperkte omvang van die navorsing. 'n Breër navorsing kan moontlik meer deelnemers betrek.

Die gevolgtrekkings en aanbevelings wat in hierdie studie gemaak word, is merendeels van toepassing op die individue wat aan hierdie studie deelgeneem het, omdat dit 'n kwalitatiewe studie was en dus moeilik verder veralgemeenbaar is.

5.6 GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS

Hierdie gevolgtrekkings en aanbevelings word gemaak na aanleiding van die semi-gestruktureerde onderhoude, groepsterapiesessies en die fokusgroeponderhoud. Die gevolgtrekkings en aanbevelings wat gemaak word, is gebaseer op die vroeë adolessente dogters se portuurgroep-verhoudingsprobleme, asook die oorsake daarvan, belangrike aspekte rondom die benutting van groepsterapie en die voordele wat die vroeë adolessente daaruit kon put.

- Adolessensie is 'n tydperk van verandering. Veranderinge vind fisiek, kognitief, moreel, asook psigo-sosiaal plaas. As gevolg van die veranderinge wat plaasvind, ervaar die adolessent geweldige druk om self te bepaal waar sy inpas en wie sy is. Groepsterapie gee aan die adolessent die geleentheid om introspeksie te doen en om uit te vind wie sy is. Daar word aanbeveel dat vroeë adolessente op 'n meer

gereelde basis die geleentheid sal kry om leiding te ontvang ten opsigte van identiteitsvorming. Dit geld vir beide seuns en dogters.

- Ouerleiding kan ook 'n groot aanwinst wees vir ouers om meer agtergrond te kry ten opsigte van ontwikkelingsfasies waardeur hul kinders gaan en hoe hulle hul kinders kan bystaan en begelei.
- Die vroeë adolessente dogters van die navorsingstudie ken mekaar al baie lank. Tog kon die deelnemers mekaar beter leer ken en dinge omtrent mekaar leer wat hulle nie geweet het nie. Die navorser is oortuig daarvan dat dit 'n aanwinst is vir 'n portuurgroep om mekaar in diepte te ken. Die navorser sal groepsterapie aanbeveel met die doel dat adolessente mekaar beter leer ken om konflik te verminder.
- Adolessente toon dikwels probleme ten opsigte van emosies. Dit was die navorser se ervaring tydens die studie dat sommige deelnemers nie die vermoë besit om te sê hoe hulle voel nie. Van die deelnemers het nie die woordeskat besit om te sê wat hulle voel nie. Dit was ook die navorser se ervaring dat van die vroeë adolessente dogters praat sonder om te dink wat hulle sê. Hulle is geneig om dinge te sê wat kan seer maak. Die navorser wil aanbeveel dat groepsterapie met adolessente gedoen word om sosiale vaardighede asook emosionele woordeskat aan te leer.
- Konflik vorm 'n groot deel van hierdie groep vroeë adolessente dogters. 'n Lae selfbeeld by sommige van die dogters was dikwels die oorsaak van konflik binne die groep. Groepsterapie is 'n uitstekende manier om 'n adolessent se selfbeeld op te bou. Die navorser het bevind dat dit vir die deelnemers van groot waarde was, dat die portuurgroep deel was van die proses om die deelnemers se selfbeeld op te bou. Die navorser wil graag beklemtoon dat die bou van adolessente se selfbeeld die fondasie vorm vir gesonde portuurgroepe en verhoudings. Die navorser beveel dus groepsterapie aan vir adolessente met 'n lae selfbeeld binne die portuurgroepe.
- Jaloesie is een van die aspekte binne 'n adolessente portuurgroep, wat baie moeilik is om te bestry. Die navorser het tydens die navorsingstudie tot die besef gekom dat jaloesie ook afkomstig is van adolessente wat oor 'n lae selfbeeld beskik. Hierdie deelnemers is dikwels onseker en tree dan ook so op. Die navorser is van mening dat die individu nodig het om te besef dat sy uniek en spesiaal is. Sodra die individu besef dat sy uniek en spesiaal is, sal die individu meer selftevredenheid openbaar, dus sal jaloesie minder voorkom. Die navorser beveel aan dat groepsterapie, soos bostaande punt, 'n aanwinst sal wees by die vroeë adolessente dogters, wat oor 'n lae selfbeeld beskik.
- Kommunikasievaardighede by vroeë adolessente dogters is 'n aspek wat nog baie aandag benodig. Die vroeë adolessente dogters ervaar dikwels konflik in hul groep,

maar beskik nie oor die vaardighede om dit op te los nie. Groepsterapie is 'n ideale manier om in 'n groepsituasie kommunikasievaardighede, sowel as sosiale vaardighede en konflikresolusievaardighede te beproef en in te oefen binne 'n veilige atmosfeer. Die navorser beveel dus groepsterapie aan vir adolessente met kommunikasieprobleme.

- Dit kan ook groepsterapie binne die CAPS kurrikulum met groot sukses moontlik maak.
- Elke deelnemer in die navorsingstudie is 'n individu met 'n eie lewensgeskiedenis. Elke fase en elke aspek in die adolessent se lewe het 'n invloed op die adolessent se optrede, veral binne 'n konfliksituasie. Die navorser het in die navorsingstudie ervaar dat sommige van die vroeë adolessente dogters nog onverwerkte emosies en “bagasie” het. Dit speel 'n rol in hierdie adolessent se daaglikse “handel-en-wandel”. Die navorser is van mening dat groepsterapie die geleentheid bied aan adolessente om mekaar te leer ken en te besef dat dit nie net sy is wat met spesifieke probleme worstel nie. Die navorser beveel dus aan dat groepsterapie benut word vir die vroeë adolessente dogter met onverwerkte emosies.
- Die navorser is van mening dat elke adolessent kan baat vind by groepsterapie. Ondersteuning in die adolessent se lewe kan net voordelig wees.
- Groepsterapie bied aan adolessente 'n ware, veilige verhouding waar hulle heeltemal hulleself kan wees. Die vroeë adolessente dogters het gevoel dat hulle aanvaar en erken word binne die groepsverband.
- Die groepsterapie het aan die vroeë adolessente dogters die geleentheid geskep om weer na hulleself te kyk – om introspeksie te doen. Hulle kon hoor hoe hulle vriendinne oor sake dink.
- Die ideaal met elke adolessente portuurgroep is om in harmonie saam te lewe. Die navorser het bevind dat 'n samehorigheidsgevoel binne 'n portuurgroep tot 'n mate harmonie kan skep. Groepsterapie is 'n ideale vorm van terapie om samehorigheid binne 'n groep tot stand te bring.

5.7 VERDERE NAVORSING

Die volgende is voorstelle vir verdere navorsing:

- Omdat hierdie navorsingstudie van beperkte omvang is, is die deelnemers beperk tot vyf deelnemers. Die navorser beveel aan dat die studie herhaal word met meer deelnemers.

- Hierdie navorsingstudie is gedoen met vroeë adolessente dogters. Dieselfde of 'n soortgelyke studie kan gedoen word met 'n wyer omvang en met adolessente dogters.
- Tydens hierdie navorsingstudie het die navorser bevind dat daar 'n baie nou band is tussen adolessente met 'n lae selfkonsep en portuurgroep-verhoudingsprobleme in die vroeë adolessente stadium, en dus kan verdere navorsing hieroor gedoen word.

5.8 SAMEVATTING

In hierdie studie val die klem op die adolessent, in die besonder die vroeë adolessente dogter en haar psigo-sosiale ontwikkeling. Die vroeë adolessente dogter spandeer al hoe meer tyd saam met haar vriende, hulle kommunikeer met mekaar en bied emosionele ondersteuning aan mekaar. Die portuurgroep speel 'n fundamentele rol in die adolessent se lewe. Die navorser het navorsing gedoen oor verhoudingsprobleme en bevind dat daar verskeie oorsake is van verhoudingsprobleme, soos groepsdruk, populariteit, kommunikasieprobleme, jaloesie en 'n lae selfbeeld.

Alle inligting uit hierdie navorsingstudie dui daarop dat groepsterapie van onskatbare waarde is vir die vroeë adolessente dogter met portuurgroep-verhoudingsprobleme. Die navorser het ervaar dat groepsterapie 'n waardevolle terapeutiese tegniek is om binne 'n portuurgroep, van enige formaat, te benut. Die deelnemers kon binne 'n veilige atmosfeer aan verhoudingsprobleme werk, mekaar beter leer ken en aan hulle vriendskappe bou.

Die navorser kan met groot oortuiging die benutting van groepsterapie met vroeë adolessente dogters wat portuurgroep-verhoudingsprobleme ondervind, ten sterkste aanbeveel.

BRONNELYS

- Alloy, L B, Acocella, J & Bootzin, R R. 1996. *Abnormal Psychology: Current Perspectives*. New York: McGraw-Hill.
- Babbie, E. 2001. *The practice of social research*. 9th ed. Australia: Wadsworth Thompson Learning.
- Baron, R A, Branscombe N R & Byrne, D. 2009. *Social Psychology*. 12th ed. Boston: Pearson International Edition.
- Bee, H & Boyd, D. 2004. *The Developing Child*. 8th ed. Boston: Pearson Education, Inc.
- Berk, L E. 2009. *Child Development*. 8th ed. Boston: Pearson Education, Inc.
- Bloor, M., Frankland, J., Thomas, M. & Robson, K. 2001. *Introducing qualitative method: focus groups in social research*. London: Sage Publications.
- Blume, L B. & Zembar, M J. 2007. *Middle Childhood to Middle Adolescence*. Pearson Merrill Prentice Hall.
- Botha, D E. 2006. Die onderrig van professionele praktyk in die geïntegreerde, vierjaar verpleegkunde program. PhD tesis, Universiteit van die Vrystaat, Bloemfontein.
- Botha, P. 2001. Die kwalitatiewe onderhoud as data-insamelingstegniek: Sterk en Swak punte. *ISSN 0378-5254 Journal of Family Ecology and Consumer Sciences*. Vol 29.
- Bowlby, J. 1969. *Attachment and loss*. New York: Basic Books.
- Bowling, A & Ebrahim, S. 2005. *Handbook of Health Research Methods*. Berkshire: Open University press.
- Bruce, T A. 2001. *The Handbook of Social Work Research Methods*. SAGE Researchmethods: Available at: <http://srmo.sagepub.com/view/the-handbook-of-social-work-research-methods/SAGE.xml>. (accessed on 17/02/2014)
- Chenail, R. 2002. *Presenting Qualitative Report*. The Qualitative Report : Available at: http://mailer.fsu.edu/~akamata/edf5481/3_05.pdf. (accessed 15/08/2013)
- Cherry, K. 2013. *About.com. Psychology*. What is Group Therapy? Available at: <http://psychology.about.com/od/psychotherapy/f/group-therapy.htm>. (accessed 10/01/2013)
- Coleman, J. 2011. *The Nature of Adolescence*. 4th ed. London and New York: Routledge.
- Collins, K J, Du Plooy, G M, Grobbelaar, M M, Puttergill, C H, Terre Blanche, M J, Van Eeden, R, Van Rensburg, G H & Wigston, D J .2000. *Navorsing in die Sosiale Wetenskappe: Fakulteit lettere en Wysbegeerte. Enigste Studiegids vir RSC201-H*. Pretoria: UNISA.
- Creswell, J W. 2007. *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. London: SAGE.

- Damon, W. 1977. *The social world of the child*. San Francisco: Jossey-Bass.
- De Vos, A S, Strydom, H, Fouche, C B & Delport, C S L. 2011. *Research at Grass Roots*. Pretoria: Van Schaik.
- Dillon, C. 2004. *Understanding Reliability and Validity in Qualitative Research*. The Qualitative Report. Available at: <http://www.nova.edu/ssss/QR/QR8-4/golafshani.pdf>. (accessed 18/01/2014)
- Drew, N. 2002. *Six Steps for Resolving Conflict*. Learning Peace. Available at: http://www.learningpeace.com/pages/LP_04.htm. (accessed 16/10/2013)
- Du Plooy, R. 2008. Die Belewens van die persoon wat kritiek oorgewig is. MA-verhandeling, Universiteit van Johannesburg.
- Gouws, E, Kruger, N & Burger, S. 2008. *The Adolescent*. 3rd ed. Johannesburg: Heinemann Publishers.
- Grieve, K, Van Deventer, V & Mojapelo-Batka, M. 2007. *A Student's A-Z of Psychology*. Paarl: Juta Academic.
- Kaduson, H G & Schaefer, C E. 2001. *101 More Favorite Play Therapy Techniques*. Maryland: Jason Aronson.
- Kaplan, L J. 2013. *Brainy Quote*. Available at: <http://www.brainyquote.com/quotes/quotes/l/louisejka403928.html#gc3PwRgqfJFQb0Ed.99>. (accessed 01/10/2013)
- Kendra, C. 2013. *About.com Psychology*. What is grouptherapy?: Available at: <http://psychology.about.com/od/psychotherapy/f/group-therapy.htm>. (accessed 04/08/2013)
- Laursen, B, Hafen, C A, Rubin, K H, Booth-LaForce, C & Rose-Krasnor, L. 2010. The Distinctive Difficulties of Disagreeable Youth. Vol. 56. NO. 1. *M E R R I L L-PALMER QUARTERLY*, 80-103.
- Lebelle, L. 2012. *Focus Adolescent Services*. Early Adolescence (ages (11-14): Available at: <http://www.focusas.com/Adolescence-Early.html>. (accessed 01/10/2012)
- Louw, D A, Van Ede, DM, Louw, A E. 1998. *Menslike Ontwikkeling*. 3rd ed. Pretoria: Kagiso Tersier.
- McMillan, J H & Schumacher, S. 2001. *Research in Education*. 5th ed. Harrisonburg: Priscilla McGeehon.
- McMillan, J H & Schumacher, S. 2010. *Research in Education*. 7th ed. New Jersey, USA: Pearson-Education Inc.
- Mwamwenda, T S. 2008. *Educational Psychology: An African Perspective*. South Africa: Heinemann.
- Mynhardt, J. (2009). *South African Supplement to Social Psychology*. Cape Town: Pearson Education.

- Odendaal, F F & Gouws, R H. 2000. *HAT Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal*. Stellenbosch: PERSKOR.
- Paone, T R, Malott, K M & Maldonado, J M. 2008. Exploring Group Activity Therapy. *Journal of Creativity in Mental Health*. Vol. 3(3). 285-302.
- Paone, T R, Malott, K M & Maldonado, J M. 2008a. Exploring Group Activity Therapy With. *Journal of Creativity in Mental Health*. Vol. 3(3). 1-19.
- Papalia D E, Olds, S W & Feldman, R D. 2008b. *A Child's World: Infancy through Adolescence*. New York: McGraw-Hill Higher Education.
- Parke, D P, Clarke-Stewart, A. 2011. *Social Development*. Jefferson City: John Wiley & Sons, Inc.
- Parker J G, Louw, C M, Walker, A R & Gamm, B G. 2005. *Friendship Jealousy in Young Adolescents*: Developmental Psychology. Vol. 41. No. 1. 235–250. Available at: <https://secure.uwf.edu/smathews/documents/friendshipjealousy.pdf>. (accessed 01/10/2013)
- Pickhardt, C. 2010. *Psychology Today*. Surviving your Child's Adolescence. Available at: <http://www.psychologytoday.com/blog/surviving-your-childs-adolescence/201005/adolescence-and-the-pursuit-popularity>. (accessed 20/09/2013)
- Polit, D.F. & Beck, C. T. 2004. *Nursing research: principles and methods*. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins Co.
- Rathus, S A. 2006. *Childhood and Adolescence*. 2nd ed. Toronto: Thomson Wadsworth.
- Smith, M E. 1988. *Contemporary communication research methods*. Belmont, California: Wadsworth.
- Stevens, M. 2013. *Interactive Textbook*. Symptom Research. Available at: www.painconsortium.nih.gov/symptomresearch/chapter_7/.../cmss2pg1.ht. (accessed 08/04/2013)
- Sue, D, Sue, D W & Sue, S. 2006. *Understanding Abnormal Behavior*. 8th ed. New York: Houghton Mifflin Company.
- Therapy.org. 2013. *The World's Top Therapists*: <http://Therapy.org/>
- Underwood, M K & Rosen, L H. 2011. *Social Development: Relationships in Infancy, Childhood, and Adolescence*. New York: The Guilford Press.
- Updegraff, K A, Mchale, S M & Kuppanoff, K. 2001. *Parents' Involvement in Adolescents' Peer Relationships: A Comparison of Fathers' and Mothers' Roles*. 655-668.
- Wang, M. 2012. *Moderating Effects of Teacher–Student Relationship in Adolescent*. Vol 49. 690–705.
- WebMD. 2010. Children's Health. Available at: <http://children.webmd.com/tc/growth-and-development-ages-11-to-14-years-overview> (accessed on 01/06/2013)

Weiten, W. 2004. *Psychology Themes and Variations*. 6th ed. Las Vegas: Thomson Wadsworth.

Woolfolk, A. 2010. *Educational Psychology*. 11th ed. New Jersey: Pearson Education International.

ADDENDUMS

ADDENDUM 1 - Etiese klaring

Research Ethics Clearance Certificate

This is to certify that the application for ethical clearance submitted by

Uys HL [34175687]

for a M Ed study entitled

**The use of group therapy with early adolescent girls experiencing
peer-group relationship problems**

has met the ethical requirements as specified by the University of South Africa
College of Education Research Ethics Committee. This certificate is valid for two
years from the date of issue.

Prof CS le Roux
CEDU REC (Chairperson)
lrouxcs@unisa.ac.za

22 October 2013

Reference number: 2013 OCT/34175687/CSLR

ADDENDUM 2 - Toestemming: Skoolhoof van Laerskool xxxx Primary

Helga Uys

HDE; GOS-Learning difficulties; BEd (Hons) UNISA

PO Box 1581

xxxx

0555

Intern Psychologist, Reg.nr: PSIN 0126349

Cell: xxxx

helgalu@lantic.net

The Principal

Laerskool xxxx Primary

Private Bag x 219

xxxx

0555

Dear Mr xxxx

PERMISSION TO CONDUCT RESEARCH AT xxxx PRIMARY SCHOOL

I am presently enrolled at the University of South Africa for a master's degree in education (MEd Guidance and Counselling). A requirement in part fulfilment of the degree is that I complete a dissertation of limited scope that involves research. The title of my dissertation is: *The use of group therapy with early adolescent girls with peer relationship problems*.

Early adolescent girls are likely to experience peer relationship problems. The relationship problems and possible solutions to the problems interest me. I believe that there should be a way to support these girls, so I decided to do research to see whether group therapy can be one answer to this question.

I would like to request permission to conduct a research study with six grade 6 girls with peer group relationship problems in order to answer a few research questions:

- What are the social developmental stages of early adolescent girls?
- What are the causes of peer relationship problems?
- What is the value of group therapy for early adolescent girls with peer relationship problems?

Individual semi-structured interviews will be conducted with the girls, group therapy sessions will be done, and finally there will be a focus group interview with the whole group to determine whether the group therapy was useful for the girls.

This program will take place over a period of three weeks. The first week I will do the individual interviews with the girls, the second week group therapy sessions, and the third week focus group interviews.

The research project will be conducted under the supervision of Prof. E. Venter and with ethical approval of the University of South Africa (UNISA). The final report of the study will be submitted as a dissertation of limited scope for my Masters degree in Guidance and Counselling.

I hereby confirm that I will adhere to the following ethical conditions:

- 1) The child's name will not appear at any point of information collection, or in the final report of the data.
- 2) All information will be dealt with confidentially and written consent will be requested from the parents.
- 3) The child's participation in this research is voluntary. He/she has the right to withdraw at any point of the study, for any reason, and without any prejudice (Assent from child)
- 4) The school's name will not be mentioned in the research study or in any publication which might be generated from this study.

You are encouraged to ask any questions at any time regarding the nature and the methodology of the study.

Kindly complete the following:

I, _____ grant permission to Helga Uys to conduct the research.

Principal: Mr xxxx

Date _____

Research Student

Date: _____

ADDENDUM 3 - Toestemming: Beheerliggaam van Laerskool xxxx Primary

Helga Uys

HDE; GOS-Learning difficulties; BEd (Hons) UNISA

PO Box 1581

xxxx

0555

Intern Psychologist, Reg.nr: PSIN 0126349

Cell: xxxx

helgalu@lantic.net

The SGB Committee

Laerskool xxxx Primary

Private Bag x 219

xxxx

0555

The School Governing Body

PERMISSION TO CONDUCT RESEARCH AT xxxx PRIMARY SCHOOL

I am presently enrolled at the University of South Africa for a master's degree in education (MEd Guidance and Counselling). A requirement in part fulfilment of the degree is that I complete a dissertation of limited scope that involves research. The title of my dissertation is: *The use of group therapy with early adolescent girls with peer relationship problems*.

Early adolescent girls are likely to experience peer relationship problems. The relationship problems and possible solutions to the problems interest me. I believe that there should be a way to support these girls, so I decided to do research to see whether group therapy can be one answer to this question.

I would like to request permission to conduct a research study with six grade 6 girls with peer group relationship problems in order to answer a few research questions:

- What are the social developmental stages of early adolescent girls?
- What are the causes of peer relationship problems?
- What is the value of group therapy for early adolescent girls with peer relationship problems?

Individual semi-structured interviews will be conducted with the girls, group therapy sessions will be done, and finally there will be a focus group interview with the whole group to determine whether the group therapy was useful for the girls.

This program will take place over a period of three weeks. The first week I will do the individual interviews with the girls, the second week group therapy sessions, and the third week focus group interviews.

The research project will be conducted under the supervision of Prof. E. Venter and with ethical approval of the University of South Africa (UNISA). The final report of the study will be submitted as a dissertation of limited scope for my Masters degree in Guidance and Counselling.

I hereby confirm that I will adhere to the following ethical conditions:

- 1) The child's name will not appear at any point of information collection, or in the final report of the data.
- 2) All information will be dealt with confidentially and written consent will be requested from the parents.
- 3) The child's participation in this research is voluntary. He/she has the right to withdraw at any point of the study, for any reason, and without any prejudice (Assent from child)
- 4) The school's name will not be mentioned in the research study or in any publication which might be generated from this study.

You are encouraged to ask any questions at any time regarding the nature and the methodology of the study.

Kindly complete the following:

I, _____ grant permission to Helga Uys to conduct the research.

Date _____

Chairperson: xxxx

Date: _____

Research Student

ADDENDUM 4 - Toestemming: Kringkantoor van Limpopo (xxxx)

Helga Uys

HDE; GOS-Learning difficulties; BEd (Hons) UNISA

PO Box 1581

xxxx

0555

Intern Psychologist, Reg.nr: PSIN 0126349

Cell: xxxx

helgalu@lantic.net

Circuit Office
Department of Education
xxxx
0555

To whom it may concern.

PERMISSION TO CONDUCT RESEARCH AT xxxx PRIMARY SCHOOL

I am presently enrolled at the University of South Africa for a master's degree in education (MEd Guidance and Counselling). A requirement in part fulfilment of the degree is that I complete a dissertation of limited scope that involves research. The title of my dissertation is: *The use of group therapy with early adolescent girls with peer relationship problems*.

Early adolescent girls are likely to experience peer relationship problems. The relationship problems and possible solutions to the problems interest me. I believe that there should be a way to support these girls, so I decided to do research to see whether group therapy can be one answer to this question.

I would like to request permission to conduct a research study with six grade 6 girls with peer group relationship problems in order to answer a few research questions:

- What are the social developmental stages of early adolescent girls?
- What are the causes of peer relationship problems?
- What is the value of group therapy for early adolescent girls with peer relationship problems?

Individual semi-structured interviews will be conducted with the girls, group therapy sessions will be done, and finally there will be a focus group interview with the whole group to determine whether the group therapy was useful for the girls.

This program will take place over a period of three weeks. The first week I will do the individual interviews with the girls, the second week group therapy sessions, and the third week focus group interviews.

The research project will be conducted under the supervision of Prof. E. Venter and with ethical approval of the University of South Africa (UNISA). The final report of the study will be submitted as a dissertation of limited scope for my Masters degree in Guidance and Counselling.

I hereby confirm that I will adhere to the following ethical conditions:

- 1) The child's name will not appear at any point of information collection, or in the final report of the data.
- 2) All information will be dealt with confidentially and written consent will be requested from the parents.
- 3) The child's participation in this research is voluntary. He/she has the right to withdraw at any point of the study, for any reason, and without any prejudice (Assent from child)
- 4) The school's name will not be mentioned in the research study or in any publication which might be generated from this study.

You are encouraged to ask any questions at any time regarding the nature and the methodology of the study.

Kindly complete the following:

I, _____ grant permission to Helga Uys to conduct the research.

Date _____

Research Student

Date: _____

ADDENDUM 5 - Toestemming: Departement van Onderwys Limpopo

Helga Uys

HDE; GOS-Learning difficulties; BEd (Hons) UNISA

PO Box 1581

xxxx

0555

Intern Psychologist, Reg.nr: PSIN 0126349

Cell: xxxx

helgalu@lantic.net

District Senior Manager

Department of Education

Private bag 1040

xxxx

0510

To The District Senior Manager

PERMISSION TO CONDUCT RESEARCH AT xxxx PRIMARY SCHOOL

I am presently enrolled at the University of South Africa for a master's degree in education (MEd Guidance and Counselling). A requirement in part fulfilment of the degree is that I complete a dissertation of limited scope that involves research. The title of my dissertation is: *The use of group therapy with early adolescent girls with peer relationship problems*.

Early adolescent girls are likely to experience peer relationship problems. The relationship problems and possible solutions to the problems interest me. I believe that there should be a way to support these girls, so I decided to do research to see whether group therapy can be one answer to this question.

I would like to request permission to conduct a research study with six grade 6 girls with peer group relationship problems in order to answer a few research questions:

- What are the social developmental stages of early adolescent girls?
- What are the causes of peer relationship problems?
- What is the value of group therapy for early adolescent girls with peer relationship problems?

Individual semi-structured interviews will be conducted with the girls, group therapy sessions will be done, and finally there will be a focus group interview with the whole group to determine whether the group therapy was useful for the girls.

This program will take place over a period of three weeks. The first week I will do the individual interviews with the girls, the second week group therapy sessions, and the third week focus group interviews.

The research project will be conducted under the supervision of Prof. E Venter and with ethical approval of the University of South Africa (UNISA). The final report of the study will be submitted as a dissertation of limited scope for my Masters degree in Guidance and Counselling.

I hereby confirm that I will adhere to the following ethical conditions:

- 1) The child's name will not appear at any point of information collection, or in the final report of the data.
- 2) All information will be dealt with confidentially and written consent will be requested from the parents.
- 3) The child's participation in this research is voluntary. He/she has the right to withdraw at any point of the study, for any reason, and without any prejudice (Assent from child)
- 4) The school's name will not be mentioned in the research study or in any publication which might be generated from this study.

You are encouraged to ask any questions at any time regarding the nature and the methodology of the study.

Kindly complete the following:

I, _____ grant permission to Helga Uys to conduct the research.

Date _____

District Senior Manager

Date: _____

Research Student

ADDENDUM 6 - Toestemming: Ouers

Helga Uys

HDE; GOS-Learning difficulties; BEd (Hons) UNISA

PO Box 1581

xxxx

0555

Intern Psychologist, Reg.nr: PSIN 0126349

Cell: xxxx

helgalu@lantic.net

Dear Parents

I am currently enrolled at the University of South Africa for a Masters Degree in Education (MEd Guidance and Counselling). One of the requirements for the fulfilment of the degree is that I complete a dissertation of limited scope involving research. The topic of my dissertation is: *The use of group therapy with early adolescent girls experiencing peer-relationship problems*, since I observed that early adolescent girls are likely to experience peer-relationship problems. Because I believe that there should be a way to support these girls, my research is aimed at determining whether group therapy is one answer to their problem.

In order for me to conduct the study for the completion of my Masters Degree in School Guidance and Counselling, permission has been granted by Mr. xxxx, the principal of Laerskool xxxx Primary, as well as to conduct a research study at the school. During the study the effects of the use of group therapy for early adolescent girls with peer-group relationship problems will be researched.

I therefore request your permission for your child to participate in this study which will take place under the supervision of the principal as well as Prof. E. Venter, my supervisor - with the ethical approval of the University of South Africa (UNISA).

Individual semi-structured interviews will be conducted with the girls, group therapy sessions will be done, and finally there will be a focus group interview with the whole group to determine whether the group therapy was useful. This programme will stretch over a period of three weeks. During the first week individual interviews will be conducted and during the second week group therapy sessions will be held. Finally the focus group interview will be held during the third week.

The final report of the study will be submitted as a dissertation of limited scope for my Masters degree in Guidance and Counselling. A summary of the findings will be presented to the parents when I have completed the degree.

I hereby declare that I will adhere to the following ethical conditions:

- 1) Your child's name will not be used during any information gathering, or in the final report on the data.
- 2) All information will be dealt with confidentially.
- 3) Your child's participation in this research is voluntary. He/she has the right to withdraw at any point of the study, for any reason, and without any prejudice.
- 4) The school's name will not be mentioned in the research study or in any publication which might be generated from this study.

You are encouraged to ask any questions at any time regarding the nature and the methodology of the study. Your suggestions and concerns are important. Please feel free to discuss these with me at any time.

Thank you for giving me the opportunity to incorporate your childin this research study at Laerskool xxxx Primary.

Helga Uys

Mother

Father

Date: _____

Date: _____

Date: _____

ADDENDUM 7 - Toestemming: Deelnemers

Posbus 1581

xxxx

0555

Sel: xxxx

Beste _____

Jy is gekies om aan 'n navorsingsprojek deel te neem!

Jy is gekies om aan 'n navorsingsprojek deel te neem!

Hierdie projek gaan daaroor om iets vir jou medemens te kan beteken. Met jou hulp, gaan jy iets vir ander dogters – wat so oud is soos jy – kan beteken. Die navorsing se naam is: **Die benutting van groepsterapie met vroeë adolessente dogters vir portuurgroep-verhoudingsprobleme.**

Wat beteken dit? Jy is nou 'n **“vroeë adolessent”**, dit is dieselfde as om'n tiener te wees.

Portuurgroep, beteken jou vriende. Hulle is so oud soos jy, daarom is julle dieselfde portuurgroep.

Verhoudingsprobleme beteken hoe julle teenoor mekaar voel en hoe julle vriendskap en verhoudinge met mekaar is: Soms het julle lekker tye saam, maar soms is dit nie so lekker nie.

Groepsterapie is 'n manier wat mense gebruik om mense te help, wanneer hulle saam in 'n groep gesels en planne beraam om dinge beter en makliker te maak.

Hierdie navorsing gaan met ander woorde daaroor dat julle as vriendinne gaan deelneem aan groepsaktiwiteite sodat julle vriendinne net nog nader aan mekaar kan groei, en as daar miskien bietjie probleme is, kan ons saam planne beraam om dinge beter te maak.

Dievolgende etiese maatreëls word oorweeg in die studie.

- Vertroulikheid is van die uiterste belang. (Ons gaan dus nie vir almal vertel wat ons in die groep gaan gesels nie)
- Jou naam en die naam van die skool sal nie genoem word op enige stadium van die verwerking van die data nie.
- Jy het die reg om te onttrek op enige stadium van die studie.
- Jy is dus nie verplig om deel te neem nie.

Dit is natuurlik baie belangrik dat jy eers met jou ouers hieroor sal gesels en dan eers die vorm sal teken. Hulle sal eers aan jou toestemming moet gee of jy hieraan mag deelneem.

Sodra jy besluit het jy wil graag deelneem en jy het klaar geteken, sal ek 'n fotostaat maak en dit aan jou ouers gee as bewys.

Jy is enige tyd welkom om vrae te vra as jy iets nie mooi verstaan nie.

Ek sien baie daarna uit om saam met jou “navorsing” te doen!

Helga Uys

Naam: _____

PO Box 1581
xxxx
0555
Cell: xxxx

Dear _____

You are chosen to take part in a research project!

This project is about something you can do for your fellowmen. You can do something for other girls who are as old as you are.

The research's big name is: The use of group therapy with early adolescent girls with peer relationship problems.

You and your friends will therefore participate in group activities so you can just grow closer to each other, and if there may be some problems, we can make plans together to make things better.

The following ethical measures are considered in the study:

- Confidentiality is of the utmost importance. (We will not tell anyone what we have talked about in the group.)
- Your name and the name of the school will not be mentioned at any stage of the processing of the data.
- You have the right to withdraw at any point of the study.
- It is not compulsory to participate.

It is very important that you first talk to your parents about this and only then sign the form. Once you have decided you would like to participate, and you have finished signing, I will make a photocopy and give it to your parents as evidence.

You are welcome to ask any questions at any time if you do not understand something.

Helga Uys

Name: _____

Date: _____

Date: _____

ADDENDUM 8 - Toestemming: Groepsterapie

GROEPWERK KONTRAK

1. Ek, _____ onderneem hiermee om al die inligting wat in hierdie groep bespreek word, vertroulik te hanteer en dat dit net in die groep bespreek sal word.
2. Om myself en ander groepslede te beskerm, onderneem ek om my eie identiteit en so ook die res van die groep se identiteit, vertroulik te hanteer.
3. Hiermee onderneem ek om my totale samewerking in die groepsessies te gee, sodat ons almal ten volle voordeel trek uit die groepwerk.

Naam _____

Datum: _____ Plek: _____

Handtekening van deelnemer _____

ADDENDUM 9 – Onderhoudskedule

Individuele semi-gestruktureerde onderhoud

Met hierdie navorsingstudie is daar moontlike oopeinde vrae wat die individuele semi - gestruktureerde onderhoud kan lei:

Julle is nou al 'n hele ruk lank vriendinne in hierdie groep.

- Wat dink jy van vriendskap?
- Watter tipe probleme vind plaas tussen vriendinne?
- Hoe hanteer julle gewoonlik probleme wat tussen julle plaasvind?

Hierdie is slegs riglyne. Die navorser sal gelei word deur die verloop van die onderhoud en sal aanpas by die situasie en die deelnemers.

Fokusgroeponderhoud

Moontlike oopeinde vrae om die semi-gestruktureerde fokusgroeponderhoud te lei.

Ons het 'n paar groepsterapiesessies gedoen om moontlike oplossings te vind vir portuurgroep verhoudingsprobleme:

- Wat dink julle van die groepsterapiesessies?
- Wat het gewerk/nie gewerk nie om probleme in die groep op te los en waarom?
- Is daar nog moontlike oplossings waaraan julle kan dink?

Hierdie is slegs riglyne. Die navorser sal gelei word deur die verloop van die onderhoud en sal aanpas by die situasie en die deelnemers.

ADDENDUM 10 – Taalversorgingsertifikaat

VERTAAL • SKRYF • REDIGEER • PROEFLEES

Anna-Mart Bonthuys (D Litt et Phil – SA)

TEL: 012 997 6373 / 082 214 5934

E-pos: annamart.bonhuys@gmail.com

Webblad: www.annamartbonhuys.co.za

“Always in excellence mode”

VERKLARING: TAALVERSORGING

WIE DIT MAG AANGAAN

Hiermee verklaar ek, die ondergetekende Dr Anna-Mart Bonthuys, dat ek 'n ten volle gekwalifiseerde en ervare taalpraktisyn is, en dat ek die magisterverhandeling van Helga Uys, getitel “*Die benutting van groepsterapie vir vroeë adolessente dogters met portuurgroep-verhoudingsprobleme*” na die beste van my vermoë grondig geredigeer en geproeflees het.

.....
Dr Anna-Mart Bonthuys

24 Februarie 2014
.....
Datum